

ЦИЛИЯ ЛАЧЕВА ИНТЕРВЮ

chitanka.info

I

Зад реката работеше тъкачна фабрика — сравнена с къщите, изглеждаше почти огромна. Когато Дамяна започна да тъче шаяка, къщите пазеха стария си образ, с дълбоко мазе и самотен прозорец към улицата, в който привечер залязваше начупено от решетките слънце. Малко по-късно изкопаха до старата фабрика нови основи и голям четириъгълник разтвори коравата кафеникава земя. Децата се въртяха край изкопа, ловяха червеи или трупаха на купчина изровените богатства — кости от добитък и гнили дървета. През деня останките лежаха мъртви, покрити с мъх и глина, но по късна доба изпущаха слаба синкава светлина, сякаш все още се таеше в тях жива сила и викаше за живот.

Фабриката построиха бързо, обзаведоха я с машини, немска марка, и колкото цеховете растяха, толкова улицата се изпразваше и смаляваше, сякаш между двете имаше зависимост като при скачените съдове. Направиха снимка на новата фабрика, увеличена в рамка, тя се набиваше в очите на хората, а улицата се топеше и наяве, и в паметта човешка. Така си и замина, почти безшумно. Замениха я с нова, права като шосе, което извеждаше на реката, оттам до фабриката.

Малко по-късно — Дамяна вече тъчеше спорните, бодливи шаяци — с нея се случи онова, което още веднъж доказва, че злото е по-жилаво, отколкото предполагаше новият профсъюзен комитет, състоящ се от трезви мъже, надарени с почти конска упоритост и работоспособност.

Будилникът я вдигна и тази нощ, тя напипа дрехите си, обличаше все едни и същи, и се стегна със затворени очи. Пола, фланела, вълнени чорапи... На улицата видя приятелката си, беше с чадър под мишница, и сянката на чадъра стърчеше като кавалерийска сабя. Не си казаха дума и се плъзнаха някак особено по тъмната улица, прекалено бързо и леко пресякоха градината. После сянката на приятелката спря, наведе се да оправи ластика на чорапа си и я догони чак на полето, където земята беше устойчива и покрита със строителен материал. Пак

в мълчание минаха купища старо желязо, но фабриката беше угасила всички светлини, глуха и стръмна като скала. Вратата беше заключена, ледената дръжка я прониза по-лошо от избухнал пламък. Дамяна се огледа с невярващи очи. Сянката на приятелката ѝ се беше разнесла заедно с чадъра-сабя. Дамяна стоеше сама сред полето пред занемялата, сякаш непозната фабрика и бавно си пробиваше път назад, паметта ѝ плетеше бримка подир бримка, за да стигне страшната, но проста истина, че утре е неделя. Никаква смяна нямаше да отвори вратата на фабриката.

Върна се съвсем стресната от непознатото съществуване вътре в нея, което я беше вдигнало и довело с такава летяща недействителна стъпка през града, та право пред заключената врата. Измина обратно полето, а в градината спря, за да пие вода. Ужасът ѝ се беше сгъстил в горчива лепкава плюнка. Коритото, денем празно, сега беше пълно догоре, във водата се оглеждаше луната и в нейния разчупен кръг плуваше черна патица, безшумно, по патешки. Като се наведе, Дамяна видя ципите между краката ѝ, розови и прозрачни в лунната вода. Нямаше, слава богу, нищо необичайно, и птиците си имаха свои странности, както и хората. Черната патица изви глава, погледна я със светещо око и без усилие се промуши през отвора на коритото, по-малък от яйце.

Дамяна я прегледаха в болницата като спешен случай и спешно вписаха в болничния ѝ лист преумора, анемия и бременност. Лекуваха я месец и нещо, после я изпратиха в санаториум за общо укрепване край морето.

* * *

В стаите на санаториума съхнеша бельо от бархет и вълнени чорапи. Миришеше на сухоежбина. Духаше вятър и пълнеше неспокойната влажна градина с пясък и пеперуди.

Дамяна се настани в стая номер пет, с изглед към градината. Беше дошла трета — и последна — падна ѝ се неудобно легло, зад вратата. И другите две жени бяха работнички. След няколко дни тя им разказа за срещата си с черната патица, спомена, потръпвайки, най-страшното — малката дупка, през която тя като змия се беше и измъкнала. По-старата каза, че болестите могат да се предрежават,

както си пожелаят — нейната избрала да ѝ се покаже като черна патица, а това, че се е измъкнала, било на добре. Младата дъвчеше ластар от дива лоза, плюеше, жълтеникавите ѝ очи играеха разсеяно по градината.

— Има такива шури птици, делят се от ятото. И твоята е била от тоя сорт, дето летят нощем по месечина.

Тази жена имаше дарбата да омагьосва всяка вещ с настойчивото си твърдение, че най-сетне в комунизма всичко, при добро желание, може да се използва като общо — и хора, и предмети. Така тя до грабливост се втрени във вехтата пола на Дамяна, в сапуна ѝ, докато изчезнаха от стаята и Дамяна престана да ги търси. След няколко дни жената сама ѝ ги донесе, обидено ги хвърли на кревата и каза, че някои все още милеят за частната собственост, изразена дори в такива боклучиви вещи, каквито са нейните.

Старата, обратно на младата си другарка, пръскаше каквото ѝ хрумне, без да ѝ го искат. Тя по призвание си беше хранителка и ятачка. Полицията беше изтръгнала със зверски удар дясната ѝ ръка, обучавайки я на пестеливост и уважение към собствените вещи. Не я отучиха от опасния занаят. Почти през ден раздаваше скромното си имущество, на по-лакомите — ошава, поднасян неизменно за десерт, а на една жена, по-здрава от нея, подари кривия си бастун.

След седмица една пелерина, черно лъскава, изпълни антрето с миризма на мокър зифт. Дамяна видя и собственика на пелерината — беше облечен в лилав пуловер с висока яка, хранеше се мълчаливо, с нож и вилица. Тя го разглеждаше — направи ѝ впечатление колко внимателно се вира в морето или онова, което кипеше под подвижното валмо на невидимия дъжд. Вадеше цигара от джоба си и я разполовяваше. Ръката му беше едра, много бяла, като на човек, който не е хващал лопата или рало. Мъжът не я забеляза, а и тя не очакваше внимание.

Привечер изкъртиха летви и дъски от съседните запустели вили и накладоха огън в камината. Заредиха се вечери — някои играеха шах, други четяха вестници, жените плетяха. Шареното общество, обединено от любов към живота, се напрягаше да надмогне болест, страдание и копнеж по дома, към всекидневния и сладък тормоз на здравите хора. Корабокрушенци бяха те, стъпили вече на земя, и след първите залисии започнаха да се взират един в друг, да се откриват и

преценяват, да проявяват взаимни симпатии или скрита неприязън. Мъжът с лилавия пуловер седеше до огъня, протегнал нозе, обути също в лилави чорапи, и четеше подвързана книга, много малка, която вадеше от джоба си.

Дамяна вече знаеше, че четецът работи в окръжен град и е на отговорна длъжност, отскоро е женен и се е сражавал в Испания почти като невръстен юноша. Говореше за Испания весело и увлекателно, главно за природата и топлото море, сякаш там го бяха пратили да летува, а не с оръжие в ръка. Дамяна привикна да сяда срещу него, близо до камината — нащрек, с внимание, което прикриваше с усърдието си към огъня. Слагаше дърва или ровеше с ръжена дълбоката синкава жар. В някои вечери, когато вятърът свиреше и бучеше, а морето кипеше от сблъсъка на студени и топли течения, човекът с пуловера отваряше книгата и превеждаше от испански на разбираем български език невероятните думи за любов и вино, гъсто като кръвта по дланите на убиец, за шпаги, които отскачат от твърдата плът на коралите.

Саев бързо превеждаше, наблягаше на някои думи, които особено му харесваха, и Дамяна се усъмни, че той лично познава поетесата и любовните думи го вълнуват, защото са писани само за него.

* * *

Тя не обикна морето. Боеше се от безбрежната мръсна пяна, която пролетното оживление изтласкваше на брега и гонеше със скокове опърпания народ, олекнал и омършавял от глада на следвоенните години. Дамяна се мотаеше край скалите, които се ронеха и от дупките им пълзяха морски паяци, съвсем прозрачни след гладната зима. Веднъж при нея дойде същият този Саев, наметнат с коравата си пелерина, по която морските капки отразяваха светлината на залеза. Голям облак от кипяща пяна поглъщаше слънцето и светлината, неестествено розова, сякаш приближаваше и уголемяваше всеки предмет. Дамяна различи бодовете на лилавия пуловер, от който се възхищаваше, и забеляза, че преждата е била боядисвана и пресуквана. Саев не беше се бръснал — видя като през увеличително

стъкло черните косъмчета по брадата му и зъбите му с цвят на опушено, правилно и гъсто наредени.

— Две весели новини — каза той. — Първата — повишени са надниците на тъкачките. И втората — днес ще обядваме печен кефал. На бас се ловя, че не си яла печен кефал. А?

Струваше й се, че всяка скала бълва срещу й безкръвни паяци, а морето — мъртви медузи, чиято лепкава слуз й причиняваше непоносимо гадене. Тя се извърна, приведе се и смутено започна да трие ръката си в сухия розмарин.

Саев я побутна, подавайки й носна кърпа.

— Чиста е... Трябва да се пазиш, особено сега.

Тя посрамено взе кърпата и видя как нейните другарки по стая едва измъкват краката си от мокрия пясък, прочете по израза на лицата им, че негодуват срещу вятъра, пясъка и тези крещящи, неприветни птици — чайките. Старата изглеждаше чиста и скопосна в черните си дрехи. Младата се навеждаше, вземаше по нещо от пясъка, вглеждаше се в дланта си и го захвърляше. Дойде при скалата и под проникващата светлина лицето й показва плитката си оран и двата бели конски косъма над лявото ухо. Дамяна се притесни от погледа на Саев, който сякаш я разучаваше под същата жестока светлина, и си тръгна с разперени ръце, като че слизаше от стълба без перила.

Тя пишеше писма на мъжа си, но не спомена за човека, когото познаваше отскоро. Подминаваше името му с постоянство, убедена, че случайната й среща с такъв буден и необикновен човек не се е състояла. Той беше толкова непостижим, близо до нея, колкото безпогрешно усещаше отдалечения на стотици километри съпруг. Почти с неприязън следеше безсмисленото му шляене по негови си работи, които донасяха вкъщи някой лев, чифт ботуши, позеленели от плесен, или дрехи в жълто и червено, ушити от памучен плат. Той работеше в местното читалище като дърводелец, куриер, а напоследък и фризьор. Писмата си тя пълнеше със съвети и нравоучения. Пишеше за себе си онова, което всички виждаха с просто око — с какво се хранят, колко жени са в стаята, а и за времето — дали духа, или вали дъжд. Той подминаваше нравоученията и съветите й, убеден, че те са полезни само за човек, който си почива и няма какво да прави. А той купуваше някои неща за вкъщи (премълчаваше какво е продал), съобщаваше й колко се храни (но не и колко пие). Веднъж й писа, че в

читалището са се хванали с нова пиеса и купили килограм женски коси, които той ще навие на букли. Тя прецени последната му работа като пълен провал. Искрено вярваше, че нищо добро не чака мързеливия ѝ и разпилян мъж, попаднал сред толкова жени — все едно че беше назначен да ги опипва голи под закрилата на директора и неговия заместник.

След десетина дни Саев напусна санаториума, с пелерината, метната през рамо, и с ръчна чанта, издута от скромни мъжки принадлежности. Изпратиха го до вратата. Дамяна чакаше дали ще се ръкува — ръкуването беше рядък жест на внимание за жена като нея, не помнеше дали някога се е здрависвала и със своя мъж. Саев дойде при нея, протегна ръката си и тя почувства горещца, широка и мека длан, която силно притисна нейната. В очите му, шарени на яркото слънце, се появи усмивка и за кратък миг — после тя все не успяваше да улови за себе си този миг — светна топлина и таен знак, че му е мила, ще я запомни, ще ѝ отреди място в дългата поредица от хора, минали през живота му. Махна за сбогом на всички и тръгна пешком, като люлееше чантата си.

Тя се върна в градината, седна на влажната пейка, стана ѝ студено и си рече — откъде се пръкна тази самота, хладна като сянка в първия жарък пролетен ден? Пак усети ръкостискането, погледна дланта си, сякаш там беше отпечатан таен знак, и поклати учудено глава, за първи път немият език на ръцете проговаряше в нея.

... Откъде можеше да знае, че след близо четвърт век ще стиснат крепко ръката ѝ двама министър-председатели, трима министри ще окачат лично на гърдите ѝ високи отличия, ще обядва с кмета на Лондон и през стъклата на верандата ще брои от притеснение корабите по Темза.

* * *

И така тя седеше до кмета на Лондон, масите бяха подредени там, където залата образува нещо като еркер и напомня предницата на английски кораб. Дъските бяха голи, с цвят на черници, а вратите украсени с месингови фигури. Всичко наоколо говореше за честита и трайна старост, оцеляла през столетия и готова да трае още столетия.

През дебелите стъкла изгаряше жълтото небе, корабите цепеха зелено-кафява петролена вода. Дамяна се потеше в своето вълнено трико — вместо мъглив и влажен град тя вече цяла седмица се изтезаваше в дебели дрехи под ярко, почти южно слънце. Дамяна седеше до лейди Елет, облечена мисионерски, в сива рокля и бяла яка. Попита чрез преводача колко деца има лейди Елет, тя отвърна — четири. Ако даде бог, ще се съберат всички на коледната елха... Не попита дали Дамяна има деца и се залови с граховата супа. Дамяна преброи приборите от двете страни на чинията си — бяха общо дванадесет. Особено я уплаши ножът, третият поред, който напомняше бургия. Срећна очите на своя директор и за миг задържа своя поглед в неговия. Не му беше до нея. Говореше английски. Пак погледна реката, една шапка плуваше, побутвана от течението, като пусто гнездо, което търси клони. После доплува някакъв предмет, влачеше ситен талаш. Като се вгледа, Дамяна различи и други вехтории по гъстата петролена вода. Стачката на лондонските боклукчии и метачи разширяваше своята територия и върху река Темза.

Говореха за приятни неща — за сладоледа и за кучето на лорда, за някаква театрална постановка, която осмивала партията на консерваторите. Когато се сбогуваха, лейди Елет сложи ръка на рамото на Дамяна с изпробвания мисионерски жест, повтори го и с другите две жени от парламентарната група. Пожелаха си приятна среща в София. Такситата с погнуса пазеха да не докоснат купищата смет, струпана по тротоарите. Но стачката си беше факт, хиляди хартийки се въртяха, грабнати от горещия вятър, и бездомно се лутаха сред минувачите. По едно време Дамяна видя ято гарвани, които с окървавени клюнове настървено кълвяха някаква мърша.

Едно такси заведе Дамяна и нейния директор на изток, където откриха тихо кътче край Темза. Тревата беше свежа, водата — бистра. Двамата седнаха на тревата, достатъчно близо, за да чуват приказката си, но не и прекалено близо. Не ги познаваха, но навикът дори и тука си оставаше навик.

— Когато съм край вода — каза тя, — винаги си спомням за твоите южни морета...

Той отмина южните морета и спомена за отровените води долу пред краката им и Дамяна извърна глава, самотна край южното море, което той изоставяше, а тя не умееше да задържи за себе си.

— Спечелихме и тази битка — каза директорът. — Но с боите, ох, с боите...

С подобни разговори вървяха вече десет години. Познаваха изтънко всички успехи, лутания и капризи на своята фабрика.

— Ще смогнем, то се знае — каза директорът и слепешком напипа един камък.

Английска фирма, взискателна и много компетентна, беше сключила договор за хиляди метри плат, отлично качество.

— Ще успеем — каза той и хвърли камъка във водата.

— Ще успеем — повтори тя и го попита дали ще успеят да купят подаръци за вкъщи.

— Но аз вече купих — възкликна той с радост в гласа — на жена ми... Рокля в розово.

Розовото най-малко и отиваше — беше с мъжка фигура, почти винаги в панталон. Гърбом — млада, но в лицето — по-стара от мъжа си. Мненията за жена му в града бяха противоречиви: едни гадаеха, че е с лютив нрав, други — че е кротка, а трети — направо луда. Беше лекар невролог и непросветените свързваха професията ѝ с нейните нерви. За Дамяна неговата жена беше загадка, но някои видими подробности ѝ даваха надежда, че не са в ред съпружеските им отношения. Не се търсеха по телефона. Хранеха се в ресторант, често в различни часове. Дъщеря им, студентка в София, се връщаше от дъжд на вятър. Що за семейство? Навярно розовият подарък беше обикновено прикритие на мъжката гордост.

— Каква рокля? — запита тя, обърна се и потърси в него самотника мъж.

— Лятна. Сега си мисля, че подхожда за дъщеря ми. А за моята жена...

Спря озадачено, набръчка челото си, вероятно претегляше вкусовете ѝ, и Дамяна преглътна от чувство за несправедливост към самата нея, от подлото му отлъчване, за да избере подарък на жена си. И седнала на чуждата земя, пред нищо неговорещата река, опръскана от едно рунтаво куче, което се дръгнеша до нея, тя изговори нелепите думи:

— Какво пък... Купувай ѝ...

— Моля? — Гласът му прозвуча изненадано, уплашено и отбранително. Все едно че беше чул глупаво и нахално обяснение в

любов. Той напипа някаква суха вейка, натроши я и я хвърли през рамо. Мълчанието превали непоносимо острия връх и тя първа заговори:

— Исках да кажа, че утре аз ще отида на пазар.

— Мога да те придружа...

— Преводачката ще ме придружи — смутено каза Дамяна и стана от тревата с лекота на жена, свикнала да не стои на едно място.

Върнаха се с корабче, което подскачаше по вълните и приличаше на кабриолет с много седалки. Наближиха центъра на Лондон, вятърът донесе вонята на стачката, която отмерваше времето с нови купища боклук, вече имащи свои сенки, дълги, дрипави.

II

Иванка Кимова Антонова презря името си, когато се озова в осми клас с още две Иванки, при това най-дребна от трите и по общо мнение — най-грозна. Ако беше една-единствена Иванка сред тридесет и пет ученици, може би щеше да бъде по-спокойна, поне нямаше да се натрапва преценката по чисто външни белези и никоя учителка нямаше да каже пред тридесет и пет ученици: да излезе на урок Иванка, онази там, най-малката. Разбира се, след такова повикване големи знания не трябваше да се очакват.

Иванка Кимова повтори осми клас и се прехвърли в текстилния техникум под измисленото име Кима. Нямаше други Иванки в класа (всъщност беше ѝ безразлично) и Кима, сякаш сменила старата си кожа, изведнъж се издължи, косите ѝ добиха блясък, гърдите ѝ наедряха. Тя се влюби в естрадните певци — поотделно във всеки и общо като в светила, които прелитаха като светещи рояци, тук и там кацайки от наивност и в техния скапан градец. Тя не изпускаше концерти, сядаше най-отзад поради оскъдния си бюджет на малолетна, но с тихо упорство се присламчваше към първия ред и дебнеше своето време. То се сгромолясваше бързо върху главата ѝ и замаяна от вълнения, с пламнали бузи и потни ръце, Кима изскачаше със своя албум и молеше за автограф. Никой не ѝ отказваше автографа си. Съобразителните певци носеха със себе си и снимки, други, поразсеяни, оставяха в албума ѝ някаква завъртулка, която тя на другия ден разносяше из целия техникум.

След време Кима се ориентира към писмата — кой имаше късмет да срещне всички любими певци в същото това загубено градче! Но затова пък, слава богу, човечеството бе измислило разговорите с писмени знаци и Кима пишеше от уважение и скромност кратки писма, но се подписваше разкошно, със сложния замах на зряла ценителка на естрадното изкуство. Работата потръгна — едни пращаха снимки, други — няколко реда, изпълнени с пожелания за лично щастие (тя не им натрапваше факта, че е ученичка в тъкачен

техникум). Веднъж я сполетя специално отличие — получи грамофонна плоча с три песни от средно известен певец. Кима благоговейно го изслуша, целият техникум ги запамети и веднага пламна трескава надпревара за автографи. Разбира се, всеки си имаше предпочитания — едни пишеха на естрадни певци, други атакуваха киноартисти, намериха се почитатели и на театралното изкуство. Е, да, животът не се състои само от совалки и схеми на автоматични станове — има и по-духовни идеали. Невероятни лица на жени и мъже виснаха по гардеробите на възпитаничките и пръскаха обаянието си из целия тъкачен техникум. Момичетата обожаваха своите идоли, пишеха им писма, но си гледаха и своята насъщна работа — повечето бяха от село, с практично и реалистично настроение в мисли и дела.

Само Кима беше недоволна от себе си, от приятелките си, от техникума и най-вече — от ясното си като на длан бъдеще. Никакви загадки, а за изненади да не говорим. Но животът надхитря и най-сигурните предвиждания и Кима се озова в компанията на един голям певец, благоволил да зачете тяхното адски скучно градче. Тя минаваше уж случайно край новия ресторант (певецът беше седнал до витрината) и веднага погълна тъгуващото му, самотно лице, украсено с гарвановочерна перука, разходи се веднъж-дваж с надежда, че такава топла предмайска вечер не може да се изниже, без да остави подире си спомен за цял живот. Толкова плахо и силно се надяваше, че преводачът, нашенско момче, отегчено от меланхоличния певец, забеляза Кима и не само я забеляза, но си спомни, че тя беше завоювала на самия подиум снимка и автограф от скучния гостенин. Оставяйки без обяснение певица, след две минути доведе съвсем спокойната и сякаш подготвена за срещата местна девойка. Настроението на певица веднага скочи нагоре, оказа се, че досегашната мъжка компания бе дала повод за меланхолията му. Той поръча вечеря, кафе, сладолед и кутия с бонбони. Вечеряха под звуците на оркестъра, певецът тананикаше песни само за Кима, на два пъти, съскайки нещо неразбрано, й целуна ръка. Младите с открито любопитство надничаха през витрините. Вдигнали очи от бутилките, по-възрастните изведнъж откриваха, че има и такава една девойка в техния адски скучен град. Към десет часа двамата кавалери вежливо станаха, купиха цветя и я изпратиха почти до общежитието. Тя влезе с кутия бонбони под

мишница, с цветя в ръката, наполовина тържествуваща, наполовина настръхнала от предчувствие за неотменна беда.

Бедата не закъсня. Родителите на Кима, стреснати от писмо без подпис, почти веднага се преселиха в града, зарязвайки къща и голям селски двор, но непоколебими, щом ставаше дума за честта на единственото им чедо. Направиха си точна сметка, образуваха сплотена бригада от двама души и се заловиха с нощен труд в най-дефицитната област — миячи на градските улици. Бащата тласкаше и развиваше макарата с гумения маркуч, майката управляваше маркуча и с мътни шумящи потоци будеше нощните улици. Бореха се и двамата с вероломството на водата, която все гледаше да ги надмогне, и лазеха през булевардите, четвъртити нощни богове, обути в гумени ботуши, мълчаливи и сякаш потайни. На разсъмване прибираха такъмите си в бараката под часовника, оттам право въкъщи — да надзират Кима.

Дадоха им градско жителство. Намериха им и квартира. Свързаха квартирата с телефон, така че те звъняха в техникума, дебнеха времето и постъпките на младото си лекомислено чедо. Добро намерение, по селски открито и безцеремонно. Кима заключи своите идоли в бюрото, отгоре разположи схемите на онези автоматични станове, които ѝ навяваха скука и безнадеждие. Директорът на фабриката лично контролираше работата на техникума, през втората година прибави към общата програма и два езика — английски и испански, по желание. В далечното и непознато минало (пак им навяваше скука и разсеяна жалост) бяха живели в тогавашния адски пропаднал градец млади момичета тъкачки, почти неграмотни, заети само с дрънчащите станове и с мечтите си да получат топла храна от фабриката. Веднъж в годината, обикновено срещу първи май, идваше някоя от оцелелите работнички, размахваше ръце, сякаш да разбуди праха на онова време, и призоваваше проядените, мрачни години на глад и безнадеждни стачки. Кима не обичаше да слуша спомени и се учудваше, че разказвачките с такова удоволствие си припомняха случаи, които беше по-лесно и по-здравословно да забравят. Нерядко в очите на тъкачките, гостенки на милите тържества (така ги наричаха самите гостенки) се появяваха сълзи, гласът им се разтреперваше и те облажаваха младостта, седнала насреща им, която недоумяваше за какво толкоз я облажават. Кима извърщаше глава, отегчена и сконфузена. Милата лелка, нагиздена за случая със скъпи обувки и със златен часовник на

лявата китка, действаше на момичетата почти разколебаващо — те пресмятаха, че ще им трябва половин живот, докато стигнат високото възнаграждение на сладкодумната разказвачка... Много искаха сега да имат и златен часовник, и вносни обувки, и апартамент във фабричните жилища, като веднага и единодушно се отказваха от сладостта на спомени, които не носят пари. И въкъщи също поучаваха Кима, прибавяйки нови спомени, които се приближаваха до тъжните приказки на старите тъкачки. Кима се мръщеше, отмяташе буйно глава, обхваната от подозрението, че е длъжна да плаща с нещо на старите тъкачки и на побърканите за нощен труд родители. Всички ѝ натякваха, че е приемница на тяхната съсипана младост, приковаваха я, без да я питат, с желязна брънка за себе си и отгоре на всичко трябваше да им бъде завинаги признателна. Тя имаше вина, че се беше родила наготово (както ѝ повтаряха с укорни погледи) в къща с полезни вещи, а сега фабриката я обличаше, хранеше и дори разширяваше хоризонтите ѝ до английските и испански брегове. Кима трябваше да изкупва вината си с постоянно учение, с уважително мълчание и преклонение пред спомените на старите тъкачки, да слуша родителите си и смирена, да ги има за пример във всяко отношение. Да, те се скъсваха от работа и си бяха верни до пълно затриване, като вземаха думите от устата си, а и мислите си без всякакво затруднение. Кима се отегчаваше, мусеше се на вехтите им разсъждения за живота и младостта и ги съжаляваше разсеяно, но безучастно.

Някъде към средата на последната учебна година на тях им гостува героинята Дамяна Спасова. Познаваха я и навярно щяха да ѝ завиждат, ако не се намесваше простият, но много важен факт — тази знатна тъкачка, единствена в трите близки окръга, вместо да се премести в столицата или да се хване на работа в местния профсъюз, не мърдаше от фабриката и от становеите, и то не какви и да е, а супермодерни, четиридесет на брой. Друга причина, за да я уважават, беше собственият ѝ син, странно същество с руси къдрави коси, но с мъжко свирене, което поне външно се доближаваше до техните идоли певци. Невъзможно беше майката на един такъв чудотворец в музиката (според вестниците, радиото и телевизията) да бъде жена, близка до сантименталните, обожаващи спомените си тъкачки. Закачаха я със свито сърце — ами ако се разбъбри за тяхната честита младост и почне

да им натяква, че са родени в такова блажено време, а тя се е блъскала при чорбаджията за парчето хляб?

Дамяна Спасова дойде точно в уреченото време, почти веднага грабна тебешира, нашари дъската със схеми и започна с цифри да им доказва колко интересни са това, нейните машини, и колко доход при добро стопанисване и пълно използване могат да донесат на всяка тъкачка. Сметката, написана бяло на черно, не можеше да буди съмнения и колебания — тя беше математически изчислена и затова безусловна и категорична. Героинята не скри трудностите при такава една работа с четиридесет стана, които в края на краищата са безчувствени машини като някои нечувствителни хора се занимават главно със себе си, причинявайки неприятности на чувствителните си приятели.

Дамяна Спасова разказа какви дяволии и своеволия си позволяват понякога нейните станове, но веднага се разбра, че човекът ръководи техниката, а не обратното, колкото и да струва такова трудно превъзходство на човека. На края, изтривайки пръстите си с кърпичка, прикани девойките сериозно да си помислят над нейното предложение — тя ще ги очаква и ще обучи всяка, която искрено, от сърце се залови да изучи тънкостите на едно от най-старите изкуства в света — тъкачеството. Изпратиха я с уважение и с тайна благодарност, че не беше ги разочаровала. След като се събраха в междучасието, единодушно решиха, че е жена арабия, че разбира и от работа, и от сметки, и вероятно знае да защитава интересите на тъкачката без много приказки, а решително, на дело. Не поиска от тях никакви обещания, но цялата тя беше едно обещание, в което не се усъмниха. Призова ги като равни, правеше се, че не забелязва младостта им, за званието си не отвори дума — сякаш те бяха възрастни героини, а тя — тяхна опитна съветничка.

За първи път, откакто се учеше в техникума, на Кима донякъде ѝ просветна, професията ѝ се стори привлекателна, пълна с обещание за самостоятелност и добри печалби. Героинята много ѝ хареса с измерената си, подвижна походка, с ясни, недвусмислен поглед на очите, които горещо пламваха от искрената ѝ привързаност към четиридесетте стана. Кима не беше глупава, тя веднага съобрази, че нищо не идва даром, а такова изключително звание алчно гълта духовна и физическа енергия, изисква всеотдайност, която е

безболезнена и подходяща само за възрастни жени. Кима тепърва очакваше радост и любовни приключения от живота, ако ѝ провървеше, щеше да намери и голяма, истинска любов, къде по-увлекателна от евентуалното шетане около четиридесет неприятни и взискателни господарки машини.

Месец април се задържа в града със сухо време и голяма бяла луна, а славеите пееха лудо и почти хорovo. Кима започна пак да тъгува. Нощем се будеше, сядаше на рамката на широко отворения прозорец и се взираше в изтънялата седефена белота на луната, поклащайки глава. Долу, под прозореца, играеха и се прегръщаха несигурните, измамливи сенки на дърветата, горе се обтягаше зелена бистрота на небето, с малки сребърни облачета, тласкани от капризите на нощния вятър. Понякога ѝ се струваше, че под лунното небе, под клонките на прецъфтялата ябълка стои друг човек, подгонен от копнежа на самотното си сърце, и чака нея, също самотна и копнееща. Заспиваше на разсъмване, пълна с видения, а в двора вече шляпаха гумени ботуши, качваха се по стълбите родителите ѝ и оглушали от съскането на водната струя, разговаряха със силни гласове. Бяха убедени, че ранното ставане е залог за здраве и трудолюбие, вдигаха Кима с бодри крясъци и недоволно оглеждаха прежълтялото ѝ лице, пъпчивото чело и мудните движения, с които сплиташе дългата си черна плитка. Очите ѝ също бяха черни, продълговати и тесни към крайчеца — прелестни очи с тъгуващи, разсеяни зеници. Към края на срока тя получи две двойки само за три дни, родителите ѝ учудено и ядосано лавнаха по нея и потънаха в недобро мълчание.

През деня, като се връщаше за обед, Кима видя, че майка ѝ стъква огън в градината, мушка слама и клечоци, цяла потънала в пушливия облак на затлачените пламъци. Майката, опитна и в тази работа, духна тук и там, пламъците изскочиха и лумнаха с жестока предопределеност. Кима се приближи, привлечена от нещо страшно, но съвсем лесно за проумяване — на тревата, обърнато с дъното нагоре, лежеше заключеното ѝ чекмедже...

Тя изтича, хвърляйки чантата си, и видя обожаваните и недостъпните, вкопчени в пламъците на силния огън, как хвърчат и потъмняват, а подписите мъчително умираха, обръщайки се в черна летяща вихрушка от траурни пера, които се въртяха и капеха по тревата. Кима изрева с цяло гърло, втурна се към огъня, а майка ѝ се

дръпна назад и тупна с вирнати нозе, зяпнала уплашено своята пощуряла дъщеря. Кима наистина беше като пощуряла, виеше нещо високо и с голи ръце се мъчеше да спаси своите певци и певици, богатството, събирано цели три години, тайните часове на щастие, с които я бяха дарили непознатите мъченици. Тя вадеше нечие лице, обгоряло и обезобразено, рамо и дълга коса, вече опърлена и окадена, или само половин брада, бивше притежание неизвестно на кого.

Картичките, снимките и писмата буйно горяха, подхванати от сламата, смесваха се, внезапно олекнали и нетленни. Привлечен от виковете на дъщеря си, излезе от мазето и бащата с някакви вехти ботуши в ръце. Кима, съвсем излязла от кожата си, започна да му вика убиец, мъчител и кой знае защо — диверсант. От прозореца надникна хазайката. Изскочи и кучето да приглася, раздражено от крясъците, съвсем слисаха бащата. Той търпя, докато родната му дъщеря изплю срещу него думата „кретен“, остави внимателно ботушите на тревата, приближи се и с ловко силно движение хвана дебелината като въже плитка на Кима. Уви я около ръката си и започна да налага с юмрук гърба на Кима. Придружаваше го звънтежът на ключовете, повесени на врата ѝ, с които отключваше ненужното, вече ограбено чекмедже. Кима изведнъж млъкна, от прехапаните ѝ устни не излезе дори стон. Майка ѝ се развика, надигна се и откопчи дъщеря си от студените като клещи пръсти на своя мъж.

Той охлаби плитката, Кима избяга в стаята, заключи се и падна, разбита от мъка и обида, върху леглото. Срещу нея зееше озлочестеното бюро. Бяха я малтретирали пред чужди хора, сякаш живеела със сто години назад, а Кима беше покорна дъщеря ратайкиня. Баща ѝ с дивата си природа бе потъпкал факта, че лично държавата храни и облича дъщеря му, а героинята сърдечно я кани да работи на четиридесет стана, като равна с равна. Бяха я унизили пред хазаите и случайните любопитни дангалаци, надничаци през оградата. И то в една епоха, която отричаше боя като варварска проява на по-слабия и по-глупавия и не на последно място епоха, вече разкрила тайните на Луната. А нейните свенливи и скромни момински тайни, побрали се в едно чекмедже, бяха подлютили дотолкова родителите ѝ, че те прибягнаха до огън и меч, за да ги заличат от земята.

Кима плака, отпърво без сълзи, като мачкаше възглавницата, след това сълзи намокриха косите ѝ (вече лежеше по гръб) и се унесе в сън,

прояждан от пламъци, пълни със звън на китари и с гаснещи гласове. Внезапно се обади нечий глас и Кима заскимтя в съня си. Искаше да обясни на възискателния певец, че тя не е виновна, като в крепост е пазела певците и сега е нещастна, обаче той обърна песента, без намек за купчината мъртва пепел — напротив, разказваше за живота и за любовта, но някак без думи. Кима с половината от себе си помнеше, че лежи на кревата в слънчева стая, но другата ѝ половина, тайнствената, седеше срещу луната, а долу с протегнати ръце, неясен в среброто на съня, я чакаше той, спасителят и освободителят, обърнал безокото си лице към прозореца. И нетленна от копнеж и нетърпение, Кима скочи от втория етаж, полата развя черната си коприна, отдолу прииждаше нечий глас и тропот на копита. Всъщност чукаха на вратата, майка ѝ напираше с продран от тревога глас да отвори, че ѝ носи нещо да хапне.

Кима седна до прозореца, наля си чаша вино, пиеше по глътка и чоплеше месото с пръсти. На двора огънят беше угаснал, тук-таме, като кости от птица се белееха останки от писма и картички. Подскачаше от вятъра недоубита програма за концерт, който никога не беше посетила. Кима загледа черния кръг, поиска ѝ се да страда и да се облее в сълзи, но нямаше настроение за нови сълзи, дори я приласка приятно, бодро чувство на облекчение. Спомни си, че беше отворила за последен път чекмеджето преди месец и половина, връзките ѝ с певци и музиканти се бяха доста изтънили през последната половин година. Тя беше готова да забрави без особена болка своите покойници, но паметта ѝ нямаше лесно да подмине бащиния публичен побой и глупавото отмъщение на майка ѝ.

Наля си още вино, изяде месото и скрои набързо бъдещето си пред отворения прозорец, с поглед в бързо потъмняващия гроб на миналото. Ще оправи двойките и веднага ще отиде при героинята Дамяна Спасова с молба да я приеме при себе си — невъзможно е да откажеш на тази, която лично и на крака си поканила. Четиридесет стана — не беше кой знае какво, след като една стара жена като героинята се оправяше с тях, без да охне или да се оплаче. Кима премери своите седемнадесет години с възрастта на Дамяна, дори искрено порица непостоянната си воля и внезапни хрумвания да зареже труда и да се запилее в друг град, дори в друга държава. Но всички слабости бяха нищожни, дори и в този час на равносметка и

сериозни предвиждания — съвсем дребни пред желанието ѝ за самостоятелност и бягство от дома, който я беше опозорил. Мяркаха ѝ се лицата на минувачите, изкривената от изненада уста на хазайката, усещаше как гърбът ѝ кънти от силните бащини юмруци. Пресметна, че до края на учебната година остават броени месеци, трябваше някак да ги изтърпи. След това щеше да говори с Дамяна Спасова — четиридесет машини ѝ осигуряваха не само много пари, но и стая в общежитието. Хубава стая, обърната към реката.

Кима бързо вдигна двойките в четворки, четворките — в петици. Когато искаше, всичко ѝ вървеше като песен, с лекота и сякаш от само себе си. Разменяше по някоя дума с родителите си, ако от гримасата или жестовите ѝ не проумяваха какво иска да им каже. Родителите притихнаха, дори не я вдигаха рано от леглото, и доведоха лекар. Лекарят я прегледа, хъкна одобрително и каза, че момичето е здраво, да го хранят с плодове и зеленчуци, разходки на чист въздух, приятни възприятия... Обикновена нервност и умора. Момински гайлета — и младостта си има свои болезнени грижи, както и всяка възраст.

Купиха плодове, отпуснаха походите на домашния режим. Почти всяка вечер, след като старите тръгнаха към своите улици и булеварди, Кима сядаше на пейката в съседната градина, за да подиша чист въздух.

И тази вечер (беше понеделник) Кима изчака, докато родителите ѝ се изнижат по своята си работа, и с жилетка, метната на рамо, седна на пейката край водоскока. Здравч обгръщаше парка, край старите дървета се плъзгаха сенки, нацърбеният месец се показва между два големи бора. Почти нямаше хора, гласовете звучаха тихо, високата водна струя побеля, стана млечна, изпълни с ромона си градината. Обадиха се славеите — несигурно след дневния сън — и след минута въздухът ехтеше от техните песни. Кима се наметна с жилетката, реши наум да повтори урока по история и тъкмо задълба по средата, до лявото ѝ ухо някой пошепна нещо неразбрано. Тя се обърна — до нея седеше млад човек с бледо лице (може би от лунната светлина), но тъй или иначе тя веднага различи нежната му къдрава брада и мустаците, печално увиснали около устата.

— Какво казахте?

Човекът повтори изреченото и Кима проумя, че той — кой знае защо — го каза на английски:

— Отскоро изучавам езика — отвърна тя на български.

Той веднага ѝ отговори на чист български език:

— Казах, че давам два гроша, за да узная какво мислите в този момент.

— Не струват и грош мислите ми в този момент — смело отговори Кима. — Преповтарям урок по история.

Той я изгледа без любопитство.

— Навярно сте студентка...

— Не, ученичка съм...

И бързо добави:

— ... В последния клас.

Изглежда, че непознатият не беше видял в тъмното плитката ѝ. Замълчаха. Славеите пееха, луната бавно се скриваше зад единия бор.

— Колко е хубава — промълви Кима и я показа с несръчен жест, за първи път посочваше някому луната.

Непознатият погледна в обратна посока и вяло обясни, че това дотегнало светило най-сетне е разкрило истинското си лице на стара и бедна планета и, слава богу, скоро ще изчезне от стихове и естрадни песни.

— Но защо? — заекна Кима, неприятно смутена, всичките нейни певци пееха с възторг за луната.

— Защото машините погазиха любовните видения — отвърна той, сложи крак върху крак и изтупа края на панталона си. — Ужасно прашен град... Всъщност аз извадих всички досегашни сравнения в една тетрадка — искам да кажа, кой с какво е сравнявал луната... И преброих към сто калайдисани тави, печени тикви и жетварски сърпове, да не говорим за естрадните песни...

— Там няма печени тикви — плахо каза Кима...

— Но има богини на любовта... Лимонада с двадесет бучки захар.

Кима втренчено изгледа своя събеседник. Той все така безразлично гледаше някъде встрани, лунната светлина очертаваше правия му нос, всеки косъм на брадата му и едното око, вероятно светлосиньо, с неуловим бърз поглед.

— Вие навярно учите...

— Завърших музика — композиция. Учител съм в школата на това нещастно градче. При моята нещастна леля.

— Е, много нещастни сте събрали...

— Защо, вие щастлива ли сте?

Той се обърна и в упор под вежди я изгледа. Кима потрепери — само в кварталното кино на екрана беше виждала толкова хубаво нежно лице на момче, което е пуснало брада и мустаци, за да не прилича на момиче.

— Какво ме гледате? — каза съседът ѝ. — Аз не мога заради вас да отговоря.

— И аз не мога да ви отговоря.

Той се засмя с дрезгав, птичи смях.

— А-ха, значи, не сте щастлива.

Кима си спомни скорошния бой и родителите, които някъде наблизо въртяха нощната макара, излязоха от тъмнината всичките четиридесет стана и неприязнено каза:

— Това не ви засяга, дори и мене не засяга.

— Браво — кимна непознатият. — Горда осанка и още по-горда душа. Поздравявам ви.

„Ама че драка, какво се е заял“ — помисли Кима, но го попита:

— Вие какво композирате?

Той се оклюма, въздъхна, все така гледайки встрани.

— В момента нищо. Разучавам композитори от седемнадесети век.

Кима беше безразлична към миналото на всички народи, седемнадесетият век я лъхна мразовито с каменни улици и кисел домашен хляб.

— Не ми харесва седемнадесети век — каза тя.

— И на мене не ми харесва — призна младежът. — При все че тогава са ценели човешката хубост, особено женската. Трубадури щяха да минават пешком стотици километри, за да славят вашите прекрасни очи. Те наистина заслужават песен и късане на терлици...

— Ами, глупости! — извика Кима и усети, че се изчервява.

— Глупости са за нас, но попитайте трубадура! — възкликна той и добави, разглеждайки я в полумрака: — Аз идвам всяка вечер на тази пейка, след като въртя до полудяване седемнадесетия век. Идвайте и вие...

Кима не отговори, разбърза се, засуети се, че е закъсняла. Той също стана, протегна ръка, здрависа се късо и делово. Не предложи да

я изпрати.

На другия ден Кима посети фризьорския салон във фабриката и помоли да ѝ отрежат плитката. Гъсто изплетената коса изскърца под ножицата и Кима с жал и сподавено отвращение я подържа в ръцете. Беше още топла, но вече клюмаше, лишена от живот. Кима жадно и уплашено разглеждаше своето лице, сякаш смалено и чуждо, подари плитката си на фризьорката и излезе с новото чувство, че във врата ѝ духа силен вятър.

Майката веднага забеляза остриганата глава на момичето и троснато сложи на масата претоплено ястие, но не възропта — нощните улици бавно проникваха в нея и ломяха твърдоглавието ѝ — градът се разпореждаше със своите чеда, а Кима беше градско чедо. Скоро щеше да вземе хляба си в своите ръце, защо да ѝ натяква за лудории, присъщи на младостта? Кой вече се хвали с моминска плитка? А с моминска признателност? Тя затропа унило с паниците — човъркаше я съмнението, че дъщеря ѝ е смъкнала плитката си не в нейна чест.

След две вечери, които я дърпаха за полата, Кима отиде в парка и седна на пейката със строга физиономия и прибрани колене. Непознатият дойде след десет часа и се присламчи до нея, непринудено и свойски, като дълго мълча, потривайки челото си.

— Хрумна ми една мелодия — каза той, — изцяло в ре-мажор, весела и пъргава. Ще я посветя на вас...

Той се обърна, загледа косата ѝ, стори ѝ се, че в очите му се появи присмех.

— Къде ви е плитката? Боя се, че сте я скалпирали от любов към мене...

Кима зяпна срещу наглия нощен събеседник и се озъби:

— Я се махайте от пейката. Пейката е моя, аз откога седя на нея...

Младежът прихна, посмя се с клокочещ смях, а като се насмя, сложи длан на коляното ѝ. Дланта му беше студена и тежка, запъплиха ситни тръпки по коляното ѝ.

— Забравих, че сте гордо момиченце, което все още си играе на кукли. Всъщност как се казвате? Все пак нужно ми е да знам на кого посвещавам песен в ре-мажор... За първи и втори глас...

— Не ви искам песента...

Той стисна коляното ѝ, студът настигна сърцето ѝ и Кима се сви — малка, нищожна и самотна.

— Не се сърди — каза той почти до ухото ѝ, — ти си най-хубавото момиче в града, а за това аз не съм виновен... Цял ден бях щастлив като плъх от седемнадесети век, който гризе парче свещ... Такава самота и... изведнъж намирам тебе. Сред глад и селско невежество... Красавица сред лунни води... Аз вече вярвам в луната.

Той се притисна към нея, погали с другата ръка косата ѝ, напръскана от фризьорката с одеколон, и Кима настръхна в очакване. Не чака дълго. Меката брада мина със странна ласка по лицето ѝ, а мустаците му бяха с бодлив косъм, с миризма, който знае защо, на плесен и тъкмо този неочакван, дразнещ мирис я разтърси до кости. Тя отвърна на тънките му хищни устни, които се впиха в нейните. Последва втора, още по-изнемогваща целувка. Ръцете му вече смело играеха по нейното тяло, коленете му бяха остри и с натиска си ѝ причиниха сепваща болка. Кима отвори очи, луната сякаш се хвърли срещу нея, водоскокът се обади с пълен глас. Тя скочи, оправи разкопчаната си блуза, изведнъж се ядоса:

— Оставете ме на мира... Кой ви позволява...

Той също стана — беше дребен, изящен, с невинно момичешко изражение на бледото си лице. Каза съвсем спокойно, малко небрежно:

— Аз си позволих... Но всъщност за какво става дума?

За такива неща и Кима, и никоя от приятелките ѝ не биха намерили точните думи. Стоеше пред него уплашена, че я взимат за глупава ученичка въпреки целувките и фризираната коса. Той се усмихна и каза мило, почти сърдечно:

— Но аз не знам как се казвате?

— Кима...

Той леко се поклони:

— Позволете... моето име е Людмил, но ми казват Люли. Как ви харесва... Люли?

— Нищо му няма на името.

Той въздъхна, сякаш отмахваше товар от себе си:

— Драго ми е, че одобрявате... Наистина съм щастлив.

Кима съвсем се обърка — що за момче беше целувала преди минута и изгаряше от срамно желание пак да целува и да целува. Тя грубо каза:

— Хайде, сбогом... Нашите ще се върнат.

— А къде са те?

— Пътуват.

— С яхта или пешком?

— Пешком, разбира се — взмути се Кима, — ти наистина си много смешен...

Той се засмя с птичия си зловещ смях, който я плашеше с предположението, че този човек не прилича на никой от близките и познатите ѝ, просто е тайнствен и чужд, очаквайки все пак, че той ще я настигне. Но само нейната сянка покорно я следваше, а лунни петна изтръгваха от тревата заспали цветя. Чак в края на алеята се обърна — пейката беше празна и мазно блещеше на лунната светлина. Мъжът, на когото беше дала първите си целувки, беше потънал вдън земя.

На сутринта заваля силен дъжд. Кима оглеждаше мрачното, прихлупено над града небе, непроницаемия свят от мъгла и безнадеждие — една пуста, непредвидена есен... Този дяволски дъжд дали ще престане?

— Защо дяволски — възнегодува баща ѝ, — дип си е хубав този пролетен дъждец. Селянинът сега сваля капа и се кланя доземи. Ама ние се ашладисахме за града, гледаме да не се окаляме, майка ти, и тя мърмори, дай ѝ суша, а дъждът, ако ме питаш, ще вали до края на седмицата.

Беше сряда вечерта — още четири вечери, без да брои неделата, я чакаха с празни торби, като просяци, в самотната стая. Беше невъзможно да се измъкне, когато ѝ скимне — техните си стояха все къщи. Размечта се за самостоятелна квартира, някоя тиха, отдалечена къщица, с голям двор, целият в цъфнали дървета. Тогава щеше да влиза и излиза когато си иска, дори да кани гости, а имаше наум само един гостенин. Много неясноти спъваха въображението ѝ, дори твърдението му, че композира песни и изучава седемнадесети век, я изумяваше и хвърляше в съмнения. Тя не го познаваше, той беше изскочил от нощта, потъваше в нея и сякаш носеше белезите ѝ на призрачност и изгаряща тревога. Питаше се дали не си го е въобразила, седнала на пейката с лице към луната — такъв объркан в приказката и с мустаци, които обещаваха непоносима и неприлична любов...

Към третия ден (беше петък) тя отчаяно подаде глава от прозореца и се убеди, че в опушеното небе не се прокрадва никаква надежда — дъждът плющеше, вдигаше мехури и според баща ѝ те вещаеха дълъг и обилен валеж. Кима беше нащрек, слушваше се, с очи, вперени в зеления парк, от който по всяко време на деня излизаше глухият, проточен дъждовен вик: „Кима-а... чакам те“. Кой я чака в това противно мокро време? Тя час по час отиваше до прозореца и с отворени уста и замаяни очи хващаше гласа, който всъщност витаеше упорито около сърцето ѝ: „Кима-а...“.

Някъде към десет вечерта не изтрая, облече шлифера си и зави главата си с кърпа. Валеше пак, но уморено и насила, само улиците гърмяха и бълваха пенеста вода, и под барабанния им огън тя зашляпа през локвите, пръскаше се до колене и се смъкна, без да срещне жива душа по стълбите, към нейната скамейка. Веднага видя човека, който пушеше, отметнал качулката на твърда, лъскава мушама. Тя се вкова на място, искаше да се върне, но той я видя, стана и хвърли цигарата. След една секунда те се прегръщаха, неговите мокри, студени ръце милваха лицето ѝ, Кима усещаше острите влажни мустаци върху бузите си, вдъхваше страшния умопобъркващ мирис на любов, който я пронизваше чак до утробата, и без дъх се давеше в непрогледна каша от горещ шепот и стенещи целувки. Тя улови задавеното признание, че всяка вечер е седял на дъжда и чакал нейното появяване дори ако беше станал потоп — шушнеша той, кой знае защо, в тила ѝ. „Щях да чакам дори ако водите ме отвлечеха, щях да се върна и да те намеря, и да те прегърна.“ Прегръщаше я с внезапна сила за дребното си нежно тяло и не откъсваше мокрите си от дъжда устни от лицето ѝ, от гушата ѝ, събуждайки за живот всяка гънка и мека трапчинка. Изведнъж рукна силно и безпощадно, дървото не можеше вече да ги закриля, те станаха и Люли каза, като стискаше и мачкаше ръцете ѝ:

— Аз живея на пряката, зад операта... Третата къща, втори етаж... Врата, боядисана в зелено. Леля ми е на работа... Ще те чакам. Всеки петък от три следобед. — Пусна ръцете ѝ, обърна се и се стопи зад прииждащата мътна завеса на дъжда.

Кима също си тръгна през локвите, с празна глава, но бумтящо, запалено тяло и с увереността, че дрехите ѝ димят над буен, изтощителен пламък. Домъкна се с мокри крака в стаята, съблече се и

се тръшна на леглото, почти припаднала от пристъп на щастие и уплаха.

III

Хората от санаториума се разделиха сърдечно, дори обещаха да си драснат по няколко думи — за кураж. Всички бяха убедени, че светът е малък, а какво ще кажем за България? И все пак кой можеше да предположи, че този толкова малък свят ще ѝ доведе на крака нейната другарка от стая номер пет, наклепана с помада и с още по-граблив поглед, който улавяше като в капан почти всяка вещ. Дамяна щеше да се слисва колко е все пак недостижим светът от картичката, запечатала непознатия град, чиито ослепителни, размазани светлини идваха сякаш от космоса.

Отпърво музиката на нейния Перун звучеше нормално — той свиреше с цигулката си гами, чиито тонове се редяха един подир друг като делници, и не плашеха никого. Тя търпеше тези тонове-делници, при все че главата ѝ бучеше от трясъка на машините, и жадуваше само тишина.

След пет години синът ѝ потъна в такава напрегната, неразбираема за нея звукова материя, че я усещаше с всеки свой нерв и се чудеше как да я изолира, тъй като тя проникваше през врати и прозорци и пълнеше, необятна като въздуха, съседните къщи. Докато връстниците му растяха, отдадени до захлас на своите детски игри, нейният Перун свиреше, стиснал страстно в ръка цигулката, а лицето му — не, тя затваряше врата, за да не гледа това лице на обречен. Той беше станал жертва на огромния си талант, довял семето си неизвестно с чии ветрове, и тя се свиваше като виновна под тънките, чисти, намазани сякаш със скъпоценно масло звуци, убедена, че такъв човек няма да намери никъде покой, защото ще мине и през своя дом, и през целия свят със затворени очи. Хранеше се, ако тя го подсети, нехаеше какво облича, а най-я плашеше навикът му да чете ноти, полегнал на дивана, махайки с безкръвната си ръка на призраците, които му свиреха.

На седемнадесет години той се обаждаше с кратки изречения от далечни светове. Завинаги излезе от сметките на работническия народ,

който, къде на шега, къде на истина, сватосваше родните си деца. Децата бяха около родителите, обядваха в стола, къпеха се в банята, пазаруваха от магазина при фабриката. Омешани бяха в едно голямо семейство, без тайни, дори деликатните отношения решаваха вкупом, доброжелателно, но с искрена грубост.

Перун беше въвн от простите кроежи за продължение на човешкия род, висеше самотен в почти небесните висоти на своето страшно призвание и за него говореха само много добро, но някак отвлечено като за непознатите или за умрелите. На деветнадесет години той се завърна при майка си да поработи на спокойствие. Тя му отдели стая и със смесени чувства подреди гардероба му — все черни костюми, все бели ризи и обувки от черен лак. Дори там нямаше обикновена дреха, която да поизкърпи или преплете, не усети по миризмата своя син. Косата му слизаше чак до раменете, носът му беше остър. Като го гледаше такъв един, с изострен, чувствителен нос, с херувимски коси до раменете, синът ѝ напомняше стара мома, която от проклетия се е разминала с любовта, но няма да си го признае дори насън. Той беше „виртуоз“ или, както някои от фабриката казваха, „виртюоз“, за да определят странното русо същество, което никога не сядаше да изпие с тях чаша ракия, а в редките случаи на разговор между работник и „виртюоз“ се забелязваше неловкост и от двете страни. Разговорът не се засичаше в никоя точка — момчето не познаваше стана на фабричния работник, работникът — труда на музиканта, но Дамяна смътно долавяше, че има нещо общо в умопобъркващото всеотдайно свирене на сина ѝ, който привечер се просваше с разперени ръце на леглото, като човек, поразен в гръбначния стълб и умората от собствената си неотпадаща борба. И тя усещаше ръцете си изсмукани от съпротивлението на четиридесет тъкачни машини, главата си — изпразнена от звука, който си имаше своя гама и свой предел, докато внезапно потъваше в глуха тишина. Просваше се по гръб за някакви си двадесет минути и връщайки сетивата си, влизаше в останалата част от времето. Другите ѝ деца, близначки, дребни, вироглави, но весели и добродушни като домашни кутрета, слугуваха на своя голям брат, ако имаха настроение, но обикновено се бунтуваха — какво са те виновни, че брат им е виртуоз? Да беше спортист, щяха да имат полза — ето, една тяхна приятелка тренира с брат си земна гимнастика. А те какво да тренират с него?

— Ще му готвите, ще миете чинии, ще слагате трапезата — ето ви тренировка — казваше разсеяно баща им и се оглеждаше крадешком в отсрещното огледало. Беше все още хубав, с гладка кожа, безделието издуваше бузите му, устата му беше червена от бирата и надениците, с които безплатно вечеряше в клуба на театралите. Постепенно той се сливаше с клуба на театралите, минаваше от една длъжност в друга, отначало келнер, после нещо като закупчик, докато на края от уважение към жена му измислиха длъжността „надзирател“, без да му дадат точни указания кого ще надзирава. Той бавно просмукуваше навика да приема живота не само наготово, с вечеря и компания, но започна да вярва, че от хората трябва да си изкара онова, от което доброволно се отказваха неговата жена и синът му. Те си лягаха рано, защото и рано ставаха. Нямаха време да се радват на своята известност, на портретите и интервютата си. Дотолкова даваха на живота, че нямаха време да го наблюдават, а да му се наслаждават — не умееха. Това правеше бащата. Той носеше славата на жена си и на сина си под дясната мишница, с чанта, обрамчена с лек и фин метал, пазеше купчината снимки до фактурите от своите обеда и вечери, които изплащаше окръжният съвет за изкуство и култура. Беше шегобиец, неуморим веселяк, опрял лакти на масата, сякаш масата му вливаше неизчерпаема енергия. Такъв беше сред чуждите — вкъщи се разтакаваше без настроение, говореше кратко и лесно се дразнеше от дърдоренето на близначките, от мълчанието на това хартиено бяло момче с ангелски коси, истинско недоразумение сред мургавия му космат род. Боеше се от жена си, която му натякуваше да се върне на работа във фабриката като монтьор по машините. В далечното минало той беше монтьор, но се занимаваше с дърводелство. Във фабриката поправяше машините, но скуката от такъв напрегнат и еднообразен труд го умори повече от самия труд. Дамяна се примири много бързо, беше ѝ по-леко нея да я имат под очи, отколкото неприятния и кисел работник, който беше неин законен съпруг и баща на трите ѝ деца. Срамуваше се заради него пред директора, по онова време тя беше сигурна величина, като марката на фабриката, приета веднъж завинаги — силуета на механичен стан и жена, наведена над него. Срещаше себе си в алеята на първенците, разкрасена от местния художник, с невероятно сини очи и дълбока трапчинка на брадата. Мъжът ѝ заяви,

че усещал мирис на тамян и чувал заупокойна молитва, когато минавал по онези места.

— По кои места? — запита тя, сипвайки му от горещата супа. Китките на ръцете ѝ бяха стегнати, препускаше все още замаяна на четиридесет стана, а вкъщи готвеше и миеше за цялото семейство.

— По твоите — отвърна той и придърпа един голям кокал, пълен с мозък.

Беше неделя, в стаята бе топло и влажно от изпаренията на говеждия бульон.

— Това са фуканиците на твоя директор — аляя, приеми, първенци, разговори по етера...

— И твоят директор устройва приеми. Говори я по етера... Само твоето име не чувам — каза тя и изведнъж се запита защо търпи този мъж, който по долна фланелка се разпореждаше с нейния кумир, сравнявайки го с директора дърдорко, пришълец в техния град и главен виновник за свободния дух в клуба на театралите.

Мъжът ѝ не се засегна, беше много зает с кокала и подмина дребните заяждания с лека ръка. Имаше всичко, до което и най-известните имена в града не бяха се домогнали: голяма къща, лека кола (купена на старо), синът виртуоз беше направил Европа своя чаршия и не на последно място — жена с огромни скрити възможности.

В този неделен обед Дамяна пак почувства, че нищо не е останало от жаловитата ѝ обич към мъжа сираче, когото беше прибрала в старата къща наполовина от състрадание, наполовина от нуждата си да се задоми. Времето заличаваше мъжа страдалник. Пред очите ѝ с точна последователност, неподходяща за такъв неточен човек, се появяваше нова личност, която броеше нейните пари и парите на сина бродник, говореше от името на цялото семейство и навярно искрено вярваше, че крепи домашното благополучие. Да го изостави... Но как ще изостави такъв човек, без да се поболее от неговото изумление, от ужаса и страха, които по-късно щяха непременно да се заменят с отмъстително и съвсем дребнаво чувство на самосъхранение?

Той вдигна очи от кокала и внезапно каза:

— Може да не съм бил в Испания и тем подобни, но не съм имал друга жена извън тебе, а твоят човек ги сменя ката ден. Целият град говори...

— Тъй ли? И какво говори? — пошепна тя, а гласът и краката ѝ се вдървяваха, просто нямаше крака. Трябваше да стане и вдигне супата, за да сложи яденето на масата. Тогава влезе синът ѝ, яви се като спасител с немоцната си къдрава коса и като седна, направи своето откритие:

— Вали! Я какъв дъжд вали!

Това разсмя бащата — валише от сутринта и такива заваяни синове заслужават триста грама ракия, изгълтана на един дъх, за да прогледат най-после дъжда, градините и жените. Той стана, затършува за ракия, Дамяна намери краката си и отиде в хола при телефона. Трябваше да чуе гласа му, иначе щеше да изскочи извън себе си, а не смееше и да си представи една сериозна, затворена в славата си жена да излезе вън от своята крепост. Ръцете ѝ трепереха, като набираще номера. Беше един часът по обед, почтените мъже си седяха вкъщи. Не ѝ беше до проверката, а трябваше непременно да чуе гласа му, тя познаваше всички отсенки на тоя глас и все щеше да улови верния тон през обърканата и лудо мятаща се вихрушка от съмнения и недоумение. Телефонът звънеше, тя си представи малкия хол, доста занемарен, и телефона до мътното огледало, което повтаряше още веднъж небрежността на домакинята. Телефонът звънеше безответно, заседнал в рифовете от корали и вкаменелости, а брегът проспиваше отчаяния му сигнал.

Беше неговата жена, с предпазлив глас, както подобава на лекарка, която безпокоят и в неделя на обед.

Дамяна се окопоти, каза кой се обажда и започна да обяснява защо безпокои директора по никакво време... Тя изреждаше някакви причини, които допреди минута не съществуваха, и тъй като е възпрепятствана...

— Така, много добре... много добре — меко се обаждаше слушалката, вероятно лекарката беше, свикнала да се съгласява и с най-невероятни доводи. — Но почакайте за момент, мъжът ми...

Дамяна вече съжаляваше за глупавото си хрумване да вдига директора от масата. Гласът му се обади делнично, при все че жена му беше при него в такъв дъжделив ден, удобен за домашно щастие. Тя повтори своите измислени причини за утрешното си закъснение, после, в пълно противоречие, допълни, че може да дойде и навреме във фабриката.

— В десет часа е търговската делегация от Тунис — каза той, — добре е да бъдеш във фабриката.

— Ще бъда! — извика, въодушевена от утрешната възможност да бъдат заедно, та дори и в компанията на търговците от Тунис.

— Кого викаше, майко? — запита синът ѝ. — Пожарната? От прозореца? Какво гърло имаш...

— Говорих с директора — каза тя. — Не си само ти шумният в тази къща.

Бащата миролюбиво се намеси:

— От занаята е. Двадесет години надвиква машините и гърлото ѝ се отвори. Защо аз напуснах онази какофония...

Започна да се облича — щеше да изпие кафето си в клуба на театралните.

— Твоето гърло се отвори без какофонията — каза примирено тя, — за коняк и бира се отвори.

Той спря с шалчето в ръка, загледа я, хубавите му черни вежди се вдигнаха от напрежение. Отвори уста да я срази с някои отбранителни, а после нападателни думи, но махна с ръка като несправедливо нахокан човек и излезе. Синът ѝ си остана безчувствен, лениво и злюдо ядеше своя бульон, без трошица хляб.

Дамяна отиде в хола, седна на стола и загледа небето, което започваше да жълтее и тъгува, разпиляло водния си товар. Тя наум преброи годините на своя директор — бяха някъде над петдесет. Нейните — тридесет и девет, но отдавна ѝ казваха како Дамяно — и ученичките тъкачки, и работнички с неопределена възраст — къде от уважение, къде по навик. Тя се нагледа на тъгуващото небе, облегна глава на възглавницата и в полусън видя пак такава небе и мокри локви във фабричния двор, а човекът от санаториума вървеше срещу нея. Бяха минали десет години — не беше го забравила, но него помнеше дотолкова, че да върви в мислите си редом с него.

Още същия ден научи, че Иван Саев е новият им директор, след два дни той я повика, каза ѝ, че тъкмо тя ще издигне името на фабриката, готов е със затворени очи да се подпише под нейното бъдеще като под реален документ. И все едно че се подписа.

Дългите години бяха минали бързо, като всяко време, което е вече зад гърба ни. С Иван Саев се виждаха всеки ден, дори два пъти дневно и разговорите им се въртяха все около делничните грижи,

които с яки възжета ги държаха за фабриката. Сред тях Дамяна беше запомнила един празник — чий, не беше важно, и тъкмо в този празник, някъде към десет часа вечерта тя излезе от салона, като си вееше с ръка, уморена от хорото, от блъсканицата край бюфета, от наздравиците, вече позамайна от виното и от чувството, че е сама, въпреки че плуваше в пот от притискането на безброй човешки тела до нейното.

Излезе тя да си поеме дъха и видя Иван Саев в полутъмното, с цигара в ръка, с бледо и опънато лице — сякаш очакваше тъкмо нея. Изправиха се един срещу друг, отдалечени от трясъка на човешкото веселие, загледаха се в упор, открито, като мъж и жена, за първи път искрено — както на нея ѝ се стори, изскочили от дългите години на притворство и фалшиво безразличие. Дамяна пристъпи към него, разтърсена от безпаметна всеотдайност, беше готова да се хвърли с отворени ръце и да го притисне към себе си с глава върху рамото му, дори си представяше, че вече е в прегръдката му, при все че стоеше, неспособна дори да мръдне към него. Той бавно вдигна ръка, пресегна се към косата ѝ и тя затвори очи — дали ще я погали? Но той оправи цветето, което след втората чаша беше втъкнала в косата си, и мърморенето му я погали, като обещание за любов.

— Ще падне. — И пак прибра ръката си.

— Нека падне — каза тя прехрипнало и си помисли — по дяволите, нека всичко се срути, нека изчезне, за да останем само ние двамата, най-сетне двама.

И тъкмо пожела пълното затриване на всичко живо, от вратата нахлуха тъкачките и повлякоха своя директор да води хорото им.

Дълги години тя живя с нежния жест — Саев докосва косата ѝ — другото беше само видимост, дълга дружба в името на всекидневния труд.

После чу името си изговорено, непознат, но сякаш много познат глас изплува от плиткия ѝ сън. Пред вратата вече топуркаха, отърсваха снега от дрехите си и бодро, по свойски, женският глас я зовеше:

— Дамяно, де си ма, другарке! Де си да те видя!

* * *

Бяха двама и влязоха, убедени, че този час — между два и три в неделя следобед — е най-приятен за гостуване. Мъж и жена, мъжът, спретнато облечен, стискаше кариран каскет в ръка. Жената изскочи напред, хвърли се да прегръща Дамяна с горещо пресекливо дишане, както се полага при среща с много близък човек, и я лъхна с мирис на помада. След това се отдръпна и Дамяна, смаяна от бурната прегръдка на неканената гостенка, започна бавно да различава в натруфената с къдрици глава своята отколешна другарка от стая номер пет, чиито следи се бяха губили цели осемнадесет години.

— Да, аз съм — заяви гостенката и покани мъжа си да седне.

Със същия потаен и крадлив поглед тя сякаш вземаше вещи, които ѝ падаха под око, криеше ги под палтото си, обяснявайки, че от две години живее с мъжа си в същия тоя град...

Все не идвало ред да посети скъпата приятелка, ама пусто сърце не трае и сняг не сняг, през бури и лъзгавици, изтърсили се франко къщи, на гости.

— Досега не съм работила, мъжът ми се изтрепваше и заради мене в лавката на дъскорезницата. Пък момата расте, не ни пита, но тъй като с питане и в Берлин се стига, аз реших да стигна до твоя милост. Ще ме вземеш ли във фабриката?

Оказа се, че гостенката разбира от домашно тъкане, от втък и преди. Разви свое предложение за подредбата на цветовете и свое мнение за качеството на платовете, излезли от тяхната фабрика.

Биографията на новата работничка беше безупречна — в ранната младост слугувала (кой слугува от добро?), после порботила тук и там (документите не доказваха обратното), а следващите години си стояла вкъщи във вид на безупречна домакиня. Приеха я бързо. Новите цехове на фабриката поглъщаха човешка работна сила, сред пъстрата смесица от млади и не съвсем млади жени и мъже се срещаха мургавите глави на каракачанки с техните черни, лъскави коси, намазани с овча лой. Между тях беше и красавецът Юви, надарен с циганска хубост, която бързо цъфти и още по-бързо прецъфтява. Тъкмо тогава той се носеше по цеховете, бутайки количката с празни шпули, с бленуващи очи се блъскаше в машините и цялата му работа вървеше едва-едва.

Дамяна го прие в своята бригада, зае се с оптимизъм да направи от него работник и да го приобщи към машините. Последна научи, както се случва с хора, които са толкова сигурни в своята почтеност, че

вярват сляпо и в почтеността на другите — със заобикалки ѝ съобщиха, че в бригадата има влюбена двойка, хилеха се със сведени очи, намеквайки, че любовта им не е за пред хора. Въпросната двойка някъде около полунощ, когато другите невинно пиели чашите си с мляко, си разменяла знаци с очи и изчезвала в неизвестна посока. Проследили посоката по ненаситните и непредпазливи охкания на двамата и тя ги отвела в склада, по-точно при балите с вълна.

— Кой са? — попита Дамяна и запрехвърля наум младите хора, готова за остър разговор и накрай — опрощение.

— Двоица са — каза доверителката и замълча, размишлявайки кога да стовари имената им върху главата на героинята. Накрай със сведени очи ги стовари без заобикалки.

— Втасахме я — промълви Дамяна и с неприязън изгледа вестителката, която имаше влечение към безсрамните любовни истории и ги поднасяше на своята бригадирка почти с поклон.

Намираха се в малката стая до цеха, зад чийто стени бушуваше ежедневната буря на тъкачните станове, под ярка и суха неонова светлина. В стаята цареше относителна тишина, можеха да си говорят по човешки, с пълно произнасяне на думите. Имаше столове и маса, стъклата процеждаха светлина, мека и облачна в това островче на относително спокойствие. Дамяна поръча да ѝ доведат веднага провинената тъкачка и зачака със стегнато сърце и с обидата, че хитро са я измамили.

След минута-две в стаята влезе нейната другарка от стая номер пет, потното ѝ лице изразяваше напрежение и нетърпение. Двете останаха сами. Дамяна реши да кара направо, като назовава фактите с истинските им имена и не спира справедливото си негодуване. Жената я изслуша, шарейки с поглед наляво-надясно, а устата ѝ все по-често се кривеше от искрено самосъжаление.

— Е, та какво? — запита тя, когато задъханата Дамяна свърши обвинението си.

— Как какво? — втрени се в нея Дамяна.

— Ами това... Никому не преча. Преизпълнявам плана, плащам си профсъюзния, другото си е моя работа! И аз имам сърце, майка ме е раждала, не съм от сврака мътена...

Дамяна се сви от неприятна догадка — има си хас тая работа да замирише на закъсняла любов!

— Та той може да ти бъде син — каза тя, съмнявайки се дали тъкмо този факт е най-съкрушителният, — ами че той още е момче...

Жената от номер пет се разсмя неприлично, после въздъхна:

— Баш си е мъж. — И сложи ръка на дръжката на вратата. Погледна часовника на китката си, размърда се и укорно каза: — Маmicата ѝ на машината! Не пита какво правя, ами чака работа... Да си вървя...

И преди да излезе, тя подхвърли нещо такова, което се заби в мозъка на Дамяна, разгуптя сърцето ѝ я закова на стола от изненада:

— Белки ти не обичаш някой си човек хикс и пак си имаш мъж и деца... Дето само не търсиш балите...

Излезе с достойнство и тракна вратата.

Дамяна поседя, драскаше с пръст по масата завъртулките — нима интуицията на хората беше изровила тайната ѝ, дълбоко потулена любов, която тя по няколко пъти на ден отричаше пред самата себе си? Невъзможно беше да се улови следата на едно такова чувство, за което и тя се питаше в лоши дни съществува ли или не.

IV

Кима се досещаше какво я очаква, ако отиде в къщата, трета поред, със зелена врата, която се натрапи в съзнанието ѝ като врата към бъдещето, огромно в размерите си, и все пак по законите на любовното чудодейно измерение се беше побрало в една неповторима стая. Кима не се втурна да търси своя вероятен любим, напротив, тя се хвърли на уроците със зверско чувство на самозащита, четеше, запушила с ръце ушите си, при все че родителите ѝ се свиваха в кухнята и беше съвсем тихо. Понякога затваряше очи, бърбеше в полуглас всички разумни формули, върху чиято сила се крепяха нейните станове, вършеше всичко онова, което е задължително за момиче в последните месеци на последния клас. Държеше се отчаяно за учебниците, но и през гъсто изписаните страници, през суровата им и строга мисъл прозираше мокра врата, боядисана в зелено, любов, забранена и рискована, лепкава от сладко-горчиво обещание. Кима обливаше главата си на чешмата, фризура ѝ се развали, косата ѝ висеше като коноп, накиснат във вода. Ходеше боса из стаята, ту лягаше на леглото, ту сядаше пред масата, а понякога и на масата, докато майка ѝ забеляза: „Какво се шураш като ярка без полог...“.

Веднъж, към обед, тя отново чу сподавения и недоумяващ вик някъде близо до сърцето си, с предпазлива въздишка: „Ох, Кима“... Кима скочи от масата и както си беше с вързани на тила коси и сандали на бос крак, се смъкна по стълбата и профуча през двора. След пет минути беше до новото здание на операта, повъртя се, прочете афиша, без да го проумее, намигна ѝ някакво лице, погрозняло от усилия да бъде невинно, и безсилна да овладее разклатените си колене, заобиколи операта. Беше грозна улица, с разкривени плочи, с магазини за очила и лепене на гумени изделия. Кима спря пред гумената риба, надута до спукване, а по стъклото мина отражение на жена с кофи в ръце. Изтичаха деца — делнична върволица. От оградите се подаваха дървета, хвърляха сенки.

Кима в бърза маршировка отброи третата къща и хвана с отчаян поглед зелената врата, втория етаж — цялата къща с олющена фасада и напукан балкон. Потърси прозорците — левият беше отворен, от него висеше с провиснал ръкав мъжка пижама. Дочу (или така й се стори) звуци на пиано, после нечия ръка се подаде, прибра пижамата. Кима засили крачките си и се върна при своята проза натъжена, но спокойна. Не можеше да свърже лудите прегръдки под дъжда, неясното размазано лице на своя нощен обожател с извехтялата къща, с пижамата на прозореца, с опасната дневна светлина и тя пред чужд мъж, когото подушва само по слепи прегръдки и мирис на брада и влажни мустаци. Какво ще остане от адския пламък, който дъждът разпалваше, вместо да угаси, ако го внесе с голи ръце в старата къща? Навярно там всички предмети живееха стогодишния си живот, делнично и без тайни. Кима се наведе над учебника, гласът плахо се опита да напомни за петъка, но го отмина и с усилие на волята се отдаде на всекидневната си работа.

Настъпи кратката пауза, която щеше да подготви пълното и всеотдайно поробване на Кима в името на любовта или, обратно, спасителната забрава щеше да успокои и разсее Кима, преселвайки горещите целувки в мрака на сънищата. През тази пауза, като се люшкеше между всеотдайност и разумно оттегляне от неясната, рискована любов, Кима намери във фабриката Дамяна Спасова. Представи й се съдържано, но с добро самочувствие. Дамяна дояждаше сандвича си, извини се, изми ръцете си и облече престилката. Настроението беше делово, стъпките на тъкачките пробягваха по каменните коридори. Идваше ред на втора смяна — време разчетено, без място за празни приказки.

— Искам да работя при вас — каза Кима, — интересуват ме четиридесетте стана.

— Те заслужават твоя интерес — веднага се отзова Дамяна, — ще се радвам, ако се спогодите...

След обикновените приветствени думи дойде ред на най-важното — какъв е успехът на Кима, колко е получавала по практика, с каква бележка е оценено поведението й. Необходима беше пълна искреност. Кима, с очи, втречени в героинята, сподели надеждите и страховете си, че не всички бележки ще бъдат на ниво, но тя ще се постарее и няма да се изложи, може да й вярват.

Жената срещу нея я оглеждаше, без да крие интереса си, с опитни, напрегнати очи, понякога раздвижваше беззвучно устни, сякаш да запамети някоя особено важна дума, изречена от Кима. Момичето стоеше с ръце в джобовете и не знаеше, че погледът ѝ е разсеян и не изразява нито молба, нито страх от евентуален отказ. Дамяна я опипа с очи, прецени силата на здравето ѝ източено тяло, зъбите ѝ бяха бели и равни, брадичката цепната от дълбока трапчинка. Отдавна не беше виждала толкова черни очи, продълговати и полузатворени, с ненадейни светли мигли и светли прави вежди. Раменете — широки, кръстът — тънък, лактите — заострени като рога. Изобщо от цялата Кима лъхаше обещание за крепко здраве и физическа ловкост. Дамяна знаеше от дългата си изстрадана професия, че за най-страшния летеж — летеж по земя в затворено пространство — в абсурдната и все пак реална надпревара с времето са необходими много изпитания, на тях може да откликне само човек със здраво и упорито тяло. Но какво се криеше зад този потулен от миглите поглед? Щеше да се радва, ако момичето покаже трезва пресметливост и заедно с това склонност към размишления и устойчивост на характера. Знаеше пак от многолетния си опит, че разгалени момичета, лениви или фантазьорки, падаха още при първите крачки, не оцеляваха по дългия път на изпитанието и се разделяха без съжаление с фабриката, завинаги убедени, че желязото си остава желязо, което не умее да даде на човека, а само го ограбва. Тежката и еднообразна работа наистина отнемаше сили, слух и зрение. Без чувство на любов или на привързаност навярно никой нямаше да понесе суровата, безпощадна вискателност на машината към човека. Но ето — понасяха я. Стояха край машините година, пет, десет, двадесет — цял живот. И пак пристигаха с носталгия, поемаха въздуха на желязо и миризливи масла, с трепереща ръка докосваха вчерашните свои машини и потвърждаваха по навик с жестове, с погледи и жалостиво клатене на глава, че жалят за машината почти като за живо същество.

— Мислех да отида в сладкарница... Сервитьорка — каза ненадейно Кима, като се учуди от изявлението си.

— Защо в сладкарница?

— Там има хора, движение.

— Движение и тука мога да ти обещаая... И хора не липсват, слава богу.

Тя кимна и Кима я последва — през мрачен склад за резервни части, после в преддверие и преди да отвори вратата, Дамяна я попита:

— Защо искаш да работиш при мене?

— Да печеля повече.

— Друго?

— Не знам... Навярно ще ми бъде интересно.

— Мислиш, че аз живея интересно?

Кима загледа пъргавата походка на жената и сигурното ѝ движение, с което отвори вратата. Прецени, че героинята отлично познава собственото си превъзходство, знае и цената си — въпросът намирисваше на лицемерна скромност.

Дамяна погледна гостенката си отблизо:

— Не знам доколко е интересен животът ми... Но знам колко е отговорен.

И се залута между тъкачните станове, четиридесет на брой, прилични на малки пиана без клавиши, чиято музика се образуваше под яките, плътно прилепнали черупки, и плашеха с непрогледното си устройство. Същите станове, чиито схеми старателно изучаваха. Бяха демонстрирали пред целия клас съвършената им техника, но в практиката си ученичките опознаваха старите, похабени машини, те тракаха оглушително и при незачитане с бързината на куршум вероломно изхвърляха по някоя совалка. С един или два супермодерни, заплатени с валута станове навярно и Кима щеше да се справи, но правите редици, наредени с войнишка прецизност, изискваха също такава войнишко подчинение и сръчност, око на точен стрелец, никакво размайване, нито една разсеяна стъпка вън от този строг парад, който сграбчи Кима и я накара да се свие и да съжалява за прибързаната си самонадеяност. Сред познатия и разумен свят, подчинен на математиката и на закони, чието изстраждане тепърва щеше да изпита, Кима живо усети майския мокреж върху косата си, стегна я премаляваща прегръдка на любов без образ и име и тя изстена през зъби: „Майчице, колко е готино вън от цеха! Защо се наврях сама, като овца под ножа...“.

— Сега ще пуснем машините — обади се сякаш от онзи свят Дамяна, — те са толкова послушни, сами работят, сами спират, ако нишката се е скъсала...

Дамяна пусна машините, те се поддадоха на ръката ѝ, затичаха вкупом, без да изостават, с равно гъргорещо лаене, заглушено от здравите намордници. Героинята я повика с кимване и с добре изработена мимика започна да обяснява, че трябва да мине не случайно, а обмислено, главно по онези пътеки, там най-малко се хабят сили и акустиката е най-добра. Ще може не само с око, но и със слух да улавя коя машина говори ясно, коя заеква и коя най-сетне е загубила гласа си.

Тя прекъсна урока си, грабна Кима за ръката и почти я отвлече в горния край на цеха (може да се каже, и долен), спряха пред една машина, която нито по външност, нито по глас се отличаваше от другите си събеседници.

— Чуваш ли? — вдигна Дамяна дългия си пръст и Кима се послуша.

Нищо особено, само по едно време улови как нечисто и хрипкаво ръмжене се прокрадва в равните интонации на машината... „Аха, аха — каза Дамяна, — тъкмо това е... Върви като болна, люшка се и ако не я уловя...“ Машината изведнъж изквича, сякаш обхваната наистина от предчувствие за болест, на Кима ѝ се стори, че и потреперва от диво упорство да не се предаде. Машината внезапно се предаде, задави се и млъкна. Дамяна вдигна капака, напипа една скъсана нишка, още една, върза ги с виртуозно движение на пръстите, сякаш докосваше струни на рядък инструмент, и със същия красив, хиляди пъти изпробван жест прибра ръка, затвори капака. Разпореди се по телефона да дойде веднага секционният майстор, провери още една машина и когато настъпи сравнително спокойствие, застана на пътеката там, където (според нейните уверения) се получавала идеална акустика. Вдигна глава, опъна се цялата, сякаш ловеше въздушни течения, а Кима застана зад нея, зае стойка на птичар, източни шия. Слухът ѝ долови еднообразно и мазно гъргорене, което сякаш нахлуваше с хладен дъх и гладка струя на машинно масло от стените, пода и дори от прозорците. Струваше ѝ се, че пътуват, достатъчно бе да погледне небето, после земята, за да измери на око бързината, с която летеше целият цех на умерена височина, без да закача покривите, дърветата и електрическите жици. Техният разхлопан учебен стан никога не възпроизвеждаше движението на времето, той без крило тупаше на място или най-много от тук до там, като старец, привикнал да се

движи до кафенето и обратно. Сред четиридесетте машини Кима с изненада откри, че времето скърца и бяга, проправяйки си път през облаци, планини и водни басейни, и в този летеж тя ненадейно срещна собствената си младост и безкрайното време, което я очакваше от днес нататък. В лицето ѝ духаше като от сцена с широко отворени завеси и тя, самотна зрителка, очакваше великолепни събития и големи празници. Над тълпата се полюшваше нейният портрет в естествена големина.

— Пак се скъса — каза Дамяна и отмъкна момичето при крайния стан вдясно (ако тръгне обратно, тогава вляво, като посоки на улица) и я подкани, едва мръдвайки с устни:

— Опитай да вържеш нишката!

Кима протегна ръка, усети съпротивата на нишката, но я върза някак.

И здраво се залови с изпитите. На два пъти посети Дамяна, цехът все така си летеше, изоставяйки подире си дъждовната вечер и отворения прозорец, от който като пребит висеше ръкавът на чуждата пижама.

След няколко дни прислужницата, която палеше печки, навиваше часовника в коридора и разносяше заповеди от стая в стая, ѝ подаде син плик. Беше лек, сякаш празен. Почеркът — непознат, със ситни, взискателни букви. Кима внимателно отвори плика (предполагаше, че е нечий закъснял автограф) и препрочиташе, и отмаляваше под заканата на двете изречения: „Чакам те. Не мога да живея без тебе“. Подписът: „Лю.“. С надежда погледна плика, нямаше грешка, името ѝ бе написано, кой клас е, а и техникумът — обозначен, какъвто си е. Беше редно да се замисли как тъгуващият непознат е стигнал до нейния точен адрес и до името ѝ, а тя в онази дъждовна вечер, ясно си спомняше, се представи с измисленото от нея име Кима. Но всички разумни съображения и размишления бяха смазани в няколко секунди. Кима се залута из коридора с писмото в ръка, убеждаваше се с всяка стъпка, че двуседмичното ѝ усилие да бъде разумна и бездушна беше сляпа игра, играеше я сама със себе си, наблюдавайки се без симпатия — като чужда. Сега чуваше краткия, изнемогващ вик за помощ и се влачеше от прозорец до прозорец, гледаше, без да вижда, опротивелия скучен двор, игрището за баскетбол, с изтъпкана трева и речни камъни, които, изпъдени от речното корито, се скитаха тук и там. Притисна

писмото до сърцето си — сякаш неговата ръка, мокра от дъжда, допираше кожата ѝ, но вместо да я изстуди, запалваше бесния огън на женското безкрайно любопитство.

Същия ден към три часа Кима отвори зелената врата, остави я да се люшка подире ѝ и всички останали врати се отвориха без съпротива. Тя изкачи голата стълба, влезе в празния хол, постлан с прояден линолеум, и без да се колебае, сякаш я водеха за ръка, почука на бяла двойна врата. И тази врата веднага се отвори. Той стоеше по риза, с къс панталон и каза думите, които беше чувала толкова пъти, изпратени в песните към безброй момичета и специално за нито едно: „Ела, откога те чакам!“. Сега тези думи прозвучаха като откритие и бяха само за нея.

Кима влезе в сенчеста стая, наблъскана с мебели. Седна непохватно, видя пиано от червено дърво, над него страшна маска на човек с празни очи и канапе, застлано с покривка, чиито ресни се влачеха по пращен килим. Тогава тя се осмели и погледна мъжа, при когото беше дошла на крака — чужд, некрасив млад мъж я гледаше втренчено с прозрачносини, изпитателни очи, бялата му кожа имаше също синкав оттенък, а едната му вежда, и без туй по-висока от другата, се вдигна въпросително и сякаш страдалчески.

— Е — каза той, — как сме?

Кима вдигна рамене, невъзможно ѝ беше да отговори как е, тази необикновена, мрачна стая я обгръщаше с мистерия и лоши предчувствия. Плахо желание да стане и да бяга, без да се обръща, я обхвана, изпоти се от разочарование и страх и реши в себе си, че ще вика, ако той се опита да я прегърне. Но той стана, порови се в етажерката, извади лист, изписан с ноти, и седна пред пианото.

— На масата има бонбони, вземи си — заповяда ѝ Людмил.

Кима видя кутия с бонбони, почерпи се с един. Лю се поизкашля, издаде някакви неопределени звуци, натискайки с пръст клавишите, протрити и хлътнали като стъпала на стара църква.

— Ще изпея песента, която посветих на тебе... Слушай!

Запя с мек, но слаб глас нещо като песен, която според напрегнатата и объркана Кима прозвуча фалшиво, неприятно далечно от сладките леещи се мелодии на нейните певци. Той бързо свърши (песента беше кратка), поседя замислен и каза повече на себе си:

— Напипвам своя стил!

Завъртя се на столчето, изгледа я с тежък изпитателен поглед, докато тя мърмореше, че песента е много хубавичка, просто симпатична, доста сладка, и я прекъсна с клокочещия си неприятен смях:

— Сладка? Ти май нищо не разбираш от музика.

Кима реши, че е дошла сгодната минута да се изниже с любезен поздрав, стана и заотстъпва към вратата.

— Благодаря. Имам си работа. Друг път ще намина... обещавам...

И стана изведнъж онова, което Кима не беше виждала дори на екрана и в театъра не го показваха, при все че беше толкова странно, красиво и невероятно и я разтрепери, както ѝ се стори, болезнено, до сълзи. Той изтича към нея, прегърна я, смъквайки се на колене като пред богиня, обсипвайки с къси, благоговейни целувки ръцете ѝ, полата ѝ, нейните голи студени колене. Мърмореше несвестни думи за жестоко страдание и безпокойни нощи, започна да се вдига бавно и леко, сякаш изплуваше от вода, пълзейки по тялото ѝ с ръце, стигна раменете ѝ и я обхвана здраво. Тя пак усети къдравия гъстак на брадата му, острото, смущаващо боцкане на мустаците му и несвестния мирис на плесен и влага, който я прониза, и с най-чуждия мъж на света бавно пристъпиха притиснати в едно към дивана с ресните, под шепота за любов, винаги еднакво страстна, винаги, завинаги... Почувства, че се разтваря и смалява в обещанието за вечна любов и лесно намери под гърба си меката пружина на дивана, която хлътна с мелодично звънтене и сякаш се скъса.

V

Дамяна се облече пред голямото огледало и в същото това огледало улови сина си от глава до пети — в черен костюм, лачени обувки и херувимска коса, паднала на раменете. Тя се вторачи в лицето му:

— Бледен си. — И усети в гласа си недоволство.

— Знаеш, че не мога да се подстрижа — отвърна той търпеливо, но натъртено.

— Разбира се, че зная — отстъпчиво каза тя, а ѝ стана неприятно. „И мислите ми чете, магарето... Аз наистина се притеснявам, издаваме наредби — без коси, без бради — а собственият син...“

Пътуваха мълчаливо — тя на кормилото, той до нея, върху покрива трополеше дъжд и се стичаше на дълги бразди по стъклото. Насрещните коли хвърляха своите размазани светлини и при един завой тя видя човек, който се олюляваше и ръкомахаше, видимо повече пиян, отколкото подходеше в такава дъждовна и противна вечер. Дамяна зави покрай него, спря колата и смъкна стъклото.

— Чалма — каза тя вразумяващо, — върви си вкъщи!

Онзи се опули срещу нея и измуча пресипнало.

— Не те ли е срам, Чалма — каза тя искрено огорчена, — мой човек си, пък пиеш пред очите на всички...

— Няма! — извика Чалмата с внезапно укрепнал глас. — Ще пия тайно. Обещавам! Дай ръка, героиньо! — И мушна мръсната си ръка в отвореното прозорче.

Дамяна не знаеше какво да прави с тази ръка и бавно потегли. Онзи си дръпна ръката, остана сам в дъжда, а Перун се извърщаше, докато завоят го грабна с черното си крило.

— Мои хора — възмущаваше се Дамяна, — а се напиват като свини... Какво искат?

— Да не ги наричаш „мои хора“ — каза синът ѝ. — Всъщност трябва да се радваш...

Дамяна остро включи на трета скорост и след малко запита:

— Кой е поводът за голямата ми радост?

— Поводът е, че твоят Чалма пие домашно вино, не се опива от хероин, да кажем, или други подобни... Виждал съм и тези работи. Радвай се, че костите му са здрави — пред мене начупиха краката на двама — прас, като макарони. Беше в Палермо преди година. Радвай се, че не стачкуват като онези там със счупените крака...

— Да стачкува? — ужаси се Дамяна. — Та тоя Чалма има по-голяма къща от моята, развъжда зайци и малини... Заплатата му е само за пиене...

— Ето ти повод за радост, само че вие тука рядко се радвате. Кой знае? Може би парите не са извор на радост...

Дамяна си помисли: „Кога всъщност истински съм се смяла, кога се зарадвах... ама истински... дявол знае кога...“.

Тя паркира зад операта. Уличката беше стара, с крив калдъръм и с дюкянчета за лепене на гума и черни очила. На последната витрина бяха наредени тебеширенобели бюстове със зловещи, черни очила.

Перун пак се обади:

— Сградата е нова, за жалост. Прилича ми на млечен бар.

Излизаше според сина й, че трябва да се радва на пияния Чалма, а да тъгува, че операта е ново здание.

— Дип си е хубава — каза тя, като се любуваше на лакираните в розово врати, на позлатените крилати лъвове и голи стрелци.

Удари вторият звънец. Те седнаха в средата на третия ред и премаляла, Дамяна забеляза, че директорът върви право към нея, а след секунда, вдигайки наново хората, се вмъкна и неговата слаба дълга жена в стария си черен костюм, но с нова, червена роза, прихваната на левия ревер. Директорът се извини и седна до Дамяна.

Още в първата картина мъжът й се появи, със запретнати крачоли и вила на рамо. Много спокойно прекоси сцената, застана до една дебела хубавица, пребрадена с червен шал, и свойски я прегърна.

Синът й се наведе към нея:

— Сменил е сандалите си... левия — на десния крак и обратно.

Пошепна го, но имаше ясен млад глас и пред тях някакви непознати граждани се изкикотиха. После мъжът й се пръждоса със своите обути наопаки сандали и тя си отдъхна. Видя го към края на втора картина, беше седнал в ложата редом с артисти от драмсъстава и

им махна със самочувствие. Перун също махна добродушно и търпеливо.

Чак по-късно Дамяна отвори широко ушите си и сърцето си за музиката. Татяна се надигна от широкото легло, взе паче перо и започна да пише прочутото писмо. Изпяваше всяка дума с такава искрена и нежна скръб, че Дамяна напълно потъна в горестната мечта да бъде съпруга на любим човек и да го последва в пълния с пясък и пеперуди двор на незабравимия санаториум. Слушаше с полуотворена уста, гълташе чуждата мъка заедно със сълзата, която дразнеше лявото ѝ око, но внезапно електричеството угасна (правеше такива номера напоследък), стана съвсем тихо, сякаш цялата зала заедно със сцената потънаха под земята, и думите на писмото, разбира се, секнаха. Чуха се гласове, плахи и негодуващи, но тъмнината си остана непрогледна, а от сцената вееше хлад като от дупка. И Дамяна усети допира на невидимо рамо до своето, после ръката, топла и потна, която обхвана нейната, и слабо, но изразително притискане на дланта, отдаде се цялата на немия, горещ език на мъжката длан, но безсилна да предаде свой сигнал, вървейки доверчиво през тъмнината към още непрогледна и безнадеждна тъмнина. Светнаха клечки кибрит, някъде заигра ореолът на фенерче. Той се отдръпна, ръката ѝ остана сама, бледа и гола като на русалка.

Сцената лумна под изгряващо слънце (всичко бе траяло само минута), Татяна продължи да пише с паче перо, накрай забрави да пише, но Дамяна не я слушаше.

— Не е чисто, не е чисто — наведе се синът ѝ и тя уплашено трепна.

— Кое не е чисто?

— Горното „ла“... За втори път.

В антракта излязоха дружно, като след събрание, но тя все държеше главата си встрани и благодареше, че половин фабрика се беше сипнала и трябваше да поздравява този или онзи. Жената на директора говореше с Перун — Дамяна долови имена на композитори — Скарлати, Бузони, Респиги, всичките сякаш бяха морски животни, чиито черупки се отварят с нож. Най-последно си даде кураж и го погледна — беше с обикновено, делнично лице, усмихваше се разсеяно на разговора и кимваше тук и там.

След представлението изтичаха през дъжда в отсрещния ресторант — съвсем нов, облепен отвътре с червено кадифе като албум за спомени. Заеха отделни маси (беше претъпкано с млади хора) и Дамяна улавяше само гърба и тила на директора, но затова пък наблюдаваше жена му и червената ѝ роза, крещяща за младост и любов.

— Потанцувай де — подкани бащата своя син. — Отпреде седи едно моме... Гледа те вече час...

Перун погледна момичето и се засмя със занесената си високомерна усмивка — без да отговори, наля на себе си и на майка си лимонада.

— Чакай, какво се разпореждаш с чужди гърла?... Тя ще пие вино, червено вино... Я каква е прежълтяла. Нали ще пиеш?

Дамяна отмести очи от директорската жена и каза:

— Защо да не пия! Не съм толкоз утрепана...

Едва пое чашата, толкоз беше утрепана.

Мина цветарка с цяло богатство от цъфнали рози върху таблата. Навеждаше се над масите, показваше мръсния си комбинезон и Дамяна крадешком наблюдаваше пътя ѝ към директорската маса. Дали ще купи на жена си рози? И как ще ѝ ги поднесе, ако рече да купи? Той купи две рози, жена му ги натопа в дългата чаша за бира и веднага заговори съседката си, а той — мъжа до него, непознат човек с мършаво лице и виснали мустаци.

Дамяна се засмя в себе си — бяха толкова мили един на друг, колкото можеше и да се чака след двайсет години брачен живот. Изпи чашата, веднага я наля догоре. Синът ѝ я погледна строго, без учудване, сякаш очакваше от нея нови глупости.

— Хайде, не се престаравай! — каза той. — Утре с тебе имаме трудов ден.

— Моят да не е нещо празен ден — намеси се бащата, — нека си пийне, аджамийката, така по-лесно ще ме разбере... Аз ще ви закарам с колата.

И тя пийна от специалното вино, което сервираха на познавача съпруг.

В ресторанта влязоха група жени, крепейки подръка крехката фигура на госта диригент, и в едната Дамяна позна доскорошната Татяна, вече облечена в панталон и пуловер. Седнаха на двойна маса,

украсена с румънско знаменце, и Татяна почти веднага се залови с пържолата, забравяйки доскорошните терзания. След половин час Дамяна забеляза, че всички гледат към голямата маса, а мъжът ѝ дава знаци с очи да се обърне към масата. Гостът диригент държеше чаша с вино и елегантно, с уважение се кланяше само на нея, изговаряйки нещо на румънски. Тутакси го преведоха:

— За здравето на героинята!

Тя изпи наведнъж чашата, след това всички пиха за госта диригент. Самочувствието ѝ се покачи, вече не погледна към директорската маса.

VI

Пълно щастие няма, казваше тяхната учителка по математика, и с препатилия си вид и с левия си крак, малко по-къс от десния, сякаш потвърждаваше, че старите и сакати хора не могат да сънуват за щастие, та дори и за късче щастие. Но Кима беше млада, хубава, с пъргави стройни нозе, тя догони пълното душевно блаженство и му се отдаваше с помътнели очи, с всеотдайност и безхитростна готовност за жертви, колчем той ѝ заповядваше. Ако ѝ нареждаше да дойде към девет вечерта, Кима го чакаше от осем и половина в здрачната стая, легнала върху дивана. Ако по прищявка я искаше на разсъмване, тя не спеше, дебнейки мътната септемврийска зора, която първо измъкваше от мрака закачалката срещу леглото ѝ. Веднъж вися до единадесет вечерта, треперейки от ранния студ пред входната врата, който знае защо, заключена. Той дойде, трогна се от премръзналото момиче, нарече я Пенелопа (което ѝ напомни нещо познато, свързано с училище) и веднага запари чай с лимон. Беше вълшебна вечер, печката се тресеше и бълваше огън, той свиреше някаква песен в „до диез“ (последна композиция), а Кима седеше на дивана и пиеше чай с мармалад, тъй като нейният любим бе забравил да купи захар. Тези композиции бяха част от него, дори най-добрата, както той твърдеше, и Кима вече ги обичаше, без да си блъска слуха да ги приема критично и докрай. Бяха негови, това ѝ стигаше. Отдаваха се на любов където им падне из стаята, веднъж се сгромолясаха върху пианото и клавишите живо откликнаха на тяхната мълчалива прегръдка. Кима се носеше олекнала, замаяна и лишена от любопитство към света, освободена от всички връзки, свързана в този дълъг изнемогващ миг само с Люли.

Веднъж я заведе да вечерят в една хижа над града. Качиха се с автобуса, върнаха се пак с автобус, прегърнати пред очите на пътниците, повечето млади двойки. Всички пътуваха като тях или се държаха за ръце. Машината правеше завои, слизаше в непрогледна тъмнина и Кима се притискаше към слабото жилаво бедро на кавалера си, под бузата си усещаше агнешката яка, която също миришеше на

мляко и плесен, и в замаяната ѝ глава се появи тяхната селска изба. Усети същия мирис на плесен и на мляко, което прецеждаше през цедката, и силна ръка през кръста, толкова неочаквана, че тя плисна млякото. И докато извика или се възмути, съседът им, момче войник, вече впиваше устни в нейните и думите ѝ се давеха, виковете ѝ излизаха диви и пелтечещи като на човек с вързани уста. Беше четиринадесетгодишна, силна, с бързи реакции. Изпъди нахалника, като го удряше с цедката по главата, а той приклякаше много смешно. Дори тази натрапена целувка в селското далечно минало ѝ причини страдание, тя потърси ръката на своя любим и разчувствано я стисна.

Скоро той се разпореждаше със свободното ѝ време както му хрумне, нагаждайки го според своето желание или настроение. Понякога срещата им траеше цяла нощ, друг път — броени минути, като трохи, хвърлени на птица. Той беше много зает и все по-зает. Преподаваше в музикалната школа, дирижираше хора в читалището, а имаше си планове, които плашеха и обезсърчаваха Кима, щом ги изреждаше — още едно трио, кантата за хор, опера в три действия и пролог. Тя се виждаше уязвима и невинна срещу тежките и непоносими валяци на неговите задължения и амбиции. Тогава с детски жест доближаваше очите си до неговите, отблизо те напомняха очи на котка — сини, с черни зеници, които растяха в полуздрача на стаята. Питаше го — винаги ще ме обичаш, нали? Той отговаряше: „Разбира се“ — винаги някак много бързо, без да се замисля. Така вървяха работите до пролетта, когато Кима разбра, че го обича повече, отколкото по-малко, и повярва, че никой до този ден — петък например — и до часа седем без десет например никой в целия град, а и в цялата страна не е обичал толкова силно и всеобхватно и следователно всички освен нея, неизпитали такава любов, бяха достойни за съжаление.

Но тъкачките (става дума за младите) и не подозираха, че са обект за съжаление. Обратно, те хукнаха да се задомяват, разговорите в стола и в общежитието бяха сватбени и до крайна степен практични. Обмисляха квартирните затруднения, купуваха двойни легла, трикрили гардероби. Показваха снимките на своите избраници, наричаха ги с малки имена, заканваха се, че ще избият от главите им разни дребни мераци и по-едри навици, като склонността към ракия или нескрита мъка по ергенския живот. Те показваха на Кима с жест на

превъзходство снимките на същите тези избраници — момчета с романтични бакенбарди и с къдрави вакли коси. Кима познаваше повечето от тях — бяха шофьори, майстори на цехове, шлосери от други предприятия, готвачи в почивни станции.

Една тъкачка хвъркна над всички с две глави — омъжи се за спортист, местна звезда по вдигане на тежести и според прогнозите, с голямо бъдеще. Но това дребно изключение само потвърждаваше правилото, че момичетата намират своите ешове без главоболие, без страдания и възвишена любов, движейки се в утъпкания кръг на своята естествена среда.

Партийната секретарка Маргарита Симова тичаше сред тази сватбена бъркотия, скъсваше се да хлопа по разни врати, кумуваше и викаше най-силно „горчиво“, като потъркваше с разтреперана ръка челото си, в което завинаги се беше запечатала картината на сиромашката ѝ сватба с жениха до нея, облечен в риза от зелено хасе.

Кима веднъж свенливо настоя пред своя любим композитор да я придружи на едно сватбарско веселие, но той така се облеци насреща ѝ, толкова го зачуди поканата ѝ, че Кима на свой ред го загледа разстроена и объркана.

— Толкова ли си против женитбата? — запита тя без намек или задни мисли.

Той се засмя с грозния си потискащ смях:

— Еснафски напъни да се натрапиш в хорските очи. Против съм, разбира се! Не трябва да се посяга на човешката индивидуалност! И то с тъпани и зурли, пред тълпа, гладна за зрелище.

— Че женитбата на нищо не посяга! — засегна се тя.

— Мислиш ли? — запита той, завъртя се на столчето, без да чака отговор, и започна да свири с една ръка. С другата пишеше върху нотния лист, изправен пред него.

Кима се уплаши, че го е засегнала или, не дай боже, той ще помисли, че му се натрапва. Прегърна го през врата, допря устата си в тила му и намери ямичката, обрасла с пух.

Той поседя неподвижно, после нервно се размърда:

— Работя, мила моя, виждаш...

Кима се дръпна, сякаш я беше шибнал с длан през устата, погледна часовника си и промърмори със стиснато гърло, че е време да

си отива, защото смяната ѝ скоро ще започне, а героинята е много взискателна. Не позволява закъснения.

Той кимаше мълчаливо с глава, одобряваше строгостта на героинята, при все че никога не беше я попитал за навиците на тази видна жена, въобще не си хабеше думите за нещо вън от неговата работа. Стана да я изпрати, но погледът му беше все в оставения нотен лист, с гримаса изразяваше досада и загриженост.

Кима избърза сама надолу по голите стълби, но на улицата не се стърпя, погледна към заветния прозорец — пердето си остана мъртво, без движение или признак, че зад него тъгуват по Кима. Кафяво перде, нима има по-отчайващ цвят от кафявия?

Кима прекара два дни и две нощи между надеждата и отчаянието, удивена, че отчаянието изригва непрекъснато огън и подлъгва надеждата ѝ да се вижда обичана и желана в собствените си очи. Тя съпостави срещите им преди година и сегашните разкъсани свиждания — не можеше да се самоизлъгва, при все че се постара да не оскърби достойнството си, боейки се от самота и пълно безнадеждие. И подреди в ума си злоещите и тягостни факти, които я плашеха: той все по-спокойно я очакваше, често не я очакваше и бързо като по задължение вършеше онова, което преди беше разточителство и щастливо покритие на думи и дела. С ченгели измъкваше от устата му кратки, разсеяни признания, в добри минути милваше косите ѝ, казваше ѝ, че жали по онази моминска, девствена плитка.

Така, плетейки своите догадки една до друга, тя се улови в коварната примка на собственото си заключение: беше довела работата дотам, че само тя командваше техните срещи, а той не мръдваше да я подсети за ново свиждане, не се тревожеше къде е била, ако случайно важно събрание я отклонеше от неотклонната ѝ посока към него. Купуваше със свои пари закуска или вечеря, подари му шалче и плат за риза. Насреща получи онази прочута песен за два гласа, с която той я постави на пиедестал и падна в краката ѝ като пред богиня в завинаги отлетялото време. Тази песен, изписана с дребни ноти, тя пазеше в куфара си, неразчетено, загадъчно писмо. Що за човек беше този мъж, кои бяха истинските му мисли, обичаше ли я, или въобще не умееше да обича извън своите песни и недовършени кантати и опери? Тя беше обикновена тъкачка, колкото и да се мъчеше да се покаже необикновена със своите четиридесет стана. Веднъж му повери

словоохотливо колко е трудно да се оправя с машините, дори му демонстрира, доколкото мебелите позволяваха, как лети между четири стени, а той я гледаше, чоплеше грозде от чинията и никакво чувство не се мярна в очите му — нито възхищение, нито съжаление. „Вземи си от гроздето“ — каза ѝ той. Кима си спомни, че той беше купил това грозде и си го изяде по свой маниер — мързеливо, без да забелязва какво яде.

Напоследък той и нея напипваше като в тъмна стая, и веднага сядаше пред пианото, качваше се и слизаше по издълбаните стъпала, без да обели зъб за нова среща. И Кима, обидена и изтерзана, се закани в себе си, че няма да отиде цели десет дена... Не, осем... Е, нека бъдат седем — цяла седмица ще си върши свои работи, без да се обади дори по телефона.

Седмицата се проточи дълга, почти година. Отиде да навиди родителите си, изслуша вайканията им, че градът се е проточил като змия и вече нямат сили да мият и стържат студената и мокра кожа на тази змия. Минават на дневен труд. Бяха се примирили, че единственото им чедо е въвн от тяхното наблюдение, но съвети не скъпяха и Кима си отиде отегчена и оклюмана.

Пред общежитието тя видя непознат, но сякаш много познат мъж, който се луташе с хартийка в ръка и като я видя, тръгна към нея светнал, с усмивка на стеснение и някакво разкаяние. Беше съседът им, същият войник от село, който я беше целунал в избата и заслужено изяде боя с цедилката. Хубавият широкоплещест мъж, облечен в светъл костюм и с широко отворена бяла яка на ризата, я поздрави с грапава десница, каза, че нея търси, много поздрави от село! Кани я на вечеря по комшийски, да си поприказват, вече не са деца я! Намекваше ѝ деликатно, че целувката в селската изба си е било детинска шега.

Кима с внезапно облекчение прие поканата, двамата седяха в най-хубавия ресторант, по-далеко от музиката, за да си чуят думата и възпоминанията. Разговорът тръгна леко и приятелски, някогашното голобrado войниче се беше превърнало в млад мъж с грапава кожа на лицето, с черни блестящи очи и тънки мустачки под месестия нос. Той кавалерстваше искрено, но грубоватичко, а приказките му не спираха, въртяха се все вързани за месечните сметки. Разправи, че си е построил къща на село, работи в града, заварчик е. Отскача с мотоциклета до село, имал и кош, който знае защо, с гордост допълни

той. Та да се върнем към сметките, вдигна пръста си предупредително, грабнат от стихията на най-неотложното и най-разбираемото — видимата страна на делника. Задраска по цигарена кутия колко му струвала къщата, колко пчели, какви пари ще вземе от телето и трите прасета, които старите угояват за месокомбината. Бъдещето му беше изчислено почти до пукнатия грош... Кой беше казал — давам два гроша за твоите мисли? Този отсреща не говореше за мисли и други неодоходни неща, той познаваше цената на своя труд и разчиташе на справедлива и висока цена. Попита я колко пчели, свирна през зъби изненадано. Поръча вино и пак така непринудено, уж на шега, пък сериозно, изтърси, че си няма булка и ненапразно се върти вече втори ден с хартийка в ръка, защото все се обърква из пустите пови квартали... Пиел умерено, купил си трикрилен гардероб и спалня, ама е много самотен в това пусто двойно легло.

Кима отвори уста, като сама не знаеше какво ще каже, но той я превари, похлупи с дланта си нашарена от труда ръката ѝ и каза, че такива тънки и важни неща много пъти се мерят, а веднъж се кроят. Не иска думата ѝ веднага и не на такова място. Да си помисли и претегли всички изгоди...

Кима позволи на своя изпращач да я целуне, с жадни ноздри пое миризмата на сухите му, пясъчни мустачки, подуши разгърдената му риза — миришеше на вино, цигари и пот. Той се отдръпна и потърси ефекта — не криеше обещанието си за здрава, мъжка любов.

Отпърво плахо и постепенно, все по-сигурно той я поведе към своята квартира и Кима, полъгана от надежда, тласкана от черно съмнение, се качи в една стая, тъмна като пещера, в която са се скрили овце, подгонени от дъжда. Миришеше на кожуси. На загасена лампа тя изпита неговата любов, без песен и без тайнствени съмнения. Той я изпрати почти веднага до общежитието, а по пътя мълчаха.

Същата нощ Кима написа писмо до Лю. Направо заявяваше, че не може да живее без него, че пустиня безбрежна е бъдещето и по-добре хич да го няма, ако той не е с нея или поне близо до нея. Преписа няколко изречения от един роман, които беше подчертала с молив, и в писмото ги вмъкна като свои размишления. От тях се разбираше, че тя е готова да тръгне и срещу смъртта, защото не сънят, а любовта е сестра на смъртта, и прочее. Пусна писмото рано сутринта и зачака.

Отговорът дойде на петия ден от нейното заточение, изписан с капризни букви, и я слиса и покрусил до отчаяние. Люли се учудваше, че тя е съгласна с неговата любов, такава половинчата, а и самият той се учудва защо е протегнал ръка да я вземе, знаейки, че ще му даде колкото всяка друга жена.

Писмото завършваше: „Съгласен съм да ти давам любов, когато имаш нужда, и ако това ти стига, идвай! Работя сериозно, нямам свободно време, а силите ми са необходими за моята музика“. Подписал се беше само с „Л“.

Кима написа ново писмо, в което изля отчаянието си, без да се прикрива, а неговият отговор преливаше от неприкрито раздражение и поласкано честолюбие: „Защо ме обичаш? Аз не умея да давам пълно щастие, защото не вярвам в такова щастие. Но, повтарям, ще се срещаме, когато се нуждаеш от тебе, без да държи сметка колко ще бъде и докога. Нищо не сме си обещавали и навярно ще се разминем като кораби в тъмно море“.

Второто писмо удари женската гордост на Кима по най-неочакван начин, обърна я надолу с главата, наистина като пробит кораб в бурно море. „Добре — каза си тя, — щом като любовта е за моя сметка, нека наистина аз си гледам сметката...“

Тя започна да го дебне в притихналия двор сред пролетната омая на цъфнали череша и сухи салкъми, между чиито клони се плъзгаше луната. Дворът беше усамотен, къщата — обитавана от стари и болни хора, заети само със себе си. Дочакваше го, прегръщаше го с отчаяна прегръдка, той се оставяше да го обичат и да го водят нагоре по стълбите, но извърещаше глава и устните ѝ попадаха на хлътналата му, още по-гъсто обраснала буза. Веднъж го причака пред музикалната школа. Той излезе, съпроводен от няколко момченца, видя я и очите му изненадано и гневно блеснаха. Отпрати децата и забърза към нея, дребен и пъргав, както на нея ѝ се стори, малко кривокрак. Дойде и пошепна, поглеждайки плахо двама минавачи:

— Защо ме чакаш? Аз имам заседание. Зает съм... — И като поздрави минавачите, додаде: — Тези работят в съвета... Недей идва повече, чу ли?

От устата му изскочиха плюнки, озърташе се с уморено, загрижено лице.

— А в квартирата? — безпомощно проломоти тя, а кръвта се оттегляше от лицето ѝ, смъкваше се надолу и земята я попиваше, безмълвна и безразлична.

Той вдигна рамене, после ги свали със своя притеснен жест, сякаш отхвърляше товар, който му е досаждал. Вероятно нещо страшно прочете в лицето ѝ, обезпокоително за самия него, защото каза примирително:

— Както искаш... Не ти се бъркам...

Тръгна си без дума, лека и обезкървена, без да мърда главата си, без да вижда хора или витрини, за общежитието.

Кима квартируваше в стая с две легла. Другото легло бе заето от тъкачка с три години по-възрастна, късоврата и късокрака девойка, с лице, украсено с две бистри съобразителни и умни очи. Тя като по-старша се грижеше стаята да бъде подредена, а през свободното време бродираше възглавници и покривки, украсяваше ги с цветя или паунови пера. Печелеше добре и с годеника си, войник на границата, разменяше дълги, отегчителни писма, осведомяваше го за здравето на цялата си многобройна фамилия.

Същата тази колежка отдавна беше забелязала, че Кима пише писма, после чете писма и улавяше по скърцането на пружината, че Кима не спи. На няколко пъти в нощната тишина засече отчаяния ѝ плач, заглушаван във възглавницата и затова по-сърцераздирателен и злокобен. Разбира се, подпитваше я, добрата девойка искаше да ѝ помогне — самата тя не търпеше тайни, простият и скромен живот вървеше пред очите на цялата фабрика, закичен с бродирано цвете или пауново перо, в целомъдрено очакване на годеника. Кима не отговаряше, загледана пред себе си — нямаше думи за нейната любов, за отчаяните прегръдки, които я вдигаха на шеметна височина, така че въздух не ѝ стигаше в знойните долини, където се озоваваше паднала по гръб, а над нея се надвесваше като плод неговата глава и тя пиеше от нея мирис на мляко и топла влага, до пълно изтощение. Но през този нещастен ден (когато ѝ хрумна да го чака пред школата) тя се върна ни жива, ни пък съвсем мъртва в стаята, прежълтяла, с безсмислен поглед седна на леглото, отчаяно удари с юмрук по възглавницата, извика, че не струва вече пукнат грош животът ѝ, и се захлупи със страшен, раздиращ гърлото плач върху същата възглавница.

Съседката се изплаши, захвърли пауновите сънища и с разтреперана ръка донесе чаша вода. Кима не глътна дори капка и с движение, прилично на спазма, бутна чашата върху излъскания от съседката паркет. Девојката изтри паркета, каза, че ей сега ще изтича, и наистина запъхтяна се върна заедно с учителката на Кима, прочутата героиня тъкачка Дамяна Спасова.

VII

Търговските представители разлистваха албума с мострите и през многодиоптровите очила на хора, които надмогват милиони години пълна безпросветност, разменяха компетентни мнения на английски и френски. Взаимното опипване и сдържаните пожелания клоняха към своя завършек. Цеховият отговорник наля чашите с ликьор от роза, с умиление ги поднесе на гостите — тези експлоатирани хорица. Гледаше черните им, излъскани сякаш с четка лица и чуваше крясък на папагали сред загадъчното шумолене на джунглата.

По-старият, чипонос мъж с бели влакна в гъстите като кече къдрици, направи лек поклон, сякаш просеше извинение, изказа благодарност за гостоприемството, после вдигна предупредително пръст... Оказа се, че същите тези експлоатирани търговци бяха сключили изгодни сделки с Париж и Лондон и наскоро получили стоката, безупречна наистина. Възрастният намекна нещо за българските бои, разшири познанията си, като втрещи цеховия отговорник с голямата си осведоменост за някои сделки, които тяхната фабрика беше изпълнила към други страни. Добре изпипано, каза търговецът, тъй като имал случая да разгледа стоката, но... И той разтвори многозначително пръсти. Изброи пак тези пусти бои, мачкаемост, по-голяма от допустимата, те ще искат чиста коприна, без примеси.

Цеховият отговорник подозрително наблюдаваше подплатените сякаш с атлаз длани, погледна Дамяна, после директора, искаше с очи да изрази недоволството си, но онези двамата вече се чукаха, а директорът на английски обясняваше нещо, което за цеховия отговорник си остана в тайна. Търговците се засмяха, а по-младият негър, красив, с малка изящна главица, вдигна чаша и произнесе кратка реч. Цеховият отговорник отново се възгордя — аха, ще признаете, че марката на фабриката означава световно равнище... Ще ви изпраскаме едни платове...

Тъкмо тогава в стаята влезе, като стъпваше на пръсти, човек от администрацията, извини се със светски поклон и с каменно изражение на лицето, пошушна няколко думи на ухото на директора. Лицето на директора също се вкамени и побеля толкова видимо, че отговорникът се надигна от стола и заднешком, като бутна с крак вратата, се изниза от стаята. Директорът също се извини, само за две минути, каза той.

Дамяна остана сама с търговците и се улови с отчаянието на удавница за няколко руски изречения, които върнаха разговора в неговото начало: харесва ли им страната и кои градове са посетили. Гостите любезно кимаха: о-о-о... у-у-у, файн, файн. Тя пак наля ликьор от роза и стискайки конвулсивно шишето в ръка, усети миризма на дим със сложен оттенък — такъв изпускаха синтетичните материали, когато горяха бързо и трескаво като барут. Широките ноздри на търговците мръднаха многозначително, но те си оставаха благоприлични, дори не се спогледаха. Със своята африканска чувствителност уловиха опасността, която витаеше във въздуха, и обърнаха към Дамяна ослепителните си, вежливи усмивки. Тя се насили да играе ролята на домакиня, чийто дом гори, но тя и сред пепелта няма да измени на гостоприемството. А то, че гореше нещо — гореше. Още локум? Крива усмивка дръпна страдалчески устните ѝ, просто чувстваше, че се озъбва на клиентите. Тишината протракваше с прешлените си, влачейки се през стаята.

И тъкмо беше готова да зареже клиентите и да изчезне без дума, вратата се отвори и директорът влезе с устремна делова походка на човек, който от едно приятно задължение върви към още по-приятно. Усмиваше се с безгрижно лице и каза, че една малка авария е запушена, и, не може без малко дим, важното е номерът да бъде прекъснат навреме. Търговците отговориха, че дори и колибата не струва нищо без дим, камо ли такава голяма фабрика. Колкото до номера, тяхното правителство изкарва номерата си докрай — уви, без да ги прекъсне навреме.

Директорът отпуши за изпроводяк бутилка българско шампанско и се разделиха, дълго друсайки ръцете си, като пътници, измъкнали се благополучно от обща катастрофа. Веднага след това директорът се смъкна заедно с Дамяна в склада, чийто отворен прозорец беше под прозореца на приемната. Произшествието беше причинено от

първобитна вещ — котлонче с открит реотан, очернено и покрито с мазни петна, които напомняха кръв. Бяха пламнали два топа плат, първо единият и почти веднага и другият, с буен, разноцветен пламък и сега лежаха на пода пред очите на всички — две шепи прах. Бяха се върнали към химическото си начало. Зловонието се разнасяше из въздуха, вентилаторът обръщаше пластове дим и докато стояха над шепите прах, складът се изпълни със свежия шум на дъжда и придошла вода.

— Ще го уволним — каза директорът. — Който и да е. А всъщност кой е?

Той се обръщаше към Дамяна, но тя вдигна рамене. В склада рядко слизаше, а и хората често се сменяваха. Дойде цеховият отговорник, вдигна канчето от лавицата, и то очукано, с лилави петна, и го помириса.

— Зная кой е — каза той и сякаш душеше стъпките на подпалвача. — Не е мъж, а жена — Лефтера, от предишната синя бригада. Такава, с нишани по лицето, пък косата си връзва отзад.

Дамяна се вцепени от най-неприятни предчувствия и примигна срещу директора.

— Аз я научих да тъче — каза тя, — беше много кадърна преди... — запъна се, — преди две години.

Директорът също помириса изгорялото канче, вдигна вежди озадачено. Насили се да си спомни тая кадърна Лефтера... Нишани по лицето, коса отзад. Наскоро работниците закръглиха бройката на хиляда и двеста.

— Защо ѝ е тази смрад? — запита той отговорника.

— Пие заради нишаните.

— Нищо, ще я уволним.

— То туй най-лесно — смело каза цеховият. Имаше милозливо сърце, от гърба разгадаваше коя работничка какво настроение носи през този ден.

Директорът остави канчето.

— И по-лесни работи стават — каза той, — да пламне цялата фабрика например.

Той се обърна към Дамяна, кимна ѝ — елате!

Влязла в неговия кабинет, с картата, набодена със знаменца — придвижваше се голямата битка за пазари, последното знаме се

развяваше в центъра на Дакар — той седна и делово ѝ показа стола насреца.

— Ти не изпускаш ученичките си, особено добрите... — Измърмори, както ѝ се стори, укорно: — Добрите за нас са валута... златно покритие.

Дамяна се насили да си спомни всичко около предишната Лефтера — за сегашната не знаеше нищо. Жената тогава работеше с мерак, оставаше да разгадава законите на движението, скрито под яките черупки на тъкачния стан. Вече твърдо се очертаваха бъдещите ѝ успехи, ненадейно Лефтера се разболя, нещо свързано с нервите. Дамяна я посети веднъж-дваж, после замина за Австрия... не, за Чехословакия. Когато се върна, завари две нови ученички, личният ѝ план беше изостанал. Тогава започна да работи на четиридесет стана... ако си спомня...

Директорът кимна, загледан през прозореца.

— Да, но не си спомням тази Лефтера.

Не беше длъжен да помни Лефтера, при все че имаше отлична памет за имена, дати и особено за обещания. Едно от обещанията на героинята Дамяна Спасова беше да довежда всяка своя ученичка до вратите на голямото тъкаческо умение. Нататък зависеше от ученичката — ще отвори ли вратата, или ще виси пред заключени порти през целия си живот. Тя беше довела Лефтера до вратите, онази ги беше откряла, какво повече, болестите често затриват и най-човешки обещания.

— Мислиш ли? — каза той, кой знае защо с изненада в гласа. — Все пак ще я уволним тази твоя Лефтера. Нищо друго не ни остава, и свръхчовешките усилия понякога са напразни.

Намекът на директора беше обиден — твоята Лефтера, свръхчовешки... Та тя не беше показала и обикновено любопитство към бившата си ученичка.

Стана и официално каза:

— Моля ви, позабавете решението с четири дни... Трябва да поговоря...

— Говори — каза директорът, — но тя ще получи това, което заслужава. Непременно ще го получи.

Дамяна мълчаливо кимна, сподавяше желанието си да намекне, че става дума за нейна ученичка, и учтиво затвори вратата.

VIII

Не беше много трудно за Дамяна да предизвика искрената изповед на момичето — то показа писмата, не скри и последната, толкова ялова среща пред школата, заедно обходиха цялата крива на нейната любов, с щастливия възход и постепенното плъзгане надолу към нищото.

— Но аз не мога без него — мърмореше Кима. — Няма защо да живея без него. Аз го обичам.

Дамяна въздишаше, чупеше ръцете си под масата, отчайваше я тежката задача да убеди една съвсем млада жена, че по-важно е тя да обича, без да чака ответ, че може да се живее и с ялова любов и не само неумолимата смърт, но и неумолимият труд може да сложи край на една мъчителна страст. Беше убедена, че след дълги години Кима сама щеше да се примири с нейните изстрадани заключения, но сегашната Кима беше съвсем млада, нещастно влюбена и бурно отчаяна — накратко, бе заложила бъдещето си само на любовта. Трябваше бързо да измисли нещо, умно и съобразително, за да съживи умрялото чувство у непознатия и да си обясни необяснимото — защо Кима е обикнала такъв човек, циник и себелюбец (ако се съди по неговите писма), и какво ще излезе от такава отчаяна нестинарска игра в близко бъдеще.

Тя изпрати Кима да си гледа работата, забрани ѝ да търси своя любим и обеща, че ще се насили да напипа върнатата нишка в тези взаимоотношения, стигнали до нея само от разказа на Кима.

Най-напред се свърза по телефона с директора на школата, помоли го искрено да ѝ обясни що за човек е техният учител по пиано и акордеон. Директорът веднага се отзова, похвали учителя като умен, много надарен млад музикант, децата го обичат, колегите го уважават — какво друго да каже? Аха, той е от столично семейство, бащата е рано умрял, също многообещаващ музикант. Майката е доцент по естествените науки, ако не се лъже. Има по-малък брат — юрист... Защо се интересува уважаемата Дамяна Спасова? Ако искат да го

ангажират за диригент, напразно... Младият човек е получил стипендия и ще специализира в Прага... И те много съжаляват. Веднъж им се падна такъв късмет, и то като всеки късмет завъртя се и отлитна.

Дамяна също възкликна, че така е то с късметите, но все пак кои са му свободните часове... утре например? Директорът прегледа програмата и съобщи, че между два и три младият човек е свободен, обикновено пие кафето си в долния етаж, там имат нещо като бюфет. Дамяна помоли директора да съобщи на същия млад учител, че ще го посети утре между два и три, и още една молба — ще бъде ли така любезен директорът да отстъпи за кратко време своя кабинет?

— Разбира се — отзова се щедро слушалката, — и музиканта ще имате, и моя кабинет, и чаша кафе, горещо или много сладко... Аз съм от старото време, превземките с горчиво кафе не ми допадат...

— И на мене не ми допадат. — Дамяна благодари за голямата отзивчивост на другаря директор и безгрижно се разсмя. Но начумерено затвори телефона и поседя, загрижена и озадачена. Не ѝ хареса безукорното поведение на учителя и произходът му, което щеше да оплете и без това обърканите отношения. Ако момчето беше от село, ако имаха (както каза директорът) късмет да е от работническо потекло, може би утрешната ѝ среща щеше да прилича на примирие и да донесе реални надежди. Или ако беше само печалбар, или само учител, въобще най-обикновен младеж, на когото може да се влияе чрез разумна приказка... Разбира се, напоследък се срещаха и бракове между тъкачка и инженер или счетоводител, или агроном. Но композитор...

Дамяна се насили да влезе в непроницаемата чужда професия на композитора, мярна ѝ се нейният собствен син, също така неразгадаем и чужд за целия работнически свят, и реши, че ако сляпо влюбената Кима свърже живота си с онзи мъж, ще осъмне с отворени очи, още по-самотна и измамена отпреди. Но — поне засега, никаква сила, дори и най-мъдрият пример, нямаше да сломи упоритостта на Кима да има до себе си тъкмо този човек.

* * *

Той веднага стана от креслото, когато Дамяна влезе в директорския кабинет. Беше дребен, но строен, с голяма глава. След миг Дамяна разбра, че модните увлечения — брада, бухната къдрава коса и рошави бакенбарди — увеличаваха главата му с ненужния си пухкав товар. Симпатичен е, каза си тя, като усети любезното му крепко ръкостискане. Не, не е симпатичен — реши, след като погледна в очите му: бяха кръгли и безизразни като очите на птиците.

Той седна с добре премерен поклон, прибра краката си и отпусна дясната си ръка. И позата му беше напрегната, като на птица, която дебне в мълчание водата под себе си. Мълчеше, но Дамяна беше сигурна, че знае защо е дошла на крака при него, и веднага долови, че той вече очаква края на срещата. Засега търпеливо мълчеше, нейната дума щеше да бъде първа, неговата — последна. Добре — каза си тя, щом е първа, да бъде остра и пряма, право в лицето. И чувствайки, че се изчервява от кръвна обида — беше дошла да защитава честта на най-талантливата тъкачка, на своята утрешна заместничка и продължителка на най-мъчния летеж по земята — тя настъпи с официален тон:

— Дойдох да поговорим за моята ученичка Иванка Кимова. Най-достойното момиче...

Лицето му изобрази обидено достойнство:

— Никога не съм твърдял друго... Дори ще добави — тя е очарователно момиче...

— И вие...

— Да, обичах я.

— По-важното е, че тя и сега ви обича...

Той вдигна рамене, ръката му нервно заигра с пискюлите на директорското кресло.

— Нямам никаква вина.

Дамяна усети, че побледнява и шепне:

— Нямате вина?... Че вие сте я озлочестили...

— Тя дойде при мене. Доброволно. Тъй че въпросът може да се постави и обратно...

— Не познавам мъж, озлочестен от момиче — злобно се засмя Дамяна, — вие просто сте използвали нейната наивност.

Той тупна с ръка по коляното си, изсмя се рязко, с неприятен смях:

— Боже, колко сте странна! Невинност! Никой не е невинен и напразно си служите с тая дума. Тя е измислена.

Помълчаха, а часовникът, облечен в дървена кутия, цъкаше над главите им. Отсреща висеше груповата снимка на акордеонния оркестър.

— Добре, да кажем, че сте прав. Но преди десетина години една тъкачка заради тази измислена дума сложи край на живота си.

Той я погледна втренчено, за да разбере докъде е случката като гол пример и докъде заплахата:

— Много съжалявам... Но напразно сравнявате тъкачката с Кима. Кима е умна, обича живота, а и себе си. Такава глупост тя няма да направи...

— Малко ли глупости правим от любов към себе си — възкликна Дамяна и младежът отсреща за първи път се втренчи в нея с любопитство и изненада. Подпря лактите на коленете си и с тази притеснена, сгърчена поза започна да ѝ обяснява, че тази измамна любов е пламнала у него ненадейно и ненадейно е свършила. Кима не иска да го проумее, идва, пречи му да работи, дори го чака като законна съпруга пред школата. Той не е споменавал за женитба, представете си, моля, що за брак ще бъде техният, тя е мило момиче, но неговите интереси и, смее да заяви, заложи, тепърва ще се развиват. Затова е и дошъл в това градче, да твори на спокойствие... До октомври трябва да привърши кантата за хор и оркестър, дори намекът за женитба го ужасява. В София са притеснени с квартирата, той е сирак, сам се издържа...

Дотук Дамяна слушаше обезсърчена и уплашена. Този човек, обърнат само към себе си, се измъкваше невредим, призовавайки я за свидетелка, приканваше я дори за съчувствие и разбиране. Но последните му думи я сепнаха. Тя го прекъсна, като горещо настояваше, че Кима е работливо момиче, умно, с голямо бъдеще, и да не прилича на бърлива сватя, която вади от пусто и хвърля в празно, тя навлезе в деловите предложения:

— Нашата фабрика е богата фабрика, грижим се не само на думи за най-изявените работнички. Ние ще осигурим за Кима квартира и добра стипендия в София, ще я издържаме, докато завърши текстилно инженерство. И в този момент имаме четири студентки, вероятно една от тях ще специализира в Прага... Не споменавам случайно този град.

Ако вие сте съгласен, аз ще се постарая да уредя нейното следване в Прага, лично ще настоявам в министерството... Тя е моя ученичка, способна ученичка, а такива, вярвайте ми, не се намират ката ден. Те са нашето богатство, вярвайте ми...

Той притеснено склочи ръце, стисна ги силно, с отбранителен жест.

— Вярвам ви, вярвам ви — пошепна той, — напълно ви вярвам... Но аз не обичам Кима, не мога да се ожена без любов, никой не може да ми наложи такова робство... Ние ще бъдем нещастни, където и да се намираме... Парите на цялата фабрика няма да изкупят нашето общо падение...

Дамяна го слушаше, най-сетне прозирайки защо Кима го е обикнала така беззаветно: този човек умееше да си играе със словото, а като прибавим и композициите, навярно талантливи, и вероятната находчивост и фантазия в любовта, нямаше място за учудване. Вечното човешко разминаване се повтаряше със същите неизмерими измерения, заключвайки своите кръгове — толкова различни и в последна сметка поразително еднакви. Какво ѝ оставаше? Нищо, да стане и да се сбогува. Тя нямаше чудодейната сила да чертае тайнствените човешки кръгове, да открива едни, да затрива други — нейните възможности изведнъж се оказваха делнични и значително поскромни, отколкото тя си въобразяваше. „Сега ще се сбогувам, без да призная, че ми е неприятно такова искрено поражение, ще му кимна, нищо повече...“

Тя стана, стана и той, с упорит израз на лицето, но с неспокойно потрепване на ръцете. Последното, което запомни, бяха очите му, с големи черни зеници, непроницаеми за нейния въпросителен поглед. Последна дума? Вече казахме всичко — отвърна той без думи, официално се поклони, като секундант, който изразява съжаление, че една глупава игра все пак е дала жертви... Дамяна сухо му кимна и побърза да затвори вратата след себе си.

Веднага намери партийната секретарка Маргарита Симова и ѝ повери нещастната любов на Кима, що за човек е любовникът и страховете си да не се поболее Кима от мъка или нещо по-лошо... Маргарита я изслуша, бузата ѝ нервно потрепваше в очакване на по-лошото, улови решително писалката, беше свикнала да отбелязва с

писмени знаци и най-обърканата история, та дори и любовна, с непредвидени последици.

— Бременна ли е?

— Не, защо... Щеше да ми каже...

Маргарита въздъхна с облекчение:

— Тогава външно всичко е ясно и няма причини за разни глупости.

— Да, външно... Но момичето е много чувствително и обича онзи музикант...

— Какво според тебе е обикнала в него?

Дамяна вдигна рамене и вяло каза:

— Каквото и да е, тя не се интересува от своите колеги и бъдещите кандидати... Тя скоро няма да обикне друг човек, колкото и да е свестен, дори благороден... Цяла година е живяла с неговия свят — песни, пиано, възпитани обноски... Той, независимо от себелюбивия си нрав е интелигентен, на Кима ѝ допада такава среда...

Поседяха очи в очи, дебнейки мислите и съображенията си.

— Отгоре на всичко е и сантиментална — каза Дамяна.

— Ново двайсет! — възкликна обидено секретарката. — Че нима ние с тебе не сме сантиментални? Пък, слава богу, помагаме на свестни хора, а тя, както разбирам, е помагала на един изтънчен мошеник. Глупава е твоята Кима...

— Не е глупава — възпротиви се Дамяна, — а е просто нещастна, поне в този момент...

Маргарита Симова задраска със своята писалка по белия лист:

— За следващата учебна година имаме свободни четири стипендии. Да се стяга за приемни изпити. Бъди сурова с нея, иначе след години, когато се научи да владее сантименталностите си, ще си спомня за нас и ще ни се смее... Младостта помни и обича да се надсмива, не забравяй!

Дамяна веднага след смяната намери Кима в общежитието и без заобикалки ѝ разказа за срещата си с нейния довчерашен любим. Да не се надява на трохи, дори и троха няма да получи, а е срамно за едно хубаво и умно момиче да преживява от подаяния. Кима направо я запита защо да живее, като няма за какво да живее.

— Ще ти намерим за какво да живееш. Сега поспи, утре ще поговорим. Изпий чаша чай, вземи един аспирин, ето, твоята

приятелка ще се погрижи.

* * *

Не се стърпя и някъде към десет часа се върна отново при Кима, седна до леглото ѝ, стаята миришеше на липов чай и лимон, нощната лампа, засенчена с вестник, хвърляше ярък кръг върху ръката на момичето, мършава ръка със силни пръсти... На показалеца ѝ светеше пръстен с безименно камъче. Кима спеше с отпусната долна челюст, косата ѝ беше влажна от потта и същата болна пот покриваше слепоочията и трапчинките под носа. Като че не дишаше, но шийната ѝ вена туптеше равномерно и спокойно. Кима беше някъде между любовта и живот без любов, в мъчителна и глуха пролука, и Дамяна я наблюдаваше с мрачна бръчка на челото, със затаено и ревниво чувство на майка, която дори не може да изпрати своите деца, а безпомощна гледа, с ръце в полата си, как се пръскат на всички страни, готови да повторят нейните грешки и да се каят до следващата бъркотия.

Въртяха се някакви думи в главата ѝ, прииждаха и се разминаваха, но тя ги мърмореше на себе си, както дойдат:

— И все пак този Лю няма да те забрави, дори съм готова да се обзаложа срещу десетте години, с които се боря ден подир ден, обзалагам се, че винаги по дъждовно време той със същото хищно търпение ще гледа дъждовното небе — такова едно брадато старче с криви крака и кръгли, уморени очи — и ще се стряска и измъчва, ще се надига нощем от леглото, обръгнал на музика, но жаден за любов, ще охка по тебе и по глупавата си късогледа младост, а всички ще мислят, че дъждът лошо му влияе, чисто и просто влага гложди старите му кокали. Разбира се, никой няма да спомене дори и през смях, че сърцето му е младо и жадно по тебе... Така ще бъде при него, Кима, ами при тебе как ще бъде?

Дамяна се наведе над Кима, а тя потрепери, изохка и се обърна към стената.

След няколко дни Дамяна отиде на гарата, за да изпрати Кима, стиснала в ръка китка цвете и кутия с бисквити. Беше хладен ден с вятър и внезапни приливи на слънце, което светеше през опушените

стъкла и мятеше дълги ажурени сенки по мокрия перон. Без да иска и съвсем неразумно, Дамяна все се оглеждаше дали няма да мерне брадата глава сред изпращачите, дори се припозна в нечий гръб, слаб и тесен, в крехката фигура на някакъв непознат. Вместо очаквания музикант бяха дошли няколко приятелки, две-три жени, вероятно роднини, и една бабичка, която се целуваше наляво и надясно, сякаш тъкмо тя тръгваше на дълъг път. Сред изпращачите с цяла глава стърчеше непознат мъж, облечен в мушам, широк колан препасваше могъщата му снага. Беше мушнал ръце в джобовете си и мнително дебнеше Кима, която, наведена от прозореца, оживено и безгрижно приемаше пожелания за леки и спорни изпити. Дамяна веднага долови, че Кима е разсеяна и устата ѝ само бърборят обичайните прощални възклицания. Тя извиваше глава с жаден и нетърпелив жест на очакване, бледнееше и отговаряше каквото ѝ дойде. От купето надникна голямата четвъртита глава на майка ѝ, напомняше пазачка, чийто час най-сетне беше ударил. Майката каза нещо на Кима, тя мръдна рамене с огромното отчуждение, което може да настъпи само между майка и дъщеря. Дамяна се приближи, момичето я обгърна с болезнен въпросителен поглед и тя се сви като виновна — не можеше да отговори нито с думи, нито с очи.

— Пожелавам ти успех! Фабриката се надява! — извика с пресилена бодрост и Кима отговори с кимване и неопределена усмивка.

Настъпи суетене. Треснаха се врати, неспокойните продавачи с табли в ръце изтичаха край вагоните. Махане с ръце, бързо втурване към пътника, младежът с мушамата пристъпи към прозореца, протегна двете си ръце. Кима вяло ги пое и бързо ги пусна. Стисна още нечий десници, лицето ѝ измъчено се изкриви в усмивка, тя загледа всички едновременно и никой специално и с тази блуждаеща, изкривена в усмивка гримаса изчезна от очите им. Дамяна направи няколко крачки, а младият изпращач я догони и тръгна до нея.

— Извинявайте — каза той учтиво, — аз ви познавам, но то не значи, че и вие ме познавате, заварчик съм, имам и други професии. С Кима сме земляци, съседи сме от ей толкавки...

Показа някъде до кръста си, продължи редом с Дамяна и угрижено навел глава, с ръце в джобовете, подритваше някоя празна кутия или камъче. Довери ѝ, че си е построил къща на село, има мотор

с кош, ако Кима рече, ще си купят и кола. Предложил е на Кима честен брак, време им е да се съберат. Майка му откога го кани, един е, има три сестри, пръснати из селата. А той се върти от няколко месеца като куче на синджир около общежитието, чака дума или само знак с очи. Тя — нищо. Мълчи или каже в краен случай — не ми е до женитба. Ще следвам в града. Добре, и аз ще се преселя в града, работа за мене и на път, и под път. Тези ръце...

Той извади ръцете от джобовете, обърна ги нагоре с дланите, протегна ги като свидетели. Умолително погледна Дамяна, пошепна:

— Избор имам голям, ама си харесвам Кима... Поговорете с нея, тя ви обича, вярва ви...

— И аз я обичам и вярвам в нея... Но има ли смисъл?

— Има, има — уплашено я прекъсна, — винаги има смисъл да се подкрепи едно добро дело... Тя ще бъде щастлива с мене.

— Навярно — съжали го Дамяна, вглеждайки се в упоритите му, молещи очи. — Но тя сама ще реши своето бъдеще...

— Какво според вас ще реши?

— Това тя ще ви каже.

Тръгнаха мълчаливо, човекът до нея сломено покашляше и на силната улична светлина тя бегло го разгледа. Беше пълна противоположност на Людмил Влаев — искрен, бързорек, нетърпелив и вероятно досаден в нещастната си любов. Разделиха се на кръстопътя, младежът не скри колко е недоволен от разговора, хладно се ръкува и бързо скри ръцете си в джобовете. Дамяна си тръгна сама, с горчива и знаеща гънка около устните — Кима вероятно щеше да търси през цялата си мъчителна младост най-неподходящо — двойника на Людмил Влаев.

IX

Улицата на Лефтера, обляна от мартенско слънце, бе наполовина нова, наполовина отнесена в сънища и видения. Такава беше и къщата, видение отпреди сто години, с чардак и вита дървена стълба. Хазайката веднага позна гостенката, въведе я в стаята на Лефтера и каза, че онази отскочила до бакалницата за минута-две. Дамяна седна на единствения стол и веднага улови шемет и тревога из стаята, неизразими с думи, но присъстващи и реални. На леглото беше метнато палто, скъпо палто, почти непостижимо за работничка, склададжийка. И все пак палтото беше на Лефтера. На масата стояха остатъци от закуска, канче с чай и баят хляб. Под масата — чифт обувки, едната зееше, износена, с откъртена подметка. Редом с тях — други обувки, с модерни токове. В стаята цареше запустение и безредие, стая, в която се хранят стоешком и най-вече се преобличат. От гардероба висяха колани, дълги като черва, в бисерносиво и розово. Какво ставаше тука, недоумяваше Дамяна и хвърляше угнетени погледи, без да може да съчетае явната мизерия с приумиците за разкош и охолство. Докато се чудеше, в стаята влезе Лефтера, не изрази радост, нито изненада, само каза:

— Какво да обърна, како Дамяно, че си ме почела с присъствие?...

Явно, нямаше какво да обърне, а сложи на масата шише с олио, вдигна комата хляб и канчето, от немай-къде изтри с длан трохите.

— Свърших коняка, пък нов не съм купила — добави тя, — ама ако почакаш...

— Няма повод за пиене — каза Дамяна — и най-добре е, ако седнеш и ме изслушаш.

Лефтера седна на леглото, протегна ръка и загали кожата на палтото със самотен, но упорит жест. Нишаните, както се бе изразил цеховият, напомнях трайни писмена върху избелялата опъната кожа на бузите и челото ѝ. Очите ѝ гледаха остро и тревожно, преди тя нямаше този поглед на уловена вълчица.

Дамяна се изкашля с чувство на вина пред тази жена, останала само кожа и едър кокал, съвсем различна в тъкачния цех, когато с поглед и движения си казваха най-важното, единствено важно за тях — как се овладява тайната на материята, взаимодействието на човека с машината, така че човек, без да похабява себе си, пази и машината, и тъканта от похабяване. Тогава тъчеха великолепен плат за една естонска фирма, сложна за изпълнение мостра, но тъчеха в общо напрежение, със спокойствието, което съпровожда таланта, където и да се прояви той. Искаше да започне разговора сурово и право куме в очи, но се усуква в ония самодивски платове, които тъчеха двете, и жално попита:

— Как си, Лефтеро, не съм те виждала...

— Аз пък често те виждам, како Дамяно, нали си вадим хляба от една фабрика?

Гласът на провинената работничка прозвуча хапливо. Дамяна се сети защо е дошла и изложи накратко, без да смалпява фактите, какво е направила Лефтера с безумното си нехайство и какво я очаква.

— То може, но чак пък толкоз — увличаше се Дамяна, — срам ме беше, че си моя ученичка... И то много добра, дори отлична, надявах ти се. И директорът — как ме погледна, като разбра, че аз съм те учила.

— Аз сторих, каквото сторих... не ти — отвърна Лефтера, като галеше меката кожа на палтото.

— Вярно, ти го направи, но и мене излагаш — какво щеше да бъде, ако фабриката пламне... можеш ли си представи?

— Представям си. Разстрел, а след разстрела — червеи. Но ти ще си живееш...

— Защо все мене буташ напред — избухна Дамяна, — става дума за тебе.

— Не знам, стори ми се, че първо за тебе.

Дамяна занемя от нов пристъп на гняв — тази жена беше коравосърдечна. Колкото и да се взираше в острите ѝ, гладни очи, не срещна нито страха, нито разкаянието.

— Те се обърнаха в шепа прах. И двата топа — пошепна Дамяна.

— И моят живот е шепа прах — веднага се отзова онази, — но още живея.

Дамяна погледна изразително палтото, хвърли око и към долапа...

Лефтера стана, отвори долапа и като метна коланите върху масата (те издрънчаха с металните си катарамии), почти изкряска:

— Аз ще смажа онази с присъствието си!

— Коя онази? — запита предпазливо Дамяна, но въпросът беше затрупан от шумоленето на рокли, от поли, обшити с мъниста, от гerdани и брошки. После със замах метна върху масата две-три чанти, също червени, от мазна лъскава кожа, метна ги като дробове на тезгях.

— Е? — каза тя. — Какво ще кажеш?

С трескави движения покри престилката си с някаква фантастична рокля, изу мокрите си обувки. Като кълчеше нозете си, заобува бели пантофки, израсна с десет сантиметра и горко, посрамено изгледа своята озадачена гостенка.

— Всичко заради нея — изстена Лефтера и слезе от обувките. Прескачайки пръснатите като трупове рокли, тя разказа, ту глухо, ту пискливо, за някаква служителка в пощата (гръм да я удари!), дето завлякла мъжа ѝ най-подло, докато законната съпруга най-законно лежала в болницата. По-нататък тя назоваваше съперничката си; онази от ПТТ, после само ПТТ, същата ПТТ била по модата, а началникът, където тя отишла да се оплаче, попитал:

— За нашата Юнона ли се отнася?

Лефтера спря нервната си шетня нагоре-надолу и поясни:

— Попитах в читалището — Юнона е богиня на плодородието, а ПТТ има три деца.

Дамяна вдигна рамене, зашеметена от нещастната реч и неспирното движение на разлютената жена.

— После? — запита тя.

— После — нищо. Вкопчи се в него като репей в кучешка опашка, миткат двамата по хижи и манастири, а моя милост чака като кога ще се върне господарят...

Тогава си дала клетва, че ще повали ПТТ, доказвайки пред целия град, че и на нея нищо не ѝ липсва по женската част, може да бъде по-модерна и от Юнона — накъсо, щяла да даде добър урок на всички измамни жени как да се борят срещу мъжете и за по-справедлив живот.

— Хванах се в две кооперации, онази срещу пазара, вечер мия стълбища и прозорци, припечелвам още една заплата. Нощем плета чуждо — добави тя с понижен глас и се оклюма. Лефтера взе да събира роклите от пода, да ги обесва на закачалки, където те се люлееха заканително.

— Колко струва това палто? — посочи с глава Дамяна бялосивата кожа.

Лефтера каза една сума, равна на пет заплати.

— Но тя няма такова палто — бързо прибави тя и с изкривените си, обезобразени пръсти взе да чопли кожата, сякаш я поще.

— Смяташ да стреснеш онази с кожено палто? И да върнеш мъжа си?

Лефтера пламна, отмести очи и отговори остро, но в гласа ѝ хриптеше отчаяние:

— Дано друг я тресне... А мъжът ми ще се върне и тук ще се въргаля... за прошка. Ей тука!

Тя показа вехтата, усукана от маршировката черга, скръсти ръце на скута и се замисли. Замисли се и Дамяна — можеше да ѝ предложи само една утеха и забрава, изпробвана и от самата нея: труд и в края на краищата пак труд, последователен, неотслабващ, уморителен, но все пак съзидателен. Тя стана, стаята звънтеше от самота, и каза, като замислено гледаше пред себе си:

— Ще говоря с директора... Ще заплатиш глобата на части. Ще те взема при мене, пък ще видим...

— Че аз бях при тебе. Ама ти се занимаваше с младите.

— И сега се занимавам с тях.

— Молах те тогава...

Дамяна засегнато се обърна:

— Не си ме молила. Просто изчезна и толкоз.

Лефтера въздъхна, закри с ръка устата си, каза сподавено и наполовина преглътнато:

— С поглед те молах, како Дамяно... Пък ти все в чужбина или на конференция, или с гости се занимаваш. Не ти се сърдя. Една си ти, пък ние сме много, като мравките...

Напълно объркана в собствената си неволя, Лефтера я изпрати чак до пътната врата и пренебрегвайки голямата жертва, която знатната

тъкачка правеше за нея — наново да я направи човек — се вкопчи в ръката ѝ:

— Върви, како Дамяно, върви да видиш онази чума в ПТТ, в препоръчаните... Сега тя е на смяна. Нищо, погледай я само и ми кажи, на тебе ще повярвам като на майка — с какво е по-добра от мене Юноната му недна... Тя се казва Нона. Нищо и никаква Нона, нашенка, от село... — Дърпаше я отчаяно, очите ѝ диво и заплашително се впиха в появилата се изневиделица спасителка: — Ще вървиш, нали?

— Ще вървя! — каза Дамяна и добави, учудена от своите думи: — А ти ще се върнеш в моята секция... Обещай!

— Обещавам, обещавам — забърбори Лефтера, — ще се отплатя за твоето добро. Ще се отплатя, щом си рекла...

Дамяна си тръгна, втрещена донемайкъде — тази, чието бъдеще висеше на косъм, се пазареше, сякаш бъдещето на една героиня зависеше от благоволениято на тъкмо тази Лефтера. Накъсо: бяха си сменили ролите. Тя можеше да махне с ръка, да се прибере вкъщи или във фабриката без никакви вътрешни угризения. Малко ли грижи я чакаха, та и сега една глупост в добавка — Юнона от ПТТ!

Погледна часовника си — имаше още два часа до започване на смяната. Тъкмо да напише няколко думи до киевчанката, тъкачка като нея, с която си кореспондираха на български — делово и с взаимно уважение. Влезе в пощата и написа няколко поздравителни слова, похвали се, че синът ѝ е при нея, свири до изнемога. За мъжа си премълча. Изпрати целувка и поклон на драгата Ксения Корченко и мушна листа в плика, питайки кое е гишето на Нона.

Веднага ѝ направиха място, отдръпнаха се трима-четирима, все възрастни мъже, и тя се озова начело. Зад стъклото седеше жена, около тридесетгодишна, с големи гърди и герданче върху престилка от брилянт, цвят — индиго. Косата ѝ беше изрусена, кожата на лицето — цъфтяща. Под бюрото ѝ се подаваха малките ѝ ходила на расова жена, ръцете ѝ — също дребни, с флегматични движения — удряха печати, после клеймото на станцията, после подвикваше на клиента да се измести на касата, при касиерката, кой знае защо, пребрадена с вълнено шалче. Тя пое писмото на Дамяна, без да вдигне очи, извика носово, като в телефонна слушалка — Киев, името на получателката

— удари печата и клеймото с точност на машина и я отпрати при касиерката. Дамяна искаше да срещне погледа ѝ, затова каза:

— Благодаря, другарко Нона!

И го усети как се плъзга по нея, зелен и лепкав, без усмивка, без любопитство, дори без мисъл.

— Следващият — извика Нона и вдигна, прицелвайки се, печата.

Дамяна излезе от пощата с неопределено мнение за Юнона. Дългият ѝ, двадесетгодишен живот във фабриката я беше примирил с факта, че външните белези невинаги решават връзването или разпадането на любовната връзка между мъжа и жената. Можеше да се случи и обратното: Лефтера, тази торба с кокали, в скитането си по кооперации и плетачници можеше да примами, без да иска и завинаги, някой мъж, съвсем приличен на вид и достоен за доверие. Невероятните на пръв поглед двойки се оказваха вероятни, различните хора — и духом и телом — се сливаха в едно, за да разберат след време, че са били създадени наистина един за друг. Или че никога не са били едно цяло — дори в беглата минута на близост... Беше уловила вече следата и се отби на пазарния площад, в гастронома, където при кулите от консерви се отегчаваше млад мъж и почукваше с дългия остър нож върху тезгяха.

Мъжът я видя и неприятна изненада вдигна лявата му вежда, но продавачът надделя, усмихна се с избръснатото мургаво лице на красавец и пропя със сладък глас (Дамяна си спомни, че е солист в читалищния хор):

— Рибата я получихме тази сутрин. Какво ще желае клиентката?

— Искам да не се занаяш — каза тихо Дамяна, при все че на щанда бяха само двамата. Тъкмо с този мъж се бяха целували до припадък на гергьовския панаир в смачканите храсти, при все че се падаха братовчеди.

Той удари ножа в дървената подложка, на която режеше стоката си.

— Омръзна ми от тая съпруга Лефтера. Дойде пред щанда и виси цял час с онуй палто от шиле...

— За тебе е купила палтото.

Мъжът замахна с ножа, черните му, леко изпъкнали очи сякаш изхвъркнаха от ярост.

— Аха! Стои като курдисана в най-усилните часове. Гледа ме, докато всичко в мене се разиграе, най-вече ръцете, и объркам поръчките — пилето с риба, рибата с друго... Отрова в кръвта ми... И си измисля за някаква от ПТТ... Лъже като циганка...

Продавачът изведнъж се успокои, погледна Дамяна през шарената врява на панаира и лудите неопитни целувки на две деца и кротко каза:

— Да ти кажа ли най-важното? Тя не ми допада полово. Какъв е този брак без полово единство, кажи ми, ако можеш!

— Не знам — каза Дамяна, — но щом казваш, че няма никоя друга освен Лефтера, значи е тъй.

Продавачът наведе глава, започна да подрежда рибите и едва кимна на Дамяна.

* * *

Перун свиреше в стаята откъм двора — тя беше привикнала с неразбираемите звуци и не се ослушваше какво излиза от тези звуци. Пригответи силно кафе, бисквити и чаша доматиен сок — обеди на Перун — и недоволно влезе при сина си. Той лежеше като окосен на миндера след своите упражнения — нещо, което и най-малокръвната тъкачка не си позволяваше. Значи, той беше с по-слаба кръв и от най-мършавата тъкачка.

— Има пържоли — каза тя, — какво ще кажеш за една?...

— Нито една — измърмори той — и никакво легато...
Маестрото със своите пържоли вижда навсякъде легато...

— Ще си остане здрав — вмъкна Дамяна, — а ти ще се разболееш.

Той стана, взе лъка, вгледа се в майка си, която умолително стоеше пред него, със скръстени ръце, като заложница.

— Е, колко пъти си ме гледала болен... Колко пъти?

Тя помисли — освен шарка преди петнадесет години никакви заболявания. Никога от нищо, ако не се брои мигрената. Но тя, обясни Перун, е само едно цяло и четиридесет десети в сравнение с неврозата и някой душевни заболявания, от които страда нашего брата. Бъди спокойна!

— Ужасно съм спокойна — каза Дамяна. Догони я хаосът от звуци, които, без да иска, изтръпнала, свърза с мрачните проценти на душевноболните виртуози.

Мъжът ѝ се върна за обед, отиде да се измие, като тътрузеше крака.

— Пак си пил — извика тя. — И то от сутринта... Втори Чалма!

Той се върна, прекръсти се направо във въздуха и духна в лицето ѝ.

— Не съм, заклевам се, в каквото речеш. Само една мастика с прясна домати. А Чалмата си остава пръв и единствено пръв — никой няма неговата градина и неговите печалби. Каква полза от трезвеността?

Седнаха в трапезарията, грееше слънце и Дамяна отвори вратата към балкона.

— Чирикат ли врабците — времето се затопля — съобщи мъжът ѝ.

Миришеше сладко и упойно, сякаш и предчувствието за цъфтеж си имаше свой аромат. Перун се отпусна изведнъж на стола, наля в чашата си доматиен сок. Посипа го с черен пипер и сол.

— Да те е срам, че имаш син — каза бащата, — това дори и госпожиците не правят. Може само калугерите. Не познавам калугер, не твърдя.

— И аз не — много вежливо отвърна синът, — но ако ти беше въздържател, аз навярно щях да пия мастика, за равновесие...

Настъпи злокобно мълчание, синът ѝ потропваше с пръсти върху масата, а бащата с несигурна ръка режеше домати. Дразнеха се непрекъснато, навярно в някои моменти се мразеха. За да отклони общото раздражение, Дамяна разказа как се е блъскала цяла сутрин заради едно нещастно семейство, как била готова да приеме Лефтера във фабриката въпреки последния ѝ номер, който щял да опропасти склада с готовата продукция.

— Тогава защо ти е тая улава Лефтера? — развика се мъжът ѝ. — Гледам я, скита из града с мръсни чорапи и кожено палто. Имаш си работа с младите, нали сама каза, че ти е възложено да обучиш Комсомола, нашата надежда, дете сама казваш, утрешни заместници. И пред хората в парламента сама си говорила за обещанието си да

обучиш двете моми... как се казваха... а сега тая Лефтера с мръсните крака, дето мъжът ѝ не я иска...

— Лефтера е отлична тъкачка и не е виновна, че се разболя.

— И моят най-добър приятел веднъж се разболя — вметна синът и почти шепнешком, — трябваше да го замести, а той ме намрази... Направих му услуга, той пък реши, че съм услужил на себе си...

— Видя ли? — ревна мъжът ѝ. — Утре Лефтера ще те намрази. Ще иска и героиня да стане...

— Нека стане! — спокойно, но твърдо каза Дамяна. — Ще се радвам, ако моите ученички ме стигнат. И дори надминат.

— Ха, ще те надминат — прихна мъжът ѝ, — никой не може да надмине Дамяна Спасова — една е за три окръга!

Синът ѝ се засмя беззвучно, протегна се и съобщи, че ще дремне час-два. Моли за тишина.

Мъжът ѝ също се надигна, отиде на балкона и започна да се възхищава от топлото време, спомняйки си, че като бил войник, месец март се улучил кучешки месец и марширували в полето фронтално през снега, мамка му на снега!

— Тогава ти беше любезна — каза той с гръб към нея, — изплете ми ръкавици, колетчета ми пращаше...

Дамяна изгледа правите му рамене, якия и здрав врат, гладък като ствол на младо дърво — бърз и нетърпелив във всяко деяние на бавния си, празен живот, мъжът ѝ често я търсеше в леглото и тъй нареченото полово сходство се пренесе в ежедневието, прибави го към най-простите, станали вече привичка действия на обикновеното човешко съществуване. Дали имаха полово сходство, тя не можеше да твърди, но не беше честно и да го откаже. И втречена в силуета на мъжа си, изрязан в предпролетното небе, тя си представи своя директор в широкото общо легло, прегръдката му, невероятна като кощунство, и усети признаците на треска, която бързо и блажено поглъща болния. Отмести назад стола и пъргаво стана. Видението изчезна, мъжът ѝ се обърна към нея, подозрително я изгледа.

— Споменах там за някакви ръкавици...

— Чух — каза тя, като шетаеше из стаята и криеше лице, — ще ти изплетя пак ръкавици. Имам вълна...

— Какво добро момиченце! — изстена той и Дамяна отиде в кухнята. Иска или не иска, леглото я помиряваше с него, но не можеше

да търпи глезотии, купени на вехто от театралната сцена.

* * *

Дамяна си имаше свой неизменен път, който изминаваше два или три пъти дневно с колата си, а понякога и пешком. По главната улица караше с умерена бързина, забавяше, свивайки наляво по моста, и се провираше с десет метра в минута по отеснялото кръстовище, останало от старо време. Измъкваше се от вярвата на камиони и избелели селски возила и за кратко време профучаваше по асфалтовия път, та право пред фабриката.

И там си имаше все едни и същи разминавания, напомнящи ежедневен ритуал: кратък разговор с портиерката, две-три думи със стареца градинар, опитен предсказвач на времето, няколко минути загубени в общата стая, където тъкачките обличаха престилките с цвят на синка, а върху горния джоб — марката на фабриката. Подготвяха се за работа с приучени, но напрегнати движения. Всеки ден беше ново изпитание и начало с неизвестен край. Никой не беше толкова лекомислен, че да се обзаложи за своя ден, за всички несигурности и изненади, които се криеха и в машините, и в самите тях. Понякога силно и уверено започната работа изтляваше в умора и безразличие, нозете на пътника, тръгнал по времето, обозначено с цели шест години напред, се олюляваха, сякаш наистина този пътник се луташе в неизмеримо и несигурно звездно пространство. Сякаш наистина беше заплашен от предчувствие за неумолим сблъсък, и то тука, в измереното и сигурно пространство на фабриката, под чийто покрив тъкачките бяха пораснали, възмъжали и вече се застояваха в една румена и свежа възраст. Приличаха на ябълки, обагрени от изкуствена светлина.

Причините за неуспех бяха най-често външни — калпава прежда, повреда в машината, туткането и собственото нехайство. Но се случваше и внезапен спомен, люта дума или най-обикновено човешко отегчение да захлупи насред път тъкачката. Тогава тя вървеше и мотаеше делника си със слаби ръце и със слух, обърнат към своите преживявания. В такъв ден тя не милееше за работата си, не вярваше и в осигуреното си бъдеще. Просто тъкачката обичаше сама себе си с

жална, не силна любов. Вярваше, че е пропиляла всички лесни възможности, а животът ѝ беше сложил крак, поваляйки я в несвършващия кръг на една неблагоприятна професия, безпощаден конвейер, затворен в кръговете на изчислените с математическа точност още празни години. Имаше и такива дни, които смачкваха куража и тегнеха с еднообразието си повече, отколкото със задължението да бъдеш нащрек и да се трудиш без остатък.

Такъв беше и този четвъртък. Дамяна се въртеше в своя затворен пръстен, почти блъскайки се в железните му стени. А много ѝ се искаше да зарече и машините, и фабриката, да се прибере вкъщи и там, седнала пред прозореца, да се потопа в сълзи на самосъжаление.

От близо месец Дамяна беше разширила обичайния си маршрут. Пазаруваше в магазина при фабриката, товареше в колата пълните мрежи и подкарваше с умерена бързина към една улица, която неизменно разтуптяваше сърцето ѝ и вковаваше движенията ѝ. На същата улица, все още нова, със следи от недовършено строителство, живееше Иван Саев със семейството си. Квартирата им беше в партера, големите, почти винаги голи прозорци показваха горните ъгли на похабен гардероб, млечнобели глобуси и една картина, чието изображение озадачаваше Дамяна. Хубава гола жена се вдигаше над вълните с развети коси и като блудница се държеше там, където не бива. Когато гостуваха на директора, Дамяна избягваше да я гледа, плашеше я догадката, че тази картина е в някаква зависимост с истинския им съпружески живот, открит пред очите на града, но в крайна сметка изпълнен с тайнственост. Носеха се слухове, че двамата не могат да се търпят, а и обратното — че безкрайно се обичат. Дамяна все по-често си блъскаше главата над хорските мълви, но все по-малко разбираше семейство Саеви. То си мълчеше, съвсем достъпно за хорското любопитство и затворено в непроницаемите си отношения.

Дамяна търсеше новата улица, тласкана от ненаситно любопитство, от болка и дълбоко потулена ревност. Стигаше до тяхната къща, бързо улавяше двата големи прозореца, почти винаги открити докрай. Обикновено светеха, матовата дълбочина беше нацърбена от стряхата на долапа, голото тяло на жената мътно светеше, като във вода. Най-често през прозореца минаваше силуетът на Саевата съпруга с ленива и като че безцелна походка. Веднъж или два пъти изскочи и момичето им, залепи се без любопитство на

прозореца, а в една априлска вечер тя видя и директора, който стоеше в някаква неописуема и чужда поза, полугърбом, целият превит като в безпомощна, но крайно напрегната молба. Дамяна, на няколко крачки от прозореца, се вторачи в своя директор, просто усети как шумолят дрехите ѝ, разтърсвани от ударите на сърцето ѝ, беше готова да скочи и с тялото си да закрие този човек, измъчван вероятно от двете неблагоприятни и алчни жени. Беше убедена, че те не го разбират и значи, не го и заслужават.

Изведнъж той рязко се обърна с лице към прозореца — сякаш самата Дамяна го беше позовала с огромното си желание да го закриля, с нямата си, изкривена от жал уста. Тя се уплаши, рязко подкара колата, предното колело изшляпа в купчината строително тесто и дълго време петното не падна от колелото.

Във вторник и сряда вечерта тя пак мина край къщата и бързо се върна, разтревожена и уплашена от резултата на скришните си наблюдения. Знаеше, че жената на директора е в командировка из окръга, и неспокойна, мнителна, Дамяна дебнеше тъмните прозорци. През втората вечер тя си намери допълнителни занимания, отби се в библиотеката, гостува и на някакво училище, полута се из улиците с колата си и някъде към девет часа се плъзна под прозорците, почти безшумно.

Пак бяха тъмни, със спуснати пердета. Тя спря в сянката на недовършената сграда, с очи, обърнати към прозорците — мълчаха непроницаемо, скривайки от нея не само познатите и утешителни знаци на живот, но и слагаха под голяма въпросителна този живот — какъв беше, откъде идваше и накъде се губеха следите му. Почти легнала на кормилото, Дамяна си призна, че пожелава на любимия си пълен и доволен семеен живот пред опасностите на едно неудовлетворено съжителство. Ако не обичаше жена си, той рано или късно щеше да се утеши при друга жена, особено сега, в нейно отсъствие. Поседя слисана от голямата болка, която я промушваше в гърба като нож, забит изневиделица, и после през цялата нощ усещаше в гърба си раната, която на разсъмване премина в дълъг сърбеж.

Отиде по-рано във фабриката и намери сгода да се мушне в директорския кабинет. Саев я посрещна, както винаги, с приветливо внимание, дори ѝ се стори, че задържа ръката ѝ повече, с жест на съчувствие и успокоение — като че я беше видял, жалка и самотна, да

дебне тъмната бездна в неговия дом. Попита я как е сърцето ѝ, понеже неговото се обаждало с някакъв бумтеж, подобно на мотор, работещ под земята, така че и ризата му заигравала. Тя подмина този разговор с горчилка в устата, още повече разстроена от признанието му за сърдечния бумтеж, стръвно го наблюдаваше, прехвърляше в ума си изяждания я въпрос — къде е прекарал нощта, та сега се оплаква от сърдечна слабост и така халтаво се обляга на бюрото, като човек без сили.

Говореха за новата пратка с прежда, както винаги, сговорно и с разбиране, вземаха думите от устата си и тя просто за секунда щеше да се отпусне и да го запита къде е прекарал нощта, но навреме прехапа езика си и се върна в цеха. Донякъде се беше успокоила. След час-два съмненията наново набъбнаха, заляха я и я понесоха към пустия бряг на самосъжалението. Работата не ѝ спореше, нишките, и те станаха неуверени и се късаха от само себе си. Дамяна се изтощи да бяга от един стан до другия, за да снадва живота, така че той да не отпада от обикновения си ритъм. Хапна без апетит в столовата и повика Лефтера да си правят компания. Лефтера седна до своята учителка и говореше само за работата си със спуснати клепки и недоволна гримаса. Дамяна се раздражни от постната ѝ физиономия на послушница и от начина, по който чоплеше гозбата си, най-евтината в стола. И възкликна със спотаена нервност:

— Ама що за ден е този, дявол го взел! Всички се цупят...

Лефтера бързо вдигна очи, в тях се прокрадна уплаха и нещо друго, неразгадаемо. Гласът ѝ беше глух и безразличен:

— Какво говориш, како Дамяно... Ден като ден. Дори времето е много хубаво...

Дамяна подметна без настроение:

— Като че ли аз съм ти виновна за нещо...

Онази се облеци, изразявайки пълна изненада:

— Ти! Откъде ти щукна, како Дамяно! Ти си моята благодетелка... Безкрайно ти благодаря...

Очите ѝ светнаха бързо и зловещо, тя сви устни стипчиво и стана от масата. Поколеба се — да си отиде без поздрав не идеше, а да каже довиждане — неудобно, виждаха се комай всеки час. Кимна неопределено и се измъкна със същата стипчива и преглътната усмивка, по-скоро усилие да покрие истинските си пориви.

Дамяна изкара следобеда в потиснато настроение, потеше се и на два пъти изтича да се плиска на чешмата. Престилката ѝ пречеше, дори бинтовете, стегнали китките ѝ, я дразнеха. Тя ги размота през кратката почивка. Погледа през прозореца — наистина пролетта беше в пълна сила, мимолетна хубост, накинчена с булчинска белота, и се запита що за булка е била директорската жена с такова плоско тяло и нос твърде голям и някак прекалено решителен под девичия воал. Навярно е имало и първа брачна нощ. Той е отворил на разсъмване онази малка книжка със стихотворения за огромни морски приливи, които помитат слабото човешко двоумение — да мине ли тази вечер край тяхната къща, или да не мине...

Реши да мине. С умерена бързина, уж случайно. Ще погледне за миг и няма много да се трогва от прозорците — светли или пък тъмни, не я засяга. Той ще се сети ли да проверява вкъщи ли е Дамяна? Беше честна към себе си и си призна — не, той няма да извърви дори три крачки с цел Дамянините прозорци. Постоя, докато обидата поизстуди мъкмата на съмнението ѝ, отрезви я дотолкова, че тя си отиде вкъщи, отдаде се на разумни занимания, изтупа где що хвана със силните си ръце, залови се да мие и търка, обърна се в машина без мисъл, докато деветте удара на часовника я догониха и тя остана със зинала уста и с отмаляла ръка, която падна като прекършена.

Хвърли парцала, изми се, облече се с отнесеното чувство, че някой друг, от разстояние, предава неотменяеми заповеди. В гаража откри, че бензинът е на привършване, и с голяма бързина откара колата в бензиностанцията. Нямаше жива душа освен момчето, което я позна и побърза да ѝ послужи. Дамяна излезе от колата, въздъхна и усети мирис на влага и гнили треви.

— Мирише на есен — каза тя.

— Баш си мирише на пролет — вметна момчето в двамата се умълчаха. Наблизо пропя славей, опита гърлото си с няколко завъртулки и с ясно, сякаш записано на лента чуруликане огласи празната бензиностанция.

— Наистина пролет е — промълви Дамяна, плати и бързо подкара колата.

Улицата се простираше в цялата си права безупречност, с тъмни постройки тук и там, все още недовършени. Мина бързо, без да се оглежда, и видя светналите прозорци на директорския етаж. Когато

доближи къщата, тя откри, че светят само прозорците на хола. Подчинявайки се на същите неумолими заповеди, закова колата в най-гъстата сянка, слезе и без колебание се мушна в отсрещната тъмна сграда. Спъна се на два пъти, веднъж в лопата, която издрънча и я уплаши, втория път в купчина тухли. Големите зеещи дупки на бъдещите прозорци очертаваха мътната светлина, Дамяна бързо се изправи пред единия и се зарадва — беше невидима, а всичко пред нея открито като театрална сцена. Веднага видя Саев зад полуспуснатите завеси. Седеше пред маса — гола и сякаш опустошена от напразно съзерцание. Беше се навел над нея с уморена и както ѝ се стори, окаяна поза на самотник, който жадува обич и добра дума.

Саев прокара ръка по брадата си, озадачено, с познатия жест, сложи длан на бузата си и се наведе над нещо, което тя напразно се силеше да види. На стола до него беше хвърлено сакото му. Ризата му беше разкопчана, без връзка. Дамяна се изви, за да провери дали е сам в хола — беше сам, според последните сведения жена му щеше да липсва до края на седмицата. Дамяна се полюбува на много бялата ръка, която лежеше беззащитна на масата, и без много да се учудва, помамена от вълните, вдигана и свалена по един неповторим, безгрижен начин, цялата зашеметена от дъх на цъфтеж и славеево пеене, слезе от мъртвилото и леко влезе в техния вход. Изкачи стълбите и делово натисна звънеца. Уловила се беше за първата и най-банална мисъл, която я споходи — извинявайте, ще каже, минавах от тука, позволих си едно съобщение... Ако и през тези седмица преждата е все такава калпава, за плана трудно ще разговаряме. Е, по-добре да не разговаряме, аман от приказки — най-внезапно ѝ дойде на ум, докато чакаше пред вратата. Стъпките прозвучаха умерено, без бързане, значи, Саев никого не чакаше. Той отвори спокойно вратата, загледа я с изненада, която веднага прикри. Гледаха се няколко мига, докато той отваряше вратата.

— Влез, щом си дошла... Влизай де!

Толкова пъти беше влизала в неговия кабинет, нищо необичайно не почувства тя, освен вълните на щастие и внезапната сигурност на пътничка, която след дълго скитане е намерила своя истински дом.

— Седни — каза той и закопча ризата си. Вдигна сакото, но след кратко колебание го запрати на дивана. Тя не седна и не проговори, гледаше го, разтягана блажено от същите шеметни вълни, от

изненадващото чувство, че лети, цялата пронизана от вятър и птича песен.

Той се засмя с изкуствена, малко крива усмивка:

— Няма ли да седнеш...

И безпомощно показа стола. Тя мълчеше, трогната от този жест на мъж, който е готов да се предаде без думи и без колебание. Поклати глава, приближи с мека стъпка и го прегърна. Ръцете му висяха, видя лицето му, слисано и страдалческо, отблизо всяко косъмче на покаралата брада, също както в онзи пролетен ден край скалите, които бълваха прозрачни паяци. Внезапно усети ръцете му, вплетени около гърба ѝ, една погубваща прегръдка и най-последно устните му, боязливи и нежни, под ухото си. След миг той я целуваше в устата с мъжка сила, с горещо и настъпателно чувство, което я прониза като близка опасност — тя извърна лицето си, уплашена донемайкъде. Той пак намери устните ѝ, тя се задъха, задави се — това невероятно усещане я стресна, разтърси я, тя се откопча от ръцете му, разтреперана до припадък от страшна догадка, че целият град я гледа през прозорците. Направи няколко стъпки назад, запелтечи нещо неразбрано, извинения някакви, а лицето му се променяше, от захласнато и страстно изкривено то влизаше в делничната си маска на любезност и винаги малко нащрек, очакващо.

— О, нищо — каза той и разкопча ризата си. — Случва се...

Дамяна кимаше с глава, съгласяваше се, че всичко се случва, и отстъпваше заднешком, разкъсана от любов към него и злоба към себе си, но подчинявайки се на вкоренения навик бързо да влиза и бързо да напуска този човек, измъкна се все така гърбом, затвори вратата и слезе по стълбите с омекнали, направени от тесто колене. Качи се в колата, подкара я, а устните ѝ горяха, събудени за любов, долната устна я наболяваше, цялата беше потънала в мирис на любов, неопределена, но съществуваща. Сви по някаква улица, неприветна в тъмното, а устата ѝ туптеше, изведнъж оживяла и алчна, сякаш за първи път проговорила с истински, съкровени думи.

* * *

Дамяна беше израснала на село. Не я галеха, никога не бяха я целували. С онова момче на панаира се целуваха по детски, смесваха слюнките си, сладки от шекерените боклуци, които излапаха през този ден. С мъжа си не се целуваха в устата, той се опита, но тя го отблъсна, сякаш обидена, а всъщност от голямо стеснение и малко отвратена. Тя не познаваше отровната сила на целувките, беше ѝ писано да ги опознае сега, когато другите жени се отказваха от любовта, намерили най-сетне спасение в примката на семейното относително спокойствие.

Когато към полунощ мъжът ѝ се върна от клуба на театралите, тя се направи на заспала. Но не заспа през нощта, носена от шемет, в който по едно време, някъде на разсъмване, улови шумолене на море, а веднага след това камбанен звън, ясен и предпразничен. Толкова настойчиво биеха камбаните, че тя стана и надникна от прозореца. Шумът в нея стихна — замлъкнаха камбаните — едно реално и тихо разсъмване вече събуждаше покривите, а долу улиците още бяха в сянка.

През този ден тя се държеше далече от директора и с великолепия си летеж между четири стени постигна невероятен успех — изтъканото беше като непипнато, цветовете се преплитаха с безукорна точност в едно синьо-зелено поле, с бели звезди, паднали направо от небето.

Видяха се след още два дни в обикновен производствен съвет — много хора, тракане на столове, диаграми, окачени от инженера, Саев в пуловер с висока яка, делови мъж, който се интересува само от бъдеще, изразено с цифри.

Дамяна се окопоти, общото бодро настроение я увлече, стъпваше много внимателно през устремния поток на цифрите, крепейки някаква препълнена догоре чаша с двете си ръце.

Х

След около четири дни телефонът вкъщи пронизително и отчаяно я зовеше — обаждаше се тъкачката Лефтера Траянова и с продран глас настояваше пред Дамяна веднага да тръгне за у тях, нощта била тъкмо за такова нещо...

— Какво ѝ е на нощта? — не разбра Дамяна.

— За тази работа е... Ела, Дамяно, сестра си нямам, ти си ми за сестра, чакам те...

Дамяна вечеря на крак, изпи бутилка кока-кола и даде кратки, но точни нареждания на близначките, който се учеха да плетат, изплезили езичета.

— Все ние, все ние... — възмути се по-голямата. — Дойде ни до гуша да сме безукорни. Никоя майка не го иска.

— Аз го искам — каза Дамяна — и да не легне брат ви гладен.

— Бедното братче — обади се по-малката (с двадесет минути), — гледаме го като сакато... Виртуоз... Ще дойде и второто действие, както казва татко...

— И през второто действие ще искам от вас послушание — заключи безпощадно майката, тропаше из хладилника, изваждайки готвеното и всичко, купено за вечерята. — Вие ще ме заместите, аз може би ще се позабавя. Лефтера има нужда от мене, нали разбирате.

— Че и ние имаме нужда от тебе — възропта малката, — но ти пет пари не даваш и ние стърчим като два...

Голямата измърмори: „Като два комина“, но малката я поправи: „Като два фикуса, по-добре“. Плетяха, въртейки куките, и подутините над очите им, там, където по-късно щяха да пораснат веждите, се изчервяваха от напрежение. Самата тя до късно нямаше вежди — децата ѝ, руси като гъсета, приличаха на нея и по външност, и по живия си отклик към явната несправедливост. Тя беше строга и взискателна към тях като към зрели жени, а сина си имаше за невръстно момченце.

Подкара колата, но ѝ беше гузно, че двете момичета останаха седнали на миндера с плетиво в ръце като две малки жени, измамани и неразбрани в най-свидното, убедени, че за близкия човек са равни на два фикуса или на два случайни комина. Раздвоена и потисната, влезе в старата тухлена къща и се качи нагоре по стълбата.

Веднага щом влезе, Лефтера се спусна към нея и я прегърна с приучения жест на сираче, което посреща своята благодетелка. Беше израснала в дом за сираци, дори я били взели някакви хора, но бързо я върнали обратно — растяла хилава и неприветна, а хората искали весело дете да им се отплаща за грижите и главоболията.

Най-първо Дамяна усети мирис на ракия, видя дъжделиво-зелената течност в тумбесто шише. Взе го, поразклати го.

— Сама ли пиеш?

— Ами — дръпна се Лефтера, — нявга на празник и пред гостенин. Човек ли съм, или напротив...

Тъкачката миришеше на ракия, две петна очертаваха скулите ѝ, иначе беше прежълтяла, облечена във вехта престилка и чехли на нозете. Във фабриката работеше в кисело мълчание, загърната с вечно недоволство, което изразяваше с опитни, бързи, но сякаш троснати движения. Набираше три години предница, вече откряваше четвъртата, но без сърце, само със зловна упоритост, криеща все още несигурност и изненади.

— Сядай — покани я Лефтера, издърпа стол, изтри го с кърпа. Тъкачката измъкна от джоба на престилката си плик, седна до Дамяна и отвори плика. Сложи на масата десетина снимки, любителска работа.

— Снимки ли ще гледаме?

— То едни снимки, да не дава господ. А на мене даде.

Подреди снимките като карти за игра, които ще разгадават нечий живот, и започна да чука по тях с похабения си показалец, а нокътят ѝ клъцваше образите, отпечатани от некадърна ръка.

— Кой са тези... не ги познавам — каза Дамяна, но почти веднага разпозна мъжа, мустакат хубавец с черни вежди и вакла коса.

— Ха така, ха така! — наблюдаваше я Лефтера с искрено злорадство, сякаш тъкмо Дамяна беше главната причина не само за снимките, но и за Лефтериния хал.

— Познах ги — сухо каза Дамяна, — но не разбирам...

— Ще разбереш — назидателно я прекъсна Лефтера, почуквайки по същия непоносим начин върху мъгливите лица на нейния мъж и трижди проклетата ПТТ. Бяха заснети с любителски апарат.

— За какво ти са? — раздвижи се Дамяна, жегната от недобро предчувствие.

Лефтера подмина този въпрос, разглеждайки снимките с удоволствие, почти с наслада, дори веднъж вметна, късайки буквите: „Хуба-ви-чък ми е, на-ли...“. Дамяна на свой ред не отговори, различавайки дървета в далечината, трева и маса пред двамата. Бутилка с две чаши. Всяка снимка изразяваше недвусмислена сърдечна близост — или той държеше ръката ѝ, или тя беше сложила своята на рамото му с вече привичен, свойски жест. На една снимка беше изтипосана и лека кола, навлязла като бивол в дълбока, гъста трева.

— Нашата кола — процеди Лефтера, — ама скоро ще им пари под задниците...

Дамяна, отвратена, си премълча, решавайки в себе си по-далече да се държи от такава скандална история.

— Гледай, за крака я пипа — плачливо се обади Лефтера и показва една от снимките, — тука пък за ръката. Вино, екстра категория. Пък аз плюскам ракия. Никога не ме е черпил екстра категория...

— Кой ти пречи... Пий! — студено каза Дамяна и все беше нащрек, в очаквано на абсурдното, което приближаваше.

— Ей ги, тука се смеят... Виж ѝ зъбите! Няма що, има си всичките зъби... Смейте се, ама последният се смее най-яко, казват някои... Последните стават първи. Пък другите плачат.

— Ти си вече в първите... Но защо трябва да плачат?

Лефтера задиша, засумтя наранено и каза, че си имала един братовчед, неин благодетел, кротък, божа кравица, смилил се и влязъл в положението ѝ на окаяница, заснел тия двама прелюбодейци с апарата, било облачно, затуй двамата излезли като негри, ама са си те, всеки ще ги види и разпознае. Били извън града, в работен час, когато хора наоколо няма. Свободно са се галили, всеки разумен и неподкупен, като види тези картички, ще разбере, че работата е напечена, само мъжът на ПТТ си затварял очите. Сега ще ги отвори — каза Лефтера, с хитра и щърба усмивка се обърна към своята учителка, признавайки ѝ, че е ходила при мъжа на онази ПТТ една вечер, а

мъжът, голям балама, види се казал на Лефтера, че е завистница и бродница, виждал привидения, а в главата си има бръмбари. Отгоре на всичко е и ялова, завижда на трите им дечица, и ако дрънка и не си седне на парцалите, ще се оплаче в съда. Къде са доказателствата? Никакви доказателства...

— Ето! — разпери ръка Лефтера и обхвана доказателството тихо, но безвъзвратно. — Ето ти привидения и бръмбари! Ще позвъня във фабриката на Маргарита, партийната, на някои други и на мъжа й. Моля, заповядайте! Много важно! На живот и смърт! Тогава ще се смея, най-сетне и аз ще се смея. Оха-ха!

Затресе я някакъв подземен смях, от който Дамяна се отвърна, засегната повече, отколкото искаше да признае.

— Нека и те страдат — развика се Лефтера, — на онази разходки с кола, пипане тук и там, а аз, съпругата, да ходя пеша и да се давя с ракия, съвсем не екстра категория... И защо? Заради една продажница, която краде чужди мъже... поваля едно и без друго повалено семейство.

Дамяна хвана ръката на своята ученичка, онази понечи да я изтръгне, като не сваляше студения си мнителен поглед, после откопча ръката си и се отдръпна.

— Каквото съм решила, това е.

— Тогава защо ме повика?

— Познаваш и тримата, наясно си с цялата работа...

— Срам ме е да те слушам, Лефтеро...

Лефтера започна да прибира снимките с издадена напред уста, мърмореща неясно. После повиши глас:

— И мене ми беше срамно да те моля да отидеш при онази ПТТ да й кажеш няколко думи, така че да обърнеш сърцето й в правия път. А ти се побоя, премълча си, какво те е еня за Лефтера...

Лефтера мушна снимките в плика, горещо и доверително го потупа с длан.

— Отивам довечера при оня балама, мъжа, и право в очите — здрасти от бродницата и завистницата.

— Недей — каза тихо Дамяна, — не затривай невинните деца, Лефтеро. Язык за дечицата...

— Та те пожалиха ли ме?

— Децата не са виновни. И мъжът няма вина...

— Не ми е до деца, ни до мъж...

Тя се надигна, но Дамяна грубо я дръпна на стола, хвана ръката ѝ кораво, доближи лицето си до нейното, което се кривеше в недоумение.

— Дадох ли ти четири ученички да обучаваш? Дадох ти. Казах ли им, че носиш кристална и страдалческа душа? Казах им. Какъв пример ще им дадеш? Къде е кристалната така Лефтера? Къде е?

Тя стисна с два пръста китката на Лефтера. Онази я гледаше отблизо, без да мигне:

— А тебе кой пита от кристал ли си, или от гола пръст?

— Питат ме. Всеки час и всяка минута... Не ме изпущат от очи и нощем, докато спя...

Загледаха се в упор, по челото на Лефтера избиха капки пот, дребни и оскъдни, в дъното на очите ѝ сивееше злоба и нещо, близко до присмеха.

— Дай ми снимките! Веднага ги дай! — каза Дамяна и добави: — За това, че сме приятелки, ще ми ги дадеш.

И прочете безпогрешно в погледа на Лефтера, че никога не са били приятелки и няма да бъдат. Мрази ме — мина уверено през ума на Дамяна и почувства в дълбините на мозъка си тази омраза като своя. Лефтера потупваше с плика по масата, с надменна усмивка, изпълнена с открито доволство, че героинята най-сетне е по-долна от нея, като я моли и увещава. Поседяха в мълчание, една срещу друга, Дамяна прибра ръката си и стана.

— Прави каквото искаш — каза тя, но повече не ме слагай за твоя близка. И като се разчуе, сама се оправяй, сама гледай фабриката в очите и онези четири момичета. Комунистка си, решавай насаме и по съвест... Аз ти казах какво мисли моята съвест, ти си съдийка на своята.

Излезе, без да се сбогува, като се правеше, че не забелязва изпращачката, после усети, че Лефтера стои на вратата и гледа подире ѝ.

В натегнато мълчание се разминаваха няколко дни. Лефтера изведнъж проговори по радиоуредбата пред цялата фабрика, обявявайки съревнование с почти нечовешки показатели на всички стари тъкачки. Срещаха се рядко, разменяха по някоя дума, свързана с работата, и в погледа на Лефтера се беше стаило толкова упорство, с

такава стаена ненавист извърщаше очи от Дамяна, че тя най-сетне се успокои.

Съревноваваха се в честна борба, изтощителна, но разбираема за всички под мълчаливото и уважително внимание на младите във фабриката. Лефтера тъчеше, тласкана от мрачния бяс на самосъжалението, дълбоко убедена, че никой не я разбира, и с потаената решимост да стигне героинята, да я захлупи пред очите на света и така да разчисти сметките си с нея — същата, която я принуди да се разколебае в своето честно и толкова сладко отмъщение.

XI

През същия месец заработи през две улици комбинатът за млечни произведения. Повлечени от родната миризма на мляко и на сирене, каракачанките се размърдаха, започнаха да се събират по две, по три по време на работа и при всяка забележка стипчиво показваха здравите си зъби на планинки. Завеяният любовник на жената от стая номер пет се оживи, започнаха все по-често да чуват гласа му и дрезгавите му подвиквания на човек, който рядко и неумело си служи със словото.

Внезапно в една събота, цялата обвита в ситен непроницаем летен дъждец, каракачанинът дойде някъде по обед във фабриката, пийнал и весел, а от мокрия му официален костюм излизаше пара. Водеше го подръка непозната жена, едра и грозна, на вид по-стара от него, която носеше пазарска чанта с пълни бутилки...

Окуражен от всеобщото любопитство и от закачките на мъжете, той съобщи, че е пристанал на Гера Попгергова, която си имала къща, крава, овце и два коня. Същата Гера, съпругата му де (той я показа с мръсния си показалец), работи в млечния комбинат, при сиренето, а и той вече е дал дума, че ще се хване при сиренето, така че да го запомнят с добро и да се почерпят за изпроводяк.

Булката извади шишета от чантата, всеки отпи колкото може под възискателния ѝ, пресметлив поглед. Пожелаха им дълъг живот и берекет във всяко начинание, посмяха се и поцъкаха зад гърбовете им и веднага ги забравиха — момчето не беше хванало корен във фабриката, мислеха го за завеяно и несретно и неприятно се изненадаха от женитбата му, сключена по сметка и с корист.

След няколко дни още четири каракачанки напуснаха фабриката, като нарочно се правеха, че не схващат какво е туй постановление, и отговаряха с някакъв изкълчен акцент на онова, което не им изнасяше. Директорът се обади на своя колега от комбината за млечни произведения и търпеливо му обясни, че ще постави този въпрос пред окръжния комитет, вместо да се дебнат като кокошкари, дано им падне

нещо в тъмното... Отсреща му отговориха с учудване, че много уважават интербригадиста и е, меко казано, неудобно за интербригадиста да сравнява себе си с кокошкарин, тъй като нашата действителност отвсякъде е огряна с ясна светлина и за какви тъмници намеква уважаемият директор...

— Намеквам ви, че вашите методи са кокошкарски, колега — отвърна директорът на тъкачната фабрика, — вие подмамвате младия кадър и не ме принуждавайте да хвърлям ясна светлина как става това.

— Аз! Подмамвам! — не вярваше на ушите си колегата и слушалката пращеше от благородно възмущение. — Аз да подмамвам вашия кадър! Че защо ми е? Дори да ми трябва, не бих дръзнал... Сам бих се впрегнал, ако това ще ви достави удоволствие... Аз ви уважавам, скъпи Иван Саев! Вие сте гордост за нашия окръг! От дете се уча на доблест и смелост от вашата биография. Напразно! Не си слагайте грях на душата! Привети! Почитания!

Иван Саев затвори телефона и шепнейки — ама че шмекер — с разтреперани пръсти започна да размества дребните вещи по бюрото. После пак ги върна на местата им и страдалчески погледна Дамяна.

— Те строят два жилищни блока наведнъж — каза той и потърси цигарите си, които бяха пред него. — Аз съм за моралните стимули и за работа, близка до сърцето... А работничките отиват при млекаря заради млякото.

— И ние не сме хептен зле — обади се Дамяна.

— Скоро ще открият и завода за радиоапарати — прекъсна я Иван Саев, улисан в страховете си. — Да видим какво ще измъкнат от ръкавите си онези майстори... Директорът щял да бъде млад мъж, както чувам. Софийски инженер...

— Жените обичат да седят, вместо да шават насам-натам... И шивачки търсят за модния магазин — предаде се унило и Дамяна.

— Е, какво — повиши ядосано гласа си Иван Саев, — да спуснем кепенците, това ли предлагаш? Добре ме утешаваш, няма що...

Дамяна уплашено го погледна, за първи път забелязваше, че косата на директора се шареше, във веждите му като ленени влакна стърчаха бели косми, кафявите очи, обърнати към прозореца, сякаш избеляваха под зноя на грижите. Директорът старееше, никакъв попътен вятър нямаше да го тласне към островите на младостта и

никога нямаше да измъква под трясъка на бомби ранения другар. Тя се взря в лицето му, извърнато от нея, и прочете с премаляло сърце, че нейният любим е изморен, угрижен и най-страшното — заседна в мозъка ѝ догадката — директорът се отегчаваше с най-човешко обикновено отегчение. През дългия си взаимен допир те се бяха съветвали и сприятелили, вълнували се бяха от всеки почин, общо преживяваха успехите на фабриката и нашествието ѝ по света, заедно изискваха от себе си и от другите — да, но винаги заедно. Сега той се отегчаваше сам и обръщаше погледа си към прозореца, зад който бленуваше и се различаваше в първата лятна мараня самотен облак.

— Ама че ахмаци — измърмори директорът, — от София идват при нас на работа...

— Умните хора правят обратното — горчиво забеляза Дамяна и той я изгледа с някакъв нов, безпомощен поглед.

— Седмицата тръгна лошо — оправда се той, но беше вперил в нея същия отчужден поглед. — Онези калпазани ни пробутаха лоши бои. Петте машини още стоят немонтирани, човекът от Полша се бави. Въпросът с второто общежитие е лашнат на опашката. Новите жилищни блокове са все още утопия. А онзи практичен млекар ги е издигнал на баш място... Последният тъпак ще си направи сметка, преди да дойде при нас.

Дамяна мълчеше — изненадаха я и тонът, и думите, които директорът не се стараеше да подбира.

— Внимавай за хората — каза той, отмествайки погледа си встрани, — поговори с тях, кажи им, че и ние скоро ще имаме свои жилища... Аз ще се заема лично с тези жилища, щом като ни навират колко е важна лична собственост в центъра на града... — Той стана, бавно се вдигаше с ръце, опрени на бюрото, с лице, изкривено от мъченическа усмивка, с поглед, скрит под пепелявите мигли. Овладя се бързо, изпроводи я с приятелско и припряно напътствие да не изпуца хората, все да ѝ са под око и да ги държи край полата си, така че те да чувстват колко фабриката милее за тях, зачита ги и им вярва.

Дамяна намери жената от стая номер пет, която се хранеше на масата край големия фикус, седна до нея и си поръча паприкаш и бутилка кока-кола. Жената също ядеше паприкаш, хранеше се с достойнство, пиеше на малки глътки, разперила деликатно кутрето си, украсено с евтин цариградски пръстен. Лицето ѝ изразяваше кръвна

обида, но погледът ѝ грабна чинията на Дамяна, претегли паприкаша и се успокои — не бяха дали повече на героинята. След това тя остро се втренчи в своята съседка, наежи се, подушвайки с острата си муцунка, че героинята не е седнала при нея само да се порадват на старата си дружба. Хранеха се в приятелско мълчание, разменяха понякога дума, която се въртеше в периметъра на обедата. Чукнаха се със скромен жест, особени причини за празнуване не се забелязваха.

Само преди седмица каракачанинът пред очите на цялата фабрика беше отвлечен през гъстия бодлив дъждец в селския дом на Гера Попгергова. Вървеше, без да се обръща, кльоцав в сватбения си костюм, а булката крачеше напред с чанта, в която дрънчаха празни бутилки. И сега изоставената жена едва понасяше нощните смени: дванадесетият час изведнъж се беше обърнал от час за любов и завистливи въздишки в празен час и мъчително гълтане на мляко, от което получаваше болки и гъдел в стомаха. Непоносимо бе, че от жена с фатална привлекателност тя пред очите на цяла секция се беше сгромолясала до предела на измамена жена, а самият любовник до вятърничав младеж, когото дори Гера, позастаряла мома, бе захлупила като скакалец в шепата си. Появиха се нови бръчки върху челото на жената от номер пет, тя ги мажеше отчаяно с розовата помада, разнасяйки около себе си сладникав мирис на блатна трева. Седеше пред Дамяна с изправен гръб, а очите ѝ грабваха в капана си и стенния часовник, и хората, които влизаха и излизаха, и неспокойните сервитьорки. Изчерпаха разговора и Дамяна след колебание попита тихо, но многозначително:

— Е, как живееш?

Жената от номер пет се разсмя буйно и алтово и с безразличие каза:

— Питаш ме как живея... Ще ти кажа: такива като онзи мухльо мога да завъртя по троица на единия пръст. Ей така!

Тя завъртя показалеца си, показвайки на Дамяна как ще ги върти, стига да рече, разкърши раменете си и остави дясното да стърчи по-високо, в недоумение, че могат да се усъмнят в привлекателната ѝ сила.

— Млада съм — каза тя и помачка в пръстите си парче хляб, — на младост жената сама се опасва и сама тръгва, накъдето си иска. На

старост я болест я опаше, я друго нещо и я води, където не иска. Сама ще се водя, докато съм млада.

Дамяна беше по-млада от жената от номер пет, но отдавна се беше примирила — тъкачките гледаха на нея като на майка, която е въвн от разговорите за възраст и всичко, свързано с човешките преходни настроения. Горчиво се усмихна на довчерашните си страхове, никой и не беше помислял да се съмнява в безкористната ѝ любов към всички и към никого — тя принадлежеше на фабриката, от нея очакваха трайни плодове, а не краткотраен цъфтеж.

— Не се смей — закани се нейната съседка с вилицата си. — Ти може да си героиня и да те окачат по витрините, ама аз повече си разбирам от живота и сама си късам от клоните...

Не довърши какво къса от клоните, опули се и пак така с вилица в ръка започна да дава знаци на своя мъж, който се помайваше къде да седне. Той ги видя, седна при тях, разнесе мирис на бръснарница — младееше с новото си керемидено сако и шарена връзка. Жена му се заувива около него, поръча му наденица и чаша бира, а после го гледаше все в устата с такава искрена преданост, че Дамяна побърза да свърши обедата си, замаяна от многоликата любов, която неуморната жена от номер пет демонстрираше на масата.

XII

Фабриката имаше две коли — едната, светлосива „Волга“ с малинови седалки, разкарваше директора Иван Саев по всяко време из окръга и беше прехвърлила хиляди километри. Бързият и делови Саев не търпеше бюрократичната кореспонденция, която често се проточваше между фабриката и някое предприятие, уловено с гореща брънка към общото производство. Понякога и Дамяна пътуваше с него, притискаха въпросното ръководство чевръсто и сговорно, обядваха в местната гостилница, отбивайки всяка покана за гощавка и приятно прекарване, и се завръщаха още вечерта, уморени, но почти винаги свършили работата докрай. Беше им приятно да пътуват заедно. Дамяна напълваше догоре термоса с горещо и силно кафе, черпеха се, крепейки на коляно големите чаши, и разговорът се движеше заедно с пътя — леко без препятствия и изненади.

През този горещ месец, обливан от изобилни, но кратки дъждове, те наново се качиха в колата. Дамяна остави в краката си красива чанта, в която имаше кутия с домашни бисквити и термоса, пълен догоре със силно и много горещо кафе. Саев задържа погледа си на чантата, както на нея ѝ се стори, с подозрение:

— Много красива чанта...

Дамяна смутено покри чантата с жилетката си, убедена, че Саев се учудва не на тази накичена сламена чанта, а на нейната сантиментална готовност да се изложи пред плановика и шофьора с прекалено внимание. И бързо отговори, че в града живее нейна приятелка, носи и армаган. През цялото пътешествие не спря да спори с плановика, да доказва и се горещи, а потната ѝ ръка притискаше седалката, устата ѝ съхнеше, въпреки че на два пъти почерпи пътниците с кафе. Не отвори кутията с бисквити. Беше купила за всеки случай и бонбони — така си и останаха — непобутнати. Какво си въобразяваш — чуваше тя своя разтреперан глас някъде около сърцето си — докара се като за меден месец, прищя ти се да черпиш сватбари и да хвърляш бонбони през прозореца... Много си глупава, ама нейсе...

Беше спала неспокойно, събуди се призори, разтърсвана от ранобудните и упорити камбани, които вещаеха дълъг празник, цял един пълен ден двамата със Саев. Сякаш безкрайност. Размисли се какво да облече и ненадейно се върна десет години назад, като избра една розова рокля с бяла яка — тогава я беше преценила като много младежка, почти ученическа. Сега, кой знае защо, ѝ се стори таман за топлия ден, постара се и над косата си, като я вчеса назад зад ушите и я обви цялата с бяла, лека кърпа. Така подмладена и летяща, тя се задържа пред огледалото и се парфюмира, като непохватно докосваше врата си със своите хубави, яки пръсти, задебели от безбройния допир с нишките. Избра и сламената чанта с рисувани цветя, която беше нагиздена с панделка. След кратко колебание отвърза и захвърли панделката.

Сега се притесняваше от хората, седнали в колата, най я дразнеше неподстриганият тил на плановика — беше се качил в последния момент, обръщайки все към тях любопитното си ухо, обрасла с косми. Директорът, облечен всекидневно и почти винаги небрежно, сякаш не виждаше своята спътничка. Погледът му минаваше встрани, забележките му се отнасяха до жаркото време, подранилата жътва и вероятна реколта. Дамяна поддържаше разговора, но после млъкна, уморена от мъчителното усилие да не издаде, че се валя в собственото си разочарование, което беше още по-кошмарно от истинското, видимо разочарование, защото и това пътуване си беше като всяко друго. Пак седяха редом със Саев, пиеха горещо кафе и догонваха работата с близо сто километра в час. Но някъде към края на пътешествието, сред настъпателното слово на Саев (той подготвяше справедливата си критика, която щеше да стовари върху местния, нищо неподозиращ директор), от радиото женски глас оповести писмото на Татяна из операта „Евгений Онегин“. Дамяна изви лице, загледа се през прозореца, като че много заинтересувана и увлечена от пейзажа. Шофьорът беше намалил скоростта и тя видя една свежа гора със зелени сенки, паднали разпръснато върху недокоснатата трева, и си каза, че няма да забрави тази гора, прилична на декор за любовна песен, в която скитат нетленни образи от нейните сънища, държат се за ръце, но не могат да намерят устните си. Разтърсващи сълзи вече дращеха гърлото ѝ, тя грозно се закашля и потърси шишето с вода. Пийна няколко глътки, но спазмата все още стягаше гърлото ѝ, призля ѝ от

страх, че ще се посрами пред чужди хора, и дрезгаво помоли шофьора да спре радиото.

Саев се размърда, изпълнен с безпокойство, а тя все повече се притискаше до стъклото — гората се дърпаше назад, вече нереална, нахлуваха знаците на града — жълти бидони с черни букви по тях, реклами, нашарени от дъжда, една цистерна, разпрегнала дългия си маркуч. Саев докосна ръката ѝ с нямо и угрижено любопитство, тя не изтрая и се обърна към него, показвайки прежълтялото си лице и очите си, все още в сълзи. Той ѝ пошепна повече утешително, отколкото любовно:

— Защо?... Няма причини...

Плановикът изненадано изви врат — разговорът не се пасваше с това „Защо?... Няма причини...“ — и Саев добави, този път само заради него:

— Наистина няма причини да бъдем либерални.

Плановикът кимна и се успокои. Саев пусна ръката на Дамяна, тя си я прибра и се замисли над това неопределено „няма причини“. Може би беше намек, че той я обича също толкова устойчиво и толкова тъжно и с ехо откликваше на любовта ѝ с любов. Може и намек да беше за пълно разбирателство между две души, които без много усилие се прегръщат в сянката на онази гора и стават една душа, от един корен. Не беше изключено и да е обикновено утешение — какво се е разплакала такава, причини не се виждат, животът е хубав, ние сме хора с положение, извоювано с непосилен и честен труд. Що за нерви!

Градчето се проясняваше сред облака на асфалтовата база. Дамяна наметна жилетката, придърпа ненужната сламена чанта — какво е искал да каже Иван Саев, не проумя. Но за себе си беше сигурна, ако господ ѝ даде дълги дни и ако остарее в своята къща пред прозореца, който ще показва оцелели дървета и тя, оцелялата, седнала на стола, ех, ако тя е облегнала главата си и има късмет пак да слуша писмото на Татяна и сама потреперва под ехо от възпоминания, убедена е, че все някой ще се приближи, ще я завие от грижа да не простине — вижте баба трепери, сиромашката! Тя ще се обади — усилете радиото! Те ще се спуснат и ще го усилят, за да надмогнат похабения ѝ слух на тъкачка, нека послуша тяхната баба, толкова е стара, сиромашката, и сърцето ѝ е старо, извървяло е пътя си все в аванс... Колко години затаена любов? Колкото два човешки живота.

Посрещнаха ги едва смогвайки да прикрийт неприятната изненада — директорът на предприятието покани гостите, нареди да изстудят чешмяна вода и да наберат ягоди, но Саев с решителен жест — причини за почерпка явно липсваха — спря раздвижването и натика цялото ръководство в директорския кабинет. Изкараха няколко часа сред тютюнев дим, главоболни въпроси и изплъзващи се отговори. На края получиха сериозни уверения, че трудностите ще бъдат преодоленни и някъде към три часа подир обед, смачкани от умора и горещина, пак се качиха във волгата. Седнаха върху парещите седалки и Саев даде нареждане на шофьора да потърси някое прохладно място за почивка и евентуален обед.

Намериха една градина сред настъпващите сгради. Притисната от три страни, тя пърпореше с книжни знаменца, окачени на телове. Български и немски знаменца — градът се родеше с някакъв немски град, очевидно наскоро бяха празнували това роднинство. Фенери висяха, шумоляха гирлянди из тревите. Излезе силен горещ вятър, разлюля градината, засъска книжното увеселение и те седнаха на сянка да обядват. Пиха бира, чиято пяна ги пръскаше, подхваната от вятъра. Шофьорът отскочи да налее бензин, плановикът отиде до чешмата, изгърби се и се заплиска със студената вода. Двамата останаха сами, разсеяно завъртяха чашите си. Бяха изтощени от толкова приказки, от напрежението да разгадават къде са реалните трудности и къде безгрижието и леността. Беше тихо и приятно в чуждата градина, пред масата на бели и сини квадрати, с усойните треви край оградата и бръмбара, който жужеше и се въртеше около собственото си недоумение да хвъркне ли, или да остане при тях. В порив на искреност Дамяна въздъхна с цели гърди и призна, че просто не ѝ се връща в града, мечтае да остане в тази градина сред тишина, защото въкъщи само грижи с нейния мъж и тревоги — ето го зрял мъж, а още не му знае пътищата, а и той самият не си ги знае.

— При тебе е по-друго — добави плахо тя, но Иван Саев подмина намека ѝ, не прояви любопитство и към нейните семейни тайни. Поръча още бира, Дамяна загледа лъснатия панталон на плановика, който обливаше главата си с вода — клетият човек, издържаше двама студенти в София. Той се върна при тях, седна, изтривайки лицето си с чиста носна кърпа, пристигна и шофьорът и пак влязоха в ритъма на фабриката, обгърна ги тя и ги завъртя в

гигантския си водовъртеж, който не ги изпускаше и на големите празнични трапези. В колата Дамяна си помисли, че нейният Саев никога досега не бе споменавал пред нея името на жена си, докато тя често стоварваше семейните си грижи, без да чака съчувствие или утеха — просто по навик.

Някъде около полунощ Дамяна се надигна, влезе в кухнята и като отвори тихо чекмеджето на масата, извади ученическа тетрадка. Прелисти страниците, надраскани с домашни сметки, с напомняне за недовършени работи във фабриката, с бележки около депутатските задължения — целият ѝ живот се побираше на тези листа, изписани с недотам изработения почерк на жена, която набързо и на електрическа лампа е събирала знания.

Намери чисти страници и като се заслушваше в заспалата къща, започна да пише с притеснен жест, като криеше с ръка това, което пишеше — изливаше го несръчно, без да поправя или задрасква. Започна с мизерното си детство, баща ѝ, колач на добитък, какво може да очакваш от човек, който с гол нож посреща живота?

Пет момичета, тя е второто, и никой не те погалва с дума, да не говорим с поглед, случайно срещу тях живее жена тъкачка, пешком отива до фабриката, пешком се връща. Към десет километра дневно. И тя тръгва подире ѝ с някакво си четвърто отделение като актив и още тогава, плахо момиче, започва да мечтае за мъж, който е умствено високо над нея, като планинския връх непоклатим и навява размишления за мъдрост и непреходна вяра в живота. Ето, тя срещна такъв мъж в тежкия момент на болестта и винаги ще си я спомня с благодарност — евала на тази отколешна болест, начало на дълга любов, която гони по дългия и горчив път на съвършенството, за да е достойна пред себе си за голямото чувство. И ръководейки толкова човешки души, тя откри, че най-трудно е да ръководиш себе си...

Поседя, пък сложи длан на челото си. Умората от съвършенството проникваше в нея, тровеше я почти като проклетие. Тъкмо то, проклетото, я изтръгна от най-блажения миг, в който щеше да потъне, най-сетне освободена, в тайнствената и гореща материя, наречена любов. Щеше да се отдаде на голямото чувство гола от глава до пети като нарисуваните грешници пред божия престол. Тя подчерта „голямото чувство“ и поседя над тези две думи, за първи път изписани от нейната ръка, изведнъж добили дълбок смисъл, но някак неясни,

като заклинание срещу умората и безличието в живота. Каква сила вливаха в жилите и, боже мой! И се хвърли без задръжка като в бездънна вода, този път гола от глава до пети, зареди буйни и нежни думи, които досега от свян премълчаваше в себе си, наричаше го любим и скъпоценен, даваше клетва, че ще го обича до смъртта си. И отвъд смъртта, защото такава любов надмогва телесното разпадане и остава в паметта на хората — малко ли примери има за такава любов! Хващаше се за най-чувствителните, най-уязвимите думи, но не потъваше — напротив, носеше се по топла и звездна река със забулени брегове и до себе си усещаше него, невидимия, по-ясен от видимите.

Някъде след половин час (беше изписала към шест страници) тя пропъди от себе си лудото чувство на всеотдайност, обозначена с точни думи, и без да прочита наново писмото си, бавно го скъса, отпърво на едри парчета и все на по-дребни. Излезе на балкона, разтвори шепите си и ситнежът от бели листенца полетя и посипа долу земята. Върна се в спалнята и бързо заспа — здраво, без сънища и привидения.

XIII

Ах, боже мой, само тъкачките знаят колко тежък може да бъде месец юли, особено на разсъмване, между три и четири часа, когато утрото от зелено започва да се налива, да зрее зад прозорците и лицата стават бели като гипсови отливки, бръчките потъват в предутринен мрак и всяка дума или усмивка е напрежение, затова мълчат, удавени в безжизнената светлина на лампите.

Дамяна се движи с леко разперени ръце, сякаш върви по греда и всеки момент може да се отплесне долу, където зее бездната на голямата умора. Започнали са летните отпуски. В главите на тъкачките все по-здраво се загнездва видението на вана, пълна догоре с хладка вода, в нея безшумно кипят прозрачни мехурчета, хавлия чака, окачена в ъгъла, а изцерителните ръце на масажистка изтласква умората някъде към гърлото. Мехурчетата се роят като магия, магия е и отпуската, хем близка, хем далечна, особено през непоносимите часове между нощта и деня, в които сънят е най-дълбок и само птиците, тези скитници, се размърдват и чуруликат под прозорците.

Дамяна се движи между четиридесетте машини, а те стържат въздуха и вадят юлски платове в зелено и жълто, работничките мърморят срещу сложния модел, дразнят се от безсънните му тонове и фигури. Работят за финландска фирма — две делови жени, спаружени и сякаш оглушали от горещината, бяха дошли преди няколко дни да приемат първата поръчка. Вееха си, с каквото им падне.

Фотографираха Дамяна (едната издавала вестник за жената), както си дъвче вафла и пие с отвращение млякото си, и Дамяна критично разгледа снимката: лицето ѝ е изострено, косата виси от забрадката, второто копче от горе надолу липсва. Тя не се харесва и с жест на закана скрива снимката в чантата си. След като свърши смяната — един хубав душ. Фризиране в салона, може и маска от кайсиев плод, масажи на врата и ръцете. Левият лакът я боли с тънка, изнемогваща болка. Тя сядва с чашата мляко в ръка, пие на малки глътки и гледа заместничката на Кима. Тя е набита, мургава, с грапава

кожа; очите ѝ са светли, с прави, сламени мигли като на биволче. Упорито дъвче, изглежда бодра и неуморна. Пипа бавно, но упорито се движи със страшния летеж през времето като към една необходима цифра. Живееше в една стая с Кима, годеникът ѝ е войник, натрупала е бродирани покривки, които завива с чист чаршаф. Момичето първо става, прибира трохите и се клати към станове — стъпка тежка, но решителна, обещаваща равномерен труд, без празни приказки, стига да го побутват от време на време.

Дамяна надмогна умората, окъпа се и дори прочете вестника, докато фризираха косата ѝ. Една статия я осведоми, че след много години човечеството ще живее под водата, и си представи синьо-зелена ливада, пълна с водорасли. В лека дрямка усещаше как се слага върху лицето ѝ мокрият крем с миризма на море и солени ветрове. Духаше насреща ѝ, морето се плискаше в краката ѝ с любовно ромолене, а тя гледаше към някаква къщица без прозорци, но с красиво боядисана врата. Оттам излезе нейният директор, бос, със засукани крачоли. Ризата му беше кървава, той я свали и се упъти към морето. Тя го извика, но директорът се наведе с ризата в ръка над водата. Дамяна изстена, а масажистката виновно се обади:

— Трябва да изчистим тази пъпка...

— Чисти, чисти — съвзе се Дамяна. — Сънувах кървава риза, каква ли е поличбата?

— Среща с мил човек... Скорошна.

— Много са тези мили хора...

Излезе, примижа срещу пламъка на слънцето — денят започваше със суха и тежка горещина, по пясъка подскачаха гълъби и се гмуркаха в каменната чаша на водоскока. Гласът му заглъхваше и пак се подеваше неохотно и сънливо. Дворът беше празен, под навеса, разкривени от маранята, бяха спешените мотоциклети и велосипеди, няколко коли. Като я видя, градинарят дойде при нея, свали сламената си капела, повея се и като жътварин само с един поглед обходи небето.

— Голям дъжд ще падне — някъде след икиндия... Обещава дълъг валеж...

Дамяна също погледна небето, от край до край светеше лазурна утрин, само на запад, където бяха главните пътища, се вдигаше пушилка и дим, навярно от усиленото движение.

Изведнъж пазачът се размърда, изпъчи се с шапка в ръка и Дамяна видя пред себе си Иван Саев.

— Искам да поговоря с тебе по една работа — каза той и веднага тръгна, убеден, че Дамяна винаги и по всяко време е готова да му даде от себе си неизмерено време.

Влязоха в хладната административна сграда, той тръгна малко напред, за да отключи кабинета си. Беше облечен в бяла лятна риза с къс ръкав, снажен и хубав в здрачината на коридора, и тя с неприятно чувство си припомни за издебнатия с фотокамера любовник — знаеше ли всичко за този човек, на когото вече толкова години беше вярна с всеотдайност, навярно безсмислена, тъй като искаха от нея само служебна всеотдайност. Дали от умората и горещото утро, Дамяна се усети слаба и замаяна, подпря се на стената, а под нея подът се люшна като от леко, но заплашително земетресение. Иван Саев се обърна, видя в полумрака бялото ѝ лице и с мъжко, ловко движение я хвана под мишница. В кабинета той продължи да стиска ръката ѝ, сложи я да седне, но пак не я пускаше, и замря ръката му — хем без движение, хем нащрек — какво ще направи тя. Втора зашеметяваща вълна мина през Дамяна, този път за щастие и отмала, проточи се някаква минута на пълно мълчание, под затворените ѝ клепащи мина светлина, стори ѝ се, че я носят на ръце, с лице, обърнато към небето.

Някъде тресна врата, Саев се отдръпна, започна да вади чаши, чинийка с бадеми и шише с коняк. Дамяна извървя късия път от ръцете му до креслото, в което седеше, пое дъх и си наложи обикновения деловит израз на лицето. Директорът наля две чашки, схруска два бадема, а очите му виновно гледаха някъде край Дамяна, угрижено и приятелски се заинтересува за здравето ѝ. Малка почивка може би ще я укрепи? Където тя рече... И пипаше вещите пак така слепешком. Запали цигара, с жест на притеснение и грижа угаси късото пламъче на запалката.

Дамяна отговори, че е здрава, малко умора в такова горещо утро съвсем не е за почивка, благодари за вниманието. И се заборичкаха в съзнанието ѝ предположения и догадки — всъщност страх от големите грижи поне за днес не се задаваше. Поръчката си вървеше по план, двама поляци сглобяваха новите станове, боите дойдоха навреме, е, нещо се закучваше с договора за болтовете, обаче щяха да осъдят в най-безнадежден случай предприятието, онези на крака щяха да им

донесат болтовете — да, грижи се задаваха колко четвърт луна, рано беше да се преживяват в аванс бъдещите тревоги. Но директорът се тревожеше. Дамяна изпи чашата, усети под сърцето си гореща спазма и захълца с безпомощна физиономия.

— Предпочитам цитронада.

Директорът веднага извади бутилка и нова чаша. Дамяна мнително го изгледа, толкова внимание невинаги е на добре, а той изкриви някаква усмивка, но не откъсваше очи от бадемите и от цигарата.

— Да — каза той рязко, прекъсвайки някакви свои колебания, — ще почнем ребром, както се казва. Получих назначение в София, в министерството. — И веднага прекъсна вероятното й настъпление: — Аз ще идвам във фабриката, не мога да живея без фабриката, без хората...

Той продължи бързо да говори, измъкваше припрени, но разумни доводи, шареше с чашата странни триъгълници, едни и същи, по които вървяха думите му, застъпвайки се по петите. Понякога гласът му потъваше като в пясъчна фуния и само долитаха отделни букви или срички. Изскачаше по някоя дума, но Дамяна не й подаваше ръка, оставяше я да се зарие и потъне в пясъка. Главата й бучеше, спазмата се качи в гърлото й, безмилостно я стегна с два пръста, студени и твърди като лед, ледът се топеше и гъделичкаше носа й, наливаше със солена влага очите й. Ако сега проронеше сълзи, краят на идващите плачове не се виждаше, можеше да плаче докато се умори от живота, пред дълбоката яма, която щеше да я погълне в лепкавата си и беззвучна каша, наречена отчаяние. Отдръпна се с рязко движение и директорът зорко я изгледа.

— Да, много трудности ще срещна — продължи той да слива едно изречение с друго. — С квартирата още не е уредено, и други неразбории, които следват всяко преселение.

— Навярно и семейството ви ще дойде при вас? — Дамяна не позна гласа си и се изкашля. Кашлицата й прозвуча строго и предупредително — да не се месят в работи, лично нейни. Той и не мислеше да се меси, имаше си ужасни грижи около преместването, и отговори разсеяно — и семейството му ще бъде с него. По право, жена му, дъщеря му отдавна е столично чедо. Тя вече внимателно го слушаше: зашеметена, но не покрусена. Новината беше огромна, като

вест за смъртта на близък човек, не можеше да я обхване цялата и изведнъж, но гълташе потресаващите и любопитни подробности. Директорът се отпусна, внезапно успокоен от безмълвието на Дамяна, радостен, че не се е излъгал в здравата разумна душа на героинята, но и засегнат от нейното равнодушие. И бърбореше като пред най-близък приятел колко ще му липсват и тя, и работниците, и как ще си идва често, като при свои, за да проверява на място — въобще окото му ще бъде все във фабриката. Не се мъчеше да прикрие голямата си нервна възбуда пред новия живот, който го очакваше в столицата, и дали щеше да се оправи със сложните отговорности, връхлетели го на зряла възраст? Барабанеше с пръсти, запали нова цигара и веднага я угаси. Наля втори път чашите.

— За моята заместничка! — каза той с наблягане на „моята“, а тя извика с болка и уплаха в гласа: „Не, аз не! Няма да се справя!“. Той клатеше глава укорително и възхитено: — Как няма да се справиш, най-добрите помощници ще стоят от двете ти страни като криле, за да те вдигат над мъки и препятствия... Най-последно, и аз ще бъде близо до тебе. Колко му е — пет часа с бързия влак. Има и телефони.

Разделиха се с ръкостискане — дланите им бяха влажни от потта, той веднага изтри ръката си, челото си — май че ще вали... Дамяна каза, че градинарят е предрекъл дъжд, и с такива леки думи, които набъбваха и се пукаха като дъждовни мехури, той я изпрати до коридора и бързо се скри зад вратата, затвори я. Дамяна мина през коридора и чуваше стъпки, тракане на пишещи машини, гласове, изпълнени с делнични грижи — някой поръчваше закуска, друг търсеше нечий вестник.

Тежко на хората, които току-що са погребали най-близкия си човек и седнали без сила където им падне, оглеждат изведнъж утихналите стаи, а след страшната пробудена тишина проговорват вещите, почти на глас, за неумрели спомени.

Дамяна седна и вперила поглед в горещото, ясно до премала небе, си каза, че той всъщност рядко е посещавал къщата ѝ — на семейни празници заедно с жена си, веднъж дойде и момичето, поиска сешоара от Дамяна и седна с гръб към гостите ѝ. Беше валяло, дъщерята на директора дойде късно — разсеяна и мокра до кости. Подаръци не спираха погледа ѝ, разменяха си цветя, веднъж ѝ поднесе глинена чаша от Тюрингия, с някаква смешна фигурка, но колкото и

странно да беше, тя сама падна от лавицата и се пръсна в безброй парчета. Той нямаше свой стол в дома, стените не бяха запечатали неговия глас, не търсеше върху пода сянката му, но живееше и влизаше от стая в стая с невидимо присъствие, по-разтърсващо от видимото. И гледайки, без да вижда небето, Дамяна се изтезаваше да събира отломките на едно бъдеще, което ѝ обещавахе безкраен труд в името на самия труд, и бързо потъмняваше гордостта ѝ, че е минала през голямата мълчалива страст, без да се изложи или опустоши. Хората, заради които пазеше себе си от думи и погледи, бяха изгубили истинското си значение и сред мъртвилото ѝ се прищя да иде при своя директор и високо да обяви сред човешката пустош: Остани, ако искаш и аз да остана в тази фабрика! Ами че аз те обичам!

Безсмислените на пръв поглед вайкания и признания я пооживиха за минута-две — не беше се вързала за фабриката, предлагаша ѝ работа в софийски заводи, веднъж в обединението, друг път в профсъюзите... Тя щеше да вземе и семейството си, момичетата растяха, приближаваше времето, в което щяха да се изправят с цяла глава над нея, с претенции за висше образование. Да не говорим за Перун, човек на многоименния свят...

Дамяна се понадигна и се видя в огледалото — косите ѝ, завити от фризьорката, бръчка между веждите и уста — леко изкривена надолу — вероятно тежките минути я дърпаха и разкривяваха в плачлива гримаса. Сложи ръка на телефона — Саев често я търсеше по работа, а тя — дважд по-често. Телефонът беше бял и гладък като мъртва кост, солените морски ветрове на миналото бяха изсушили живота в него, никакъв нов живот нямаше да раздвижи соковете му. Тя не вдигна слушалката, само разсеяно се мярна в огледалото, разтърка челото си — да-а, без фабриката ще бъде загубена в празното пространство, което ще се отвори около нея, и напразно ще се учи да прохода в безбрежния свят на администрацията.

Перун влезе с дрехи и лачени обувки в ръка и блуждаеше из стаята като в чужда къща.

— Заминавам — каза той, — викат ме с телеграма. — Донесе хубавия кожен куфар, закрепил го на два стола и наведе дългото си русо лице с такъв жест на притеснение и покорство пред страшното мълчание на публиката, че Дамяна не издържа, обърна се с гръб към момчето и заплака. Гълташе сълзите си, стискайки гърло, за да не чуе

собствената си безпомощност. Само усещаше как плешките ѝ се движат от това летене през мъката, просто ѝ се повдигаше от летежа си назад към миналото. Перун дойде при нея, подвоуми се, сложи ръка на рамото ѝ и тя се уплаши — подлъгваше сина си, той навярно се притесняваше, че майка му толкова страда от новата раздяла с него. Ръката му все повече я натискаше — усети я студена през тънкия плат на роклята си.

— Хайде, майко — тихо каза той, — такива като тебе не умеят да плачат, затриват себе си в напрасни плачове. Все пак ние те обичаме. Не си без обич.

Дамяна бавно се обърна към своя син, плачът ѝ пресекна, втренчи се изпитателно в обикновено безизразните му очи. Той сложи ръце в джобовете си, повдигна панталоните си, повтаряйки жеста на своя баща, и каза с усмивка, която раздвижи бръчките около сухите му устни:

— Не се измъчвай, майко! Направи една стъпка сама и ще го забравиш...

Беше редно да запита кого ще забрави, но нищо не запита. А синът ѝ каза:

— Сами ще вървиме... Дори ако залитаме.

Тя се помая край куфара, по едно време каза:

— Представяш ли си каква мъка... Директорка... Две хиляди работници. Планове за милиони левове.

Той плесна с ръка, сякаш пъдеше гълъби:

— Какъв късмет ти се падна! Най-после ще извиеш врата на Павлинков.

— Савинков.

— И той на ръце ще ти носи болтове и други музикални инструменти. И жп линията ще стигне до склада, и новият жилищен блок най-сетне ще изплува от миражите...

— Ще изплува и моята тежка орис...

— И досега не е била лека...

Дамяна легна на канапето в спалнята, а когато се събуди, навън валеше гъсто и оглушително, полуздрач пълнеше стаята и беше захладяло. Погледна часовника — четири часът следобед. Беше спала дълбоко и спокойно, но първата будна мисъл я удари грубо, като с

лакът, право в сърцето — нейният Саев си отиваше, отнасяйки сякаш със себе си и слънчевия ден.

Тя се наметна, изправи се до прозореца и мътните струи, които бълваше улицата, замрежиха погледа ѝ. Беше опитна и можеше да съобрази какво означаваха обещанията му за често връщане в града и възклицанието му: Не мога без фабриката! Без да иска, той мамеше и себе си, и нея — Дамяна познаваше много ръководители, които бяха напуснали града. Не че забравяха хората от своите предприятия, не, напротив — помагаха им. Но се мяркаха само в големите празници, и то ако бяха оставили стари родители в старата къща. Саеви бяха само трима — хора на движението, без чувство за собственост. Дори скромните поизтъркани мебели пътуваха из двете им стаи заедно с многобройните посетители. Щяха да се чувстват отлично и на новото място сред трясъка на столицата. Връзките с града щяха неминуемо да излиняват, докато само тя щеше да се държи вързана за спомена като за умрял човек.

Развлечен облак замрежи небосклона и дълбоко глухо гъргорене го следваше като негова сянка. Рукна и обля тополите и липите пред прозореца, поломи сухите клонки и ги удави в кипяща мътна вода. След няколко минути слънцето лумна, раздухвано от силен вятър, и градината изплува като нова — бистра и яркозелена. Дъждът пресекна, просветля, дъгата слезе чак до покривите, измамно хубава и нетрайна като всяка хубост.

Дамяна облече шлифера си и като дрънкаше с ключовете, отвори колибата, която служеше за гараж. Със съскане, пръскайки мътни струи, тя изкара колата и пое наслуки, като подбираше тихи и сравнително сухи улици. Но почти всички улици водеха към булеварда и тя след кратко блуждаене излезе на главния кръстопът. Потоци от хора напиреха по четири направления, бързаха, освободени от примката на бурята, и бегом извървяваха широката асфалтирана улица, простряла се между двата бряга. Тя наистина блестеше като река, сякаш се прожектираше върху екран, и по нея се носеха хора, безразлични и дори противни на Дамяна, при все че между тях зърна и познати лица от фабриката.

Няколко момчета притичваха босоноги, в ръце държаха сандалите си и заджапаха в локвата, която лениво въртеше счупени клонки близо до колата ѝ. Тя смъкна лявото прозорче, замириса ѝ на

мокра слама, на тор и бензин — слънцето се смъкваше ниско и светеше в очите ѝ. Зелената избледняла светлина на светофара пропускаше последните пешеходци и между тях позна директора, а на ръцете му висяха неговата жена и момичето му. Дамяна уплашено дръпна сеника, сякаш да се предпази, но след секунда съобрази, че бяха гърбом към нея и в момента се интересуваха само от себе си. Не беше ги срещала тримата наведнъж, и то по улицата. Обикновено ги наблюдаваше поотделно и затова тайно и предпазливо. Първи път ги срещаше по улицата като семейство, и то гърбом. Жадно се втренчи в тримата, вкопчени в едно цяло, жена му се притискаше към неговата ръка, момичето по детски подскочи веднъж-дваж, рядката му косица се вдигна и разпиля по раменете. Не приличаше на своите, затова из града се носеше мълва, че е осиновено. Не, не беше осиновено — с този тънък кръст, с дългите тесни ходила, които отмяташе по особен начин, като баща си, Дамяна с болка почувства, че е тяхно. Бяха трима, не си говореха, но настроението им беше скитническо, весело и безгрижно.

Тайната изведнъж я порази с простата си истина — те се обичаха спокойно и вярно. Зелената светлина даде знак на колите, Дамяна потегли последна, колата ѝ подскочи като стресната от спомен и сви по първата уличка, която се оказа онази крива и стара уличка, успоредна с черния вход на операта. Даде газ, за да мине през този проклет вход, който в близкото щастливо време потвърди измамното ѝ чувство, че е обичана, и цялото семейство — неговото, разбира се — беше зачеркнато от нейната упорита любов. Отпреде им изгряваше мимолетната театрална зора, самотно момиче зовеше с писмо своя любим, а той сложи ръката си на нейната, за да я успокои — не си сама, Дамяно!

Сега беше сама. Имаше сигурен изход и от самотата — щяха да се изненадат — една смърт в сравнителна младост е все още изненада, докато по-късно се приема за естествен край. Край нея профучаха белите лица с черни очила, до тях други, с нахлупени качулки, като удавници, които се лутат в тъмните води на стъклото. След това всичко идваше и си отиваше, изскачаше и потъваше в ранната дрезгавина на нови дъждовни облаци. От двете страни се изправиха зелените редове на лозята, насреща ѝ се зададе с тромава походка и рано запалени

фарове селска машина. Като минаваше край нея, повика я мъжки глас, замаха към нея някой с едра длан — спри, ако обичаш!

Дамяна спря, от машината скочи непознат мъж, облечен в дебела лъскава мушама, и затича към нея с бързата, спорна стъпка на човек, който работи на открито. Беше агрономът от съседното село. Попита накъде отива, ако е към града и иска да завие, на стотина метра е парната мелница, много удобна за завой. Дамяна каза, че тъкмо търси такова удобно място, той седна до нея и изпълни купето със свежа мокрота. Тя зави пред затворената врата на парната мелница, пусна колата на средна скорост, а по стъклото удариха и се сплескаха едри капки дъжд. Агрономът каза, че веднага познал колата ѝ, ще използва приятната среща да ѝ припомни, че на окръжната партийна конференция тя седеше на първия ред, а той точно зад нея, на втория.

Тя кимаше и хъкаше неопределено, той пък се втурна да ѝ се оплаква от разни свършени-недовършени, от хорска завист и липса на сърдечност. Не, не се обичаме вече ние, хората — шумолеше до нея с мушамата си агрономът, но помоли да вземат една жена и момчето ѝ, натоварени с кошници. Стигнаха до кръстопътището, което мигаше, изпращайки редките минувачи, пътниците слязоха, непознатата жена се провикна:

— Да хилядиш, другарке!

Вкъщи Перун я чакаше с часовник в ръка и напрегнато лице, близначките кресливо и весело се надпреварваха да слагат масата, а мъжът ѝ по риза, с подпетени пантофи сновеше от кухнята до хладилника. Като я видя, той се втренчи в нея, а ръката му замаха във въздуха, търсейки слепешком вратата на хладилника.

— Пържа омлет — каза той някак уплашено, — с шунка.

— Остави, аз ще се оправя.

Мъжът ѝ извади бутилка вино — беше с ясен поглед, ръцете му със сигурни движения сипаха горещите омлети в чиниите.

Дамяна се въртеше около печката, но слухът ѝ беше все при чуждото семейство, което кроеше живота си във от нея и вече живееше далеч от нея, с мисли, отправени само към своето бъдеще. Седна на стола, но почти веднага я споходи неприятното усещане, че този стол се олюлява, и тя се улови за масата, за да спре бавното си потъване в земята. Ръцете ѝ след секунда започнаха да се плъзгат, тя се хвана за ръба на масата, закрепил се в едно мигновение, вече убедена, че виси

над главоломна пропаст и никой не се спуща да я спаси от кошмара и от отвратителното висене над нищото.

Последното, което запамети в полусъзнание, беше лицето на мъжа ѝ, вцепенено от изненада, и ръката му, протегната със закъснение към нея. Нещо се счупи с трясък, нещо с хрущене и скърцане затваряше устата си и Дамяна усети, че лети надолу към нечие ненаситно гърло, като се бавеше по завоите, а сетне още по-бързо и неотменно се спускаше към клокочеца и червеникава, непрестанно люлееща се паст.

XIV

Казаха ѝ, че е лежала в безсъзнание почти половин час. Събуди се с отвлеченото и замаяно убеждение, че възкръсва след дълга смърт, и видя лицето на лекаря от фабриката, който с приучена бодрост прислушваше сърцето ѝ, облъхваше я със свеж мирис на сапун. Прибра слушалката, помълча с бодро изражение на лицето си. Ще трябва да постъпи в болницата, малък ремонт, необходимо е.

Прегледаха я спешно с най-чувствителни уреди, влизаха и излизаха при нея на групи — бели угрижени престилки, мърморене на латински, списания, цветя, посещения с уговорка да не се помайват, а точно десет минути. Жени от фабриката, най-много по двечки, само хубави новини и весели приказки.

Светът навън преливаше от безгрижие. Фабриката живееше само под един лозунг — всеки да измисля колкото е възможно по-солени смешки и веднага да ги разнася от един цех в другия. Дори бягството на директора приели като голям късмет — все друго е за фабриката да си има покровител от първа ръка...

Дамяна разгръщаше списания, а те падаха от ръцете ѝ. Веднъж лапна един бонбон, но веднага го изплю — детството ѝ бе минало без бонбони, тъй и не свикна със сладкото. Нейните хора се примъкваха по всяко време — мъжът ѝ, сякаш смален, сядаше до нея и се смееше изкуствено. Перун ѝ носеше цветя, държеше ѝ непохватно ръката, няколко дни идваше всяка сутрин, после изчезна, а цветята пращаше по баща си. Щял да пътува, щом майката се укрепи, но получил втора телеграма. И сега се стягал за път.

— Да върви — шепнеше уплашена Дамяна, — нека да замине и си гледа работата. Колко ви обърках аз...

Перун дойде, стисна ръката на майка си и тя я усети кокалеста, но силна, каза му да не се безпокои, вече е много добре, почти здрава се чувства.

— Наистина ли? — попита той с лекота, но очите му я гледаха сериозно.

Тя кимна. От няколко дена ставаше от леглото, без да се люлее в празно пространство, сред зелените кръгове на безтегловността. Вече усещаше здрава земя под краката си, кръговете се разнасяха като дим и Дамяна улавяше шума на града зад прозорците на болницата. Идваха и дъщерите ѝ — тъкмо те издрънкаха, че в началото лекарите се съмнявали в сърцето ѝ, но вече не се съмняват. Силна била като кон, издържала на тегло. Момичетата се надмогнаха да я успокояват — вкъщи всичко било в ред и чистота. Двете пазарували, баща им готвел. Да видиш само къщата — клатеха главите като препатили стопанки и Дамяна затвори очи и повика къщата. Тя се мярна в паметта ѝ и отлетя като чужда, без да остави спомен или дори умиление.

Скоро ѝ дадоха диагнозата — анемия и невроза. Малко почивка, кратки разходки, разнообразна храна, чаша вино на трапезата... Широко сърце, работата няма да избяга. Да, само работата няма да ѝ избяга. Най-първо почивка в санаториума край морския бряг.

Два дни преди да замине от фабриката, се обади Маргарита:

— Дамяно, гълъбице, нашият Саев ще дойде на посещение. — Помълча и добави предпазливо: — Не се противиш, нали?

Дамяна запита защо трябва да се противи, отвърнаха ѝ с неловко мълчание и бързо отклоняване на разговора. Дамяна усети вихъра на вятър, който я подема, за да я завърти към онази огнена, кървяща паст, но се надмогна, докопа твърдата земя под себе си и отговори, че ще се радва да види Иван Саев. Нека бъде добре дошъл.

Той дойде в три часа, придружен от жена си, двамата с пакети и цветя в ръце, засмени и приветливи, влязоха като при добра стара приятелка. Дамяна ги посрещна на крака, облечена в нов, тъмночервен халат, вчесана грижливо, леко напудрена, с парфюм под мишниците. Здрависаха се, помолиха я да си полегне, те ще седнат на столовете. И седнаха, загледани с умилно изражение в нея, а тя се напрегна да запази също така умилно изражение, но след малко се улови, че ръцете ѝ играят по одеялото, сякаш търсят къде да се хванат. Укроти ръцете си, кръстоса ги и разговорът тръгна спокойно, смислено, изпълнен с практични, но разхвърляни кроежи. Саев загатна, че нещо е постигнал с квартирата в София, ще трябва да купуват нови мебели.

— Тези са очукани, за нищо не стават — каза жена му и Дамяна с носталгия помена в ума си вехтия и наблъскан като хамбар долап,

скърцащите столове и русата жена, изхвърлена без жал въпреки красивата си голота.

Иван Саев обеща още веднъж, сочейки жена си за вярна свидетелка, че много често ще идва във фабриката, да не говорим, че телефоните са подръка, накратко, отблизо ще следи работата на новата директорка. Дамяна пак пусна ръцете си, търсейки опора, този път разтревожена от непредвидените клопки, които я чакаха по директорския път, но прикри страховете си, разбъбри се насила. След малко се хвана, че се смее над някаква шега, която Саев възстановяваше от онези отдавна минали дни в санаториума, когато пършивият народец се радваше на ошава, подсладен прекомерно с истинска захар.

Жена му предпазливо погледна часовника си, той веднага улови нейния жест, станаха като един човек, стори ѝ се, че гласовете им си приличат и начинът, по който се здрависаха с нея. Жената на Саев я целуна, някъде около бузата, той стисна ръката ѝ, поколеба се, но също я целуна, сухо и непохватно, целувката му попадна в слепоочието ѝ, и тя ги изпрати до вратата, покосена от този безличен жест на приятелство.

Легна си, метна одеялото през лицето си и постепенно се унесе в сън, който имаше чувството, че преживява с отворени очи. Беше в старата, полуизтрита от паметта ѝ къща, лежеше по гръб, очаквайки звъна на будилника. Не го дочака, а се смъкна по стълбата без перила с разперени ръце, долу я чакаше Саев, наметнат с пелерина, а под нея се подаваше извита кавалерийска сабя, която изчатка по камъните. Тръгнаха без думи един до друг по отдавна несъществуваща улица, по едно време тя протегна ръка, хвана неговата и продължиха пътя си, сякаш плувайки през нощния прозрачен въздух. Озоваха се много бързо до каменната чешма, чучурът бълваше своята нощна вода, луната нагърчена плуваше в коритото, прилична на медуза, и Дамяна се наведе да пие вода. Усети я свежа и студена, напълни шепата си с вода да покани и Саев, но зад нея беше празно и пусто, нямаше никакъв Саев и тя извика, обхваната от страх и огромно предчувствие, че го е изгубила завинаги. Събуди се от стенанието, което беше чула като дрезгав вик, седна на леглото и погледна по навик часовника си. Беше пет часът следобед, през целия си живот, ако не се брояха малките ѝ почивки след кратките, леки раждания, ако не се брояха тези

почивки, тя не беше свивала крак в такъв напечен час, създаден за работа презглава, всеотдаен на труда край машините.

Домиля ѝ за фабриката, за четиридесетте стана, които онази нейна душманка Лефтера караше не по-малко сръчно и се домогваше със стиснато гърло и зло лице до геройско звание. Боже, що за отмъщение ми готви тая пуста Лефтера — въздъхна и поклати глава Дамяна. Ами че тя и не подушва, че още повече ще я стегна и няма да е за чудене, ако аз лично помогна да окачат звездата на гърдите ѝ, ето на̀ докъде я доведе зъбенето ѝ срещу всички и всичко, в крайна сметка онуй ПТТ ще я направи героиня. Непредвидени и странни обстоятелства ще я направят героиня.

След два дни Дамяна замина за същия санаториум, наскоро закупен за нуждите на фабриката. Изпратиха я сърдечно, с цветя и пожелания за скорошно завръщане. Тя се навеждаше от прозореца, очите ѝ обхващаха всички и никой, слушаше разсеяно заръките на мъжа си, той ѝ нареждаше да не се трови и съклетисва, вкъщи всичко ще бъде и чисто, и пълно, ако Перун се върне, веднага ще го изпрати франко санаториума, да се срещне с майка си. Момичетата подрипваха да стигнат ръцете ѝ, кикотеха се, отдавна бяха привикнали сами да се справят. Тя гледаше своите близки, приятелките, дошли с китка цвете, жената от номер пет, дотичала последна, веднага възкликна запъхтяна:

— Блазя ти! В същия санаториум, ама вече шик! Помниш ли как я карахме? Помниш ли?

И хитро ѝ намигна, сякаш двете ги свързваше някаква обща и донякъде срамотна тайна в този санаториум, сладка тайна, не за пред хора. Дамяна се ръкува и с нея, очите ѝ все търсеха някого, но отлично съзнаваше, че е смешно да очаква човека, който е на другия край на България по негови неотложни дела.

Замина с все същото напрегнато и празно очакване, махайки с ръка на групата изпращачи, после се отпусна в първокласното купе и веднага отвори вестниците — все пак отиваше да се лекува, а не да трупта нови страдания.

От стария санаториум беше останал недокоснат само брегът, със същото постоянство той се спускаше към морето, а морето пенеше същите вълни, късайки пенестите им парцали в скалите. Тя веднага се разходи по брега, затъваше в зърнестия седефен пясък, направен от смлени черупки и мъртви водорасли, изправи се до една проядена

скала и я усети под дланта си, безразлична и чужда на всякакви възпоминания. Вълните прииждаха и се свличаха в краката ѝ, подчинени на още по-бездушни природни закони, лилава светлина се кълбеше на изток и чайките грозно скърцаха, сякаш някой наблизко отваряше и затваряше долап, припряно, като пред заминаване.

Дамяна се прибра в санаториума, бяха ѝ дали стая с едно легло и малка веранда; отляво почивал някакъв инженер, вдясно поетеса — била изучавала живота на тъкачките.

Пригответи се да слезе в трапезарията, обхваната от страх, че ще я сломи срещата с онази опушена камина, пред която Саев четеше книжката на отдавна умрялата испанска поетеса, превеждайки я на опърпания народец, увесил край огъня мокрите си чорапи и пробити обувки. Напразно се безпокоеше Дамяна, навсуе отиде усилието ѝ да върви през трапезарията хем с безразлично, хем с приветно лице. Една огромна камина с гипсови фигури и червени тухли заемаше цяла стена — все още неопушена, повече издигната за украшение, прекалено пищен знак на отколешен спомен.

Дамяна седна с гръб към нея.

* * *

Широката зала в окръжния комитет беше почти празна и Дамяна влезе подръка с поетесата, като уравниаваше нейната залутана походка. Седнаха в дълбоки кресла, поетесата дебнеше с деликатно упорство тъкачката героиня и поласканата Дамяна се поддаваше на меките старчески ръце и на великолепната ѝ свежа памет. Наскоро един художник я нарисува, вирайки се с почти жестоко проникновение в очите ѝ. Поетесата също я изучаваше — възпитано, но безпощадно, вече три години. Беше я избрала за свое трайно вдъхновение. С усърдие, което обезкуражаваше Дамяна, поетесата ѝ рецитираше наизуст дълги стихотворения за чуждата жена, твърдейки, че това е тъкмо тя, героинята, и затова седяха във фоайето между две заседания, усамотени, доколкото им беше възможно.

Сред поемата се втурнаха двама младежи, нахлуха с трясъка на могъщото вестникарско усърдие, повлекли кабелите на осветлението и онези оръфани бележници, които стърчат от външния джоб на сакото.

Единият сръчно изтрака картеча на своята кинокамера срещу двете жени, ярко доказателство за духовната и материална мощ на българската жена.

Другият младеж сви коляно до Дамяна и я подложи на кратък, но всеобхватен тормоз. Какво ще каже за работата си като директор на тъкачния комбинат — трудности и перспективи? Дамяна отговори, че отдавна се догонват и преплитат трудностите около новите цехове и внедряването на резултатна техника с огромни материални перспективи. Няколко думи за кадрите, тя толкова добре познава своите ученички... Дамяна кимна — познава ги от деца, ето например Иванка Кимова Антонова следва трета година текстилно инженерство, ще ѝ повери най-трудния цех с отговорна продукция, момичето е много схватливо, беше отлична тъкачка... Дамяна премълча поредното писмо на Кима, написано съдържано, плашейки Дамяна с прозрението, че момичето оформя самотна и горда душа, почти непрогледна, ако не се брояха няколко думи, сякаш изпуснати от тайните ѝ размишления: „Не мисля да се омъжвам, мъжете толкова си приличат, че не мога да ти опиша нито един...“. Дамяна се блъскаше над чуждата мъка, преживяваше я като своя. Кима блуждаеше около първата си любов, търсейки невъзможното — втори път да я преживее.

Дамяна наблегна пред журналиста името на Лефтера Траянова — ще се чува тепърва нейното име — каза тя — изключителна тъкачка, упорита до самозабрава, овладяла е до съвършенство своите четиридесет стана... Скорошен герой на социалистическия труд. И се умълча за момент, потрепервайки от истинската враждебна сила, която тласкаше тъкачката до пълно вцепеняване, очите ѝ, изпепелени от постоянна омраза, безмълвните им отношения, които блъваха нестихваща закана. Лефтера развяваше пред цялата фабрика своето отмъщение, вече догонваше приятелката си по най-изтощителните показатели и Дамяна се заслушваше след всяка стъпка, знаейки, че сянката на приятелката я дебне с чадър под мишница като кавалерийска сабя в тревожния час на сигурното им разминаване.

— Много сръчна жена е, моя стара приятелка — допълни тя и веднага спомена жената от номер пет, също талантива тъкачка, работлива до самозабрава... Разбира се, прескочи скрития порив на характера ѝ: да грабва с безутешния си поглед всеки млад тъкач, заваян

и несигурен в занаята си, и да го учи едновременно и на тъкане, и на потайна любов...

Дамяна изреди още имена, съжалявайки, че ще пропусне толкова работлив народ, отдаден на честен и всеотдаен труд. Момчето срещу нея се постара да налучка пътя на неуловимия ѝ син, тя показа последната вест от него, картичка с изглед от канадските скали, но пощенското клеймо сочеше цял месец назад, сега изнасял концерти в Южна Америка. Дамяна изтъкна колко добър син е нейният Перун, че много тъгува по него, но се улови, че го възхвалява като отвлечено понятие, хем близко до нея, хем отдалечено — от дългото си бягане през времето тя губеше сигурността на настоящата дата.

Последният въпрос се отнасяше до предишния директор, зададен без особен интерес, младежът срещу нея бегло познаваше стария човек, основател на курсовете по испански в текстилния техникум. Сега учениците предпочитаха не тъй романтичния, но полезен немски език.

Дамяна запази израза си на умиление пред трайните успехи на своите последователки, но сърцето ѝ забуха, по кожата ѝ полазиха тръпки, тя се отдръпна от опасния поглед на поетесата и с естествен глас отговори, че се видели вчера на конференцията, той продължава да се интересува от фабриката, не скри голямото си задоволство от възхода на своя директор. Но за себе си запази срещата, бяха седнали на същите тези кресла и неговата ръка търпеливо намери нейната и я стисна с неповторим, разтърсващ жест до безкрайните размери на човешкото състрадание и разбиране — от първата, въображаема любов до сигурните, широко разлети води на последната любов, чиито брегове вече потъваха в живот без любовни сънища.

Журналистът затвори бележника си, изправи се и поръча на героинята да се обърне в профил — ето така, браво! — тревожна светкавица запечата лицето ѝ сред документите на преходното време.

ЗАСЛУГИ

Имате удоволствието да четете тази книга благодарение на *Моята библиотека* и нейните всеотдайни помощници.

МОЯТА БИБЛИОТЕКА

<http://chitanka.info>

Вие също можете да помогнете за обогатяването на *Моята библиотека*. Посетете **работното ателие**, за да научите повече.